

UNIVERZITET PRIVREDNA AKADEMIJA U NOVOM SADU
FAKULTET ZA EKONOMIJU I INŽENJERSKI MENADŽMENT
U NOVOM SADU

**INFORMACIONI SISTEMI I UPRAVLJANJE POSLOVNIM
PROCESIMA NA CARINAMA**

Doktorska disertacija

MENTOR:

Prof. dr Dragan Soleša

KANDIDAT:

Goran Paunović

Novi Sad, 2019. godine

UNIVERSITY BUSINESS ACADEMY IN NOVI SAD
FACULTY OF ECONOMICS AND ENGINEERING MANAGEMENT
IN NOVI SAD

**INFORMATION SYSTEMS AND MANAGEMENT OF BUSINESS
PROCESSES AT CUSTOMS**

DOCTORAL DISSERTATION

MENTOR:

Prof. dr Dragan Soleša

CANDIDATE:

Goran Paunović

Novi Sad, 2019.

UNIVERZITET PRIVREDNA AKADEMIJA U NOVOM SADU
FAKULTET ZA EKONOMIJU I INŽENJERSKI MENADŽMENT
U NOVOM SADU

KLJUČNI PODACI O ZAVRŠNOM RADU

Vrsta rada:	Doktorska disertacija
Ime i prezime autora:	Goran Paunović
Mentor (titula, ime, prezime, zvanje, institucija)	Prof. dr Dragan Soleša, redovni profesor Fakulteta za ekonomiju i inženjerski menadžment Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu, uža naučna oblast: Kvantitativne metode i informacioni sistemi.
Naslov rada:	Informacioni sistemi i upravljanje poslovnim procesima na carinama
Jezik publikacije (pismo):	Srpski (latinica)
Fizički opis rada:	Uneti broj: Stranica: 144 Poglavlja: 12 Referenci: 110 Tabela: 0 Slika: 23 Grafikona: 0 Priloga: 0
Naučna/umetnička oblast:	Menadžment
Predmetna odrednica, ključne reči:	Informacioni sistemi, informacione tehnologije, aplikativni softver, carina, jedinstvena carinska isprava, špedicija.
Izvod (apstrakt ili rezime) na jeziku završnog rada:	Razvoj nauke i tehnike uzrokovao je krupne i korenite promene kako u svetu tako i u svim sferama društvenog života. U tom smislu, uticaj savremenih tehnologija postaje ključan u stvaranju novih oblika poslovanja i pružanja usluga kao i kreiranju novih poslovnih strategija. Zato se danas veliki deo poslovanja privrednih subjekata odvija putem informacionih tehnologija u cilju pružanja usluga korisnicima na efikasniji način, čime se ostvaruju i ciljevi državnih organa i institucija. Na bazi takvih tendencija razvoja i Uprava carina Republike Srbije je u skladu sa informacionim standardima Evropske unije, unapredila i razvila svoj informacioni sistem. Naime, uspostavljen je sistem carinjenja koji radi potpuno elektronski i koji se u osnovi bazira na elektronskoj razmeni podataka između Carine i deklaranta. Ovakav pristup omogućava racionalizaciju poslovanja svim učesnicima u carinskom postupku kao i skraćenje vremena carinjenja roba. In concreto, u radu će se sagledati novi načini rada koji pre svega podrazumevaju korišćenje informacionih tehnologija kao jedan od glavnih fokusa za podizanje operativnih standarda procesa carinjenja.
Datum odbrane: (Popunjavanje naknadno odgovarajuća služba)	

<p>Članovi komisije: (titula, ime, prezime, zvanje, institucija)</p>	<p>Mentor: prof. dr Dragan Soleša, redovni profesor Fakulteta za ekonomiju i inženjerski menadžment Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu, uža naučna oblast: Kvantitativne metode i informacioni sistemi.</p> <p>Predsednik: prof. dr Marko Carić, redovni profesor Pravnog fakulteta za privredu i pravosuđe Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu, uža naučna oblast: Multidisciplinarna ekonomska.</p> <p>Član: prof. dr Đorđe Ćosić, vandredni profesor Fakulteta tehničkih nauka Univerziteta u Novom Sadu, uža naučna oblast: Proizvodni i uslužni sistemi, organizacija i menadžment.</p>
<p>Napomena:</p>	<p>Autor doktorske disertacije potpisao je sledeće izjave:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Izjava o autorstvu, 2. Izjava o istovetnosti štampane i elektronske verzije doktorskog rada i 3. Izjava o korišćenju. <p>Ove izjave se čuvaju na fakultetu u štampanom i elektronskom obliku.</p>
<p>UDK:</p>	<p>339.543:004.4 004.7</p>

**UNIVERSITY BUSINESS ACADEMY IN NOVI SAD
FACULTY OF ECONOMICS AND ENGINEERING MANAGEMENT
IN NOVI SAD**

KEY WORD DOCUMENTATION

Document type:	Doctoral dissertation
Author:	Goran Paunović
Menthor (title, first name, last name, position, institution)	Dragan Soleša, Ph.D., Full Professor at the Faculty of Economics and Engineering Management in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad, scientific area: Quantitative Methods and Information Systems.
Title:	Information systems and management of business processes at customs
Language of text (script):	Serbian language (latin)
Physical description:	Number of: Pages: 144 Chapters: 12 References: 110 Tables: 0 Illustrations: 23 Graphs: 0 Appendices. 0
Scientific/artistic field:	Management
Subject, Key words:	Information systems, information technology, application software, customs, single administrative document, shipping.
Abstract (or resume) in the language of the text:	The development of science and technology has caused major and radical changes around the world and in all spheres of social life. In that sense, the influence of modern technologies is becoming crucial in creating new forms of business and service as well as devising new business strategies. Therefore, a large part of the business activities of business entities is implemented through information technology in order to provide services to the users in a more efficient way, thus achieving the goals of state bodies and institutions. Thanks to such development trends, the Customs Administration of the Republic of Serbia, in accordance with the European Union information standards, has improved and developed its information system. In fact, the customs clearance system, which operates completely electronically and is based on electronic data exchange between the Customs and the declarant, has been established. This approach enables the rationalization of operations for all participants in the customs procedure as well as the shortening of the time of the customs clearance of goods. Accordingly, the paper will study the new ways of work, which primarily involve the use of information technologies as one of the main focuses for raising the operational standards of the customs clearance process.
Defended: (The faculty service fills later.)	

<p>Thesis Defend Board: (title, first name, last name, position, institution)</p>	<p>Mentor: Dragan Soleša, Ph.D., Full Professor at the Faculty of Economics and Engineering Management in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad, scientific area: Quantitative Methods and Information Systems.</p> <p>President: Marko Carić, Ph.D., Full Professor at the Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad, scientific area: Multidisciplinary Economics</p> <p>Member: Đorđe Ćosić, Ph.D., Associate Professor at the Faculty of Technical Sciences, University of Novi Sad, scientific area: Chair of Production Systems, Organization and Management.</p>
<p>Note:</p>	<p>The author of doctoral dissertation has signed the following Statements:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Statement on the authority, 2. Statement that the printed and e-version of doctoral dissertation are identical and 3. Statement on copyright licenses. <p>The paper and e-versions of Statements are held at the faculty.</p>
<p>UDC:</p>	<p>339.543:004.4 004.7</p>

SADRŽAJ

	Strana
Apstrakt	3
UVOD	5
1. ISTORILJSKI KONTEKST I POJAM CARINA	9
2. VRSTE CARINA	12
2.1. Podela carina sa aspekta svrhe uvođenja	12
2.2. Podela carina prema pravcu kretanja robe	13
2.3. Podela carina prema načinu obračuna	14
2.4. Podela carina prema društveno-ekonomskim zadacima	15
2.5. Podela carina prema načinu donošenja	17
2.6. Podela carina u zavisnosti od primene carinskog postupka	17
3. EKONOMSKA DEJSTVA CARINA	19
3.1. Efekti carina na uvoz, izvoz i realokaciju faktora proizvodnje	19
3.2. Efekti carina na cene i odnose razmene	24
3.3. Efekti carina na domaću proizvodnju, zaposlenost i realokaciju proizvodnih resursa	25
3.4. Grafička analiza efekata carina	26
4. CARINSKI SISTEM	31
4.1. Pravni izvori carinskog sistema	31
4.2. Osnovni instituti carinskog sistema	35
5. CARINJENJE ROBA I CARINSKI POSTUPCI.....	39
5.1. Carinski postupak.....	42
5.2. Stavljanje robe u slobodan promet.....	43
5.3. Tranzit.....	48
5.4. Pojednostavljenje carinskog postupka za tranzit robe.....	49
5.5. Carinsko skladištenje.....	53
5.6. Aktivno oplemenjivanje.....	55
5.7. Postupak prerade pod carinskom kontrolom.....	57
5.8. Privremeni uvoz.....	58
5.9. Pasivno oplemenjivanje	59
5.10. Izvoz	61
5.11. Drugi oblici carinski dozvoljenog postupanja ili upotrebe robe	62
5.12. Slobodne zone i slobodna skladišta.....	63
5.13. Ponovni izvoz, uništenje i ustupanje robe u korist države	65
6. CARINSKI DELIKTI.....	66
6.1. Odgovornost vozara za carinske prekršaje	67
6.2. Prekršaji za netačno deklarisanje robe	68
7. ZAŠTITA PRAVA INTELEKTUALNE SVOJINE.....	70
8. INFORMACIONI SISTEMI U FUNKCIJI PODRŠKE PROCESA CARINJENJA.....	74

8.1. Informacione tehnologije	78
8.2. Informacione i komunikacione tehnologije (ICT) i javna administracija.....	81
9. EFEKTI UNAPREĐENJA CARINJENJA KROZ ELEKTRONSKO PODNOŠENJE DOKUMENATA.....	84
9.1. Elektronsko podnošenje carinskih deklaracija	86
9.2. Fizičko podnošenje carinskih deklaracija	87
9.3. Poređenje fizičkog i elektronskog podnošenja carinskih deklaracija	89
9.4. Softver za pripremu i podnošenje carinskih isprava.....	90
9.5. Isprave u carinskom postupku	97
9.6. Jedinstvena carinska isprava.....	97
9.7. Ostale carinske isprave	100
9.8. Transportne i druge isprave	102
10. RAZVOJ INFORMACIONIH SISTEMA I POSTAVKE VEZANE ZA IDEFO METODOLOGIJU	105
10.1. Struktura grafičkog jezika IDEFO.....	108
10.2. Prikaz procesa carinjenja u IDEFO dijagramu	109
10.3. Analiza aktivnosti „postupak carinjenja robe“	113
10.4. Dijagram toka podataka (DTP) kao metod za modelovanje procesa carinjenja	115
10.5. Analiza „obrade zahteva“	117
11. METODA ZA IZDVAJANJE I PRIKAZIVANJE PODATAKA O PROCESU	119
11.1. Dijagram toka procesa carinjenja	120
11.2. Studija slučaja.....	121
11.3. Prikaz aktivnosti i kreiranje dijagrama toka procesa carinjenja	124
11.4. Analiza dijagrama toka procesa carinjenja.....	129
12. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	130
12.1. Carinjenje na granici ili u unutrašnjosti?	130
12.2. Unapređenje carinskih procedura na graničnim prelazima i u unutrašnjosti.....	131
ZAKLJUČAK.....	136
LITERATURA.....	138

APSTRAKT

Razvoj nauke i tehnike uzrokovao je krupne i korenite promene kako u svetu tako i u svim sferama društvenog života. U tom smislu, uticaj savremenih tehnologija postaje ključan u stvaranju novih oblika poslovanja i pružanja usluga kao i kreiranju novih poslovnih strategija. Zato se danas veliki deo poslovanja privrednih subjekata odvija putem informacionih tehnologija u cilju pružanja usluga korisnicima na efikasniji način, čime se ostvaruju i ciljevi državnih organa i institucija. Na bazi takvih tendencija razvoja i Uprava carina Republike Srbije je u skladu sa informacionim standardima Evropske unije, unapredila i razvila svoj informacioni sistem. Naime, uspostavljen je sistem carinjenja koji radi potpuno elektronski i koji se u osnovi bazira na elektronskoj razmeni podataka između Carine i deklaranta. Ovakav pristup omogućava racionalizaciju poslovanja svim učesnicima u carinskom postupku kao i skraćenje vremena carinjenja roba. In concreto, u radu će se sagledati novi načini rada koji, pre svega, podrazumevaju korišćenje informacionih tehnologija kao jedan od glavnih fokusa za podizanje operativnih standarda procesa carinjenja.

Ključne reči: Informacioni sistemi, informacione tehnologije, aplikativni softver, carina, jedinstvena carinska isprava, špedicija.

ABSTRACT

The development of science and technology has caused major and radical changes around the world and in all spheres of social life. In that sense, the influence of modern technologies is becoming crucial in creating new forms of business and service as well as devising new business strategies. Therefore, a large part of the business activities of business entities is implemented through information technology in order to provide services to the users in a more efficient way, thus achieving the goals of state bodies and institutions. Thanks to such development trends, the Customs Administration of the Republic of Serbia, in accordance with the European Union information standards, has improved and developed its information system. In fact, the customs clearance system, which operates completely electronically and is based on electronic data exchange between the Customs and the declarant, has been established. This approach enables the rationalization of operations for all participants in the customs procedure as well as the shortening of the time of the customs clearance of goods. Accordingly, the paper will study the new ways of work, which primarily involve the use of information technologies as one of the main focuses for raising the operational standards of the customs clearance process.

Keywords: Information systems, information technology, application software, customs, single administrative document, shipping.

U V O D

Dinamičan razvoj u poslednje četiri decenije uzrokovao je velike promene u svetskoj privredi kao i u značenju trgovine i investicija. Iz toga proizlazi da su ekonomski odnosi i razvojni procesi u sve većoj meri podložni internacionalizaciji, dovodeći u sve veću zavisnost velike industrije, trgovinske i finansijske organizacije, nacionalne privrede kao i regionalne zajednice. U tom smislu transformacija privrede sveta dobija snažan zamah i donosi kvalitativnu promenu u ekonomskim odnosima i tokovima svetskog privređivanja, uzrokujući stvaranje dinamičnog i fleksibilnog svetskog ekonomskog poretka (Leković, 1999). U takvim uslovima, osnovni parametri savremenih promena u svetu se ne ogledaju kao u prošlosti u političkoj zavisnosti, već se isti impliciraju kroz ekonomsku zavisnost, informacionu globalizaciju kao i uzajamnu zavisnost sa stanovišta bezbednosti. Istovremeno navedeni procesi koji sa sobom nose izazove kao što su otvorenost tržišta i oštra konkurencija uzrokovali su porast prekogranične trgovine iz čega proizilazi potreba za novim pristupom u upravljanju prekograničnim prometom kao i za brzim i efikasnim carinskim procedurama. U tom smislu novi pristup u međunarodnoj trgovini podrazumeva da se kroz blisku povezanost u realnom vremenu i kroz saradnju sa različitim akterima, stvori uspešan pravni okvir koji će omogućiti transparentne, predvidljive i brze carinske postupke. U takvom ambijentu, kvalitet odnosa između države i biznisa predstavlja ključni element za uspeh i postizanje komparativne prednosti na globalnoj tržišnoj areni. Budući da praktično iskustvo koje ima poslovna zajednica u pogledu prepreka kao i inovativni pristup u rešavanju istih predstavlja bitni preduslov za uvođenje i sprovođenje reformi kao i njihov uspeh. Na taj način, olakšanje trgovine predstavlja interaktivan, a ne statičan proces iz razloga što se kroz razvijanje optimalnog državnog modela koji će proizvoditi sinergetski efekat kroz odnos sa biznisom i globalizacijom stvaraju preduslovi za uvođenje modernih postupaka. Naime, u današnje vreme carinski postupci su znatno raznovrsniji i složeniji. Stoga upravljanje ovako složenim sistemom zahteva moderne postupke rada. U tom smislu uvođenje modernih postupaka rada pre svega podrazumeva korišćenje informacionih tehnologija kao jedan od glavnih fokusa za podizanje operativnih standarda. Budući da upravljanje velikom količinom podataka neizbežno postaje prevelik i nepremostiv izazov bez korišćenja istih. Na bazi takvih tendencija razvoja i Uprava carina

Republike Srbije je u skladu sa informacionim standardima EU, unapredila i razvila svoj informacioni sistem. Naime, uspostavljen je sistem carinjenja koji radi potpuno elektronski i koji se u osnovi bazira na elektronskoj razmeni podataka između Carine i deklaranta. Na toj osnovi, aplikativno rešenje pored elektronskog podnošenja deklaracija podrazumeva i centralizovanu obradu podataka kao i elektronsko praćenje u realnom vremenu, što u velikoj meri doprinosi efikasnijem sprovođenju carinskih postupaka. Na taj način korišćenje informacionih tehnologija omogućava otklanjanje „uskih grla“ u procesima carinjenja kao i brži protok robe, što je od fundamentalnog značaja za adekvatan ekonomski razvoj.

U tom smislu, predmet istraživanja se zasniva na sagledavanju doprinosa informacionih tehnologija u efikasnom upravljanju poslovnim procesima carinjenja. S tim u vezi, u radu će se pored predstavljanja elektronskog podnošenja carinske deklaracije, razmatrati i druga rešenja koja doprinose unapređenju procesa carinjenja a analogno tome i bržem protoku roba. Pri čemu se težište rada ogleda u proučavanju najoptimalnijih načina rada kroz uvažavanje specifičnosti određenog carinskog područja kako bi se na toj osnovi sagledale mogućnosti unapređenja carinskih postupaka.

Cilj istraživanja je da se kroz prikaz postupaka carinjenja i kroz proučavanje relevantne literature iz oblasti carinskog sistema, kao i uvida u poslovnu praksu, sagledaju mogućnosti unapređenja procesa carinjenja. Naime, u konkurentnom međunarodnom okruženju, veoma je teško, čak i obeshrabrujuće poslovati i investirati ukoliko nije moguć brz protok robe. Iz razloga što efikasne carinske procedure doprinose boljem povezivanju nacionalnih industrija čineći na taj način domaći prostor atraktivnijim za strana ulaganja. U skladu sa tim, u okviru sagledavanja mogućnosti unapređenja javljaju se određena pitanja, u smislu: Da li institucionalni sektor predstavlja ograničavajući faktor procesima unapređenja? Zašto je poslovna kultura veoma važan faktor u izboru strategije unapređenja? U kojoj meri evropske integracije doprinose procesima unapređenja carinjenja? Da li rasprostranjenost i kvalitet saobraćajne infrastrukture utiče na navedene procese? Prema tome, cilj istraživanja obuhvata proveru opštih i posebnih istraživačkih hipoteza, koji će se definisati u toku rada.

Hipoteze istraživanja polaze od činjenice da se saobraćaj na graničnim prelazima poslednjih decenija značajno povećao. Istovremeno, zgrade u kojima granični organi rade su stare i neadekvatno projektovane za današnje uslove

poslovanja kao i obim saobraćaja. U tom smislu navedena ograničenja nameću potrebu da se analiziraju novi koncepti upravljanja granicom kao i carinjenjem u unutrašnjosti kako bi carinske procedure postale efikasnije i tako doprinelo lakšem obavljanju trgovine. S tim u vezi, u radu će se sagledati mogućnosti informacionih tehnologija u unapređenju istih. Stoga se u disertaciji kroz proučavanje najoptimalnijih praktičnih rešenja iz ove oblasti postavlja glavna hipoteza: da informacione tehnologije doprinose unapređenju postupaka carinjenja a shodno tome i bržem protoku roba.

Metode i tehnike istraživanja zasnivaju se na proučavanju najboljih načina rada uz uvažavanje specifičnosti određenog carinskog područja, kako bi se sagledale mogućnosti unapređenja carinskih postupaka. U tom smislu, za postavljanje teorijskih osnova istraživanja, primeniće se metode analize i sinteze, kao i metode indukcije i dedukcije, kako bi se u sledećem koraku, kroz postavke vezane za IDEFO metodologiju i metode za izdvajanje i prikazivanje podataka o procesu u okviru dijagrama toka procesa sagledale mogućnosti unapređenja carinskih postupaka. Prikaz istih odvijace se u sledećim koracima: a) utvrđivanje početka i kraja procesa, b) definisanje aktivnosti u procesu, c) analiza pojedinih aktivnosti, d) crtanje dijagrama, e) kontrola dijagrama i f) sagledavanje mogućnosti unapređenja.

Društvenu i naučnu opravdanost istraživanja opredeljuje veliki broj efekata koje carine kao jedan od esencijalnih elemenata spoljnotrgovinske zaštitne politike ispoljavaju na funkcionisanje nacionalne ekonomije. Na taj način, porast prekograničnih transakcija i važnost globalne trgovine za nacionalne ekonomije nameću potrebu za brzim i efikasnim carinskim procedurama. Naime, neefikasne i zastarele carinske procedure predstavljaju potencijalne barijere za trgovinu što na određen način obeshrabruje spoljnu trgovinu. Stoga novi zahtevi u pogledu bržih, sigurnijih i pouzdanijih usluga zahtevaju uvođenje modernih postupaka. U tom smislu, rezultati doktorske disertacije ukazuju da savremene tehnologije kroz automatizaciju određenih funkcija doprinose smanjenju stvarnog obima posla i analogno tome boljem iskorišćenju ljudskih resursa, a shodno tome i povećanju efikasnosti carinskih procedura.

Strukturu disertacije čine dve tematske celine u kojima se istražuju različiti aspekti u pogledu unapređenja procesa carinjenja kao što su: institucionalni, korporativni, informacioni i drugi. Zahvaljujući širokom spektru analiziranih carinskih procedura, rad pruža sveobuhvatan prikaz stanja u pogledu istih, kako bi se

na toj osnovi jasnije sagledale mogućnosti za njihovo unapređenje. S tim u vezi, u uvodnom delu disertacije sažeto je prikazan problem, predmet i cilj istraživanja kao i hipoteze od kojih se pošlo u istraživanju. U prvom poglavlju sagledan je istorijski kontekst i pojam carina. U okviru drugog poglavlja se u zavisnosti od postavljenih kriterijuma navode najrazličitije podele carina kao i njihova uloga i značaj kako u sprovođenju makroekonomskih ciljeva, tako i u ukupnom privrednom razvoju. U trećem poglavlju sagledavaju se ekonomska dejstva carina kroz prikaz efekata carina na ekonomske pojave i procese u okviru nacionalnih ekonomija. Prilikom objašnjavanja osnovnih postavki carinskog sistema u četvrtom poglavlju je primenjen sistemski pristup u istraživanju istog koji pored poznavanja pojma, nameće potrebu za poznavanjem atributa i suštine savremenih privrednih sistema. U okviru petog poglavlja detaljnije se sagledava carinjenje roba i carinski postupci. U šestom poglavlju navode se povrede carinskih propisa od strane vozara kao i drugih lica koja su u svojstvu učesnika u carinskom postupku. U okviru zaštite prava intelektualne svojine koje čini sedmo poglavlje definisani su uloga, obim i nadležnost carinskih organa u sprovođenju mera zaštite navedenih prava. U osmom poglavlju sagledan je značaj informacionih sistema, informacionih tehnologija kao i mogućnosti istih u unapređenju efikasnosti rada u javnoj administraciji. U poglavlju devet prikazani su efekti unapređenja carinjenja kroz elektronsko podnošenje dokumenata. U desetom i jedanaestom poglavlju će se kroz postavke vezane za IDEFO metodologiju i metode za izdvajanje i prikazivanje podataka o procesu u okviru dijagrama toka procesa izvršiti analiza pojedinih aktivnosti u procesu carinjenja. U dvanaestom poglavlju će se u okviru rezultata istraživanja sagledati mogućnosti unapređenja procesa carinjenja. U tom smislu se u okviru zaključka navode mogućnosti unapređenja koja proizlaze iz dobijenih rezultata.

1. ISTORIJSKI KONTEKST I POJAM CARINA

„Carinom se smatra dažbina (posredni porez) koja se naplaćuje u domaćoj valuti za uvoznu robu, po unapred definisanim kriterijumima i utvrđenim stopama po carinskoj tarifi, najčešće od strane države uvoznice, bilo u cilju zaštite domaće privrede ili iz fiskalnih, političkih, socijalnih i drugih ciljeva“ (Stanković, 1982, str. 27). Sa aspekta prihoda, carina je imala različiti značaj kroz istoriju, budući da su „u ranijem periodu dominirali fiskalni ciljevi, dok u današnje vreme carine više služe ekonomsko-političkim ciljevima. Istorijski posmatrano carina je kao jedan od simbola nacionalne nezavisnosti i suvereniteta zemlje prolazila dug put u svom institucionalnom izrastanju, pri čemu se carinska profesija sačuvala i razvijala“.¹ U starom veku ovu vrstu poreza ubirale su države ili pojedini gradovi. „Tako se kod starih Grka u Atini plaćala dažbina u iznosu od 2% na uvoz i izvoz robe preko Pireja. U Rimsko doba carine su predstavljale značajan prihod državne blagajne, stoga su na pojedinim saobraćajnicama postojale saobraćajne postaje (stationes) u kojima se naplaćivala carina u iznosu od 2,5% (quadrogesimo) od vrednosti uvezene robe“.² Za naše prostore smatra se da je dubrovački carinski statut iz 1277. godine najstariji sačuvani carinski pravni zakon. U nastojanju da se uredi najveći broj društvenih odnosa 1349. godine nastao je Dušanov zakonik, koji je dopunjen 1354 godine. Članovi 120 i 121. ovog Zakona odnose se na carinu. U srednjovekovnoj Srbiji naplata carine davana je u zakup Dubrovčanima, da bi se kasnije dolaskom Turaka na Balkan prikupljanje kao i struktura ovih prihoda potpuno promenila. Naime, u navedenom periodu najznačajniji je bio porez u novcu takozvani desetak, u "zemaljskim proizvodima", radnoj snazi, "nahijski prirez", prihod od kazni i na kraju prihod od carina, prevoza i ribolova. „Oslobodjenjem od Turaka, Karađorđe je ustanovio carinarnicu sa skelom na Ostružnici. Prihod od carina i prevoza preko skela počeo se prikupljati prvi put u maju 1804. godine. Iznos carina je kao i pod Turskom vlašću iznosio 3%. Vazalna Srbija morala je svoje carinske tarife da sastavlja u skladu sa postojećim odredbama Portinih ugovora i knez Miloš se u tom pogledu verno pridržavao Portinih uputstava. Zato je, prvu carinsku tarifu propisao 1. marta 1819.

¹ Uprava Carina R.S. (2017, Decembar 22), *Istorijat carinske službe*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/ONama/IstorijatCarinskeSluzbe/Stranice/Istorijat.aspx>

² Uprava Carina R.S. (2017, Decembar 22), *Istorijat carinskog zakona i carinske tarife*, Preuzeto sa: <http://www.upravacarina.rs/LAT/ONAMA/ISTORIJATCARINSKESLUZBE/Stranice/IstorijatZakonaITarife.aspx>

godine, a dopunio 16. decembra 1822. godine. Ova tarifa obuhvatala je ukupno 31 stavku i važila je sve do 7. marta 1828. godine, kada je zamenjena novom tarifom koja je obuhvatala 71 stavku i koja je po visini carine bila nešto niža od prethodne³. Sredinom 1835. godine, carinska tarifa se dopunjuje sa "kratkim dodatkom" koji propisuje carinu za 8 stavki proizvoda koji se izvoze u Tursku. „Prvi Carinski zakon o opštoj carinskoj tarifi donet je 5. juna 1883. godine i tada je prestala da važi tarifa iz 1863. Po novoj tarifi ukinute su provodne carine po ugledu na evropske države, a uvozna roba je bila raspoređena u 18 grupa sa 63 tarifna broja i razvrstana po strukama a ne po alfabetu kao ranije. Nova carinska tarifa od 2. aprila 1892. godine sadržila je i zaštitne carine. Prvi domaći Carinski zakon napisan je 21. maja 1850. godine, a zatim slede carinski zakoni iz 1863. i 1897. Carinski zakon Kraljevine Srbije koji je donet 23. januara 1899. godine detaljno reguliše postupak carinjenja, predviđa mogućnost skladištenja robe i utvrđuje postupak za povraćaj pogrešno naplaćenih dažbina. Sa manjim izmenama i dopunama korišćen je i u Kraljevini Jugoslaviji. Nakon Drugog svetskog rata 1945. godine u porušenoj i potpuno opustošenoj zemlji doneti su prvi propisi koji regulišu određena pitanja iz oblasti carina⁴. Pri tom je sve do 1948. godine formalno primenjivan Carinski zakon predratne Jugoslavije koji je bio donet 1925. godine. „Carinskim zakonom iz 1948. godine su prvi put propisani instituti carinskog sistema, kao što su carinska roba, carinsko područje, carinska linija, pogranični pojas, mere carinskog nadzora⁵. U periodu od 1949. do 1960. godine primenjivan je dualni carinski sistem: jedan za privredu i javne institucije i drugi za privatna lica. Carinski sistem u navedenom periodu bio je van uticaja svetskog i unutrašnjeg tržišta, stoga se carinjenje svodilo na carinjenje robe fizičkih lica. Uvoz i izvoz za preduzeća iz društvenog sektora najvećim delom je regulisan vancarinskim instrumentima (Kanjevac, 1992). „Ključne institucije na kojima se temelji carinski sistem zemlje činili su: Carinski zakon donet 1948. godine, Rešenje iz 1952. godine (o oslobođenju od carine i ostalih dažbina za robu, sirovine, poluproizvode i proizvode iz uvoza), Rešenje doneto 1952. godine (o

³ Uprava Carina R.S. (2017, Decembar 22), *Istorijat carinskog zakona i carinske tarife*, Preuzeto sa: <http://www.upravarina.rs/LAT/ONAMA/ISTORIJATCARINSKESLUZBE/Stranice/IstorijatZakonaITarife.aspx>

⁴ Uprava Carina R.S. (2017, Decembar 22), *Istorijat carinskog zakona i carinske tarife*, Preuzeto sa: <http://www.upravarina.rs/LAT/ONAMA/ISTORIJATCARINSKESLUZBE/Stranice/IstorijatZakonaITarife.aspx>

⁵ Uprava Carina R.S. (2017, Decembar 22), *Istorijat carinskog zakona i carinske tarife*, Preuzeto sa: <http://www.upravarina.rs/LAT/ONAMA/ISTORIJATCARINSKESLUZBE/Stranice/IstorijatZakonaITarife.aspx>

cenama sirovina, poluproizvoda i proizvoda). Na temelju navedenih zakonskih propisa preduzeća kao i ostali ekonomski subjekti su uplaćivali u Fond za izjednačavanje cena, sumu koja odgovara razlici između domaćih i stranih cena. Ovaj sistem je sredinom 1952. godine zamenjen sistemom uvoznih i izvoznih koeficijenata“ (Cvetanović, Đurić, 2010, str. 117) . Privredni razvoj zemlje kao i sve veća uključenost na svetsko tržište nametnuo je reformu carinskog sistema Jugoslavije. „Pravnu infrastrukturu tog sistema predstavljaju carinski zakoni iz 1959., 1973., i 1978. godine i Uredba o privremenoj opštoj carinskoj tarifi iz 1961. godine, kao i Zakoni o carinskoj tarifi iz 1965. i 1978. godine“ (Cvetanović, Đurić, 2010, str. 118). „Carinski zakon iz 1973. godine, sveobuhvatnije reguliše materiju carinskog postupka u železničkom i drumskom saobraćaju“.⁶ „Carinski zakon koji je donet 1992. godine, delimično je sadržio odredbe i stavove iz Opšteg sporazuma o carinama i trgovini (GATT) kao i Svetske carinske organizacije, te se u određenom momentu ekspanzije međunarodne trgovine i saobraćaja, sadržina istog pokazala nedovoljnim“.⁷ Stoga se navedeni zakon menjao sve do današnjih dana.

⁶ Uprava Carina R.S. (2017, Decembar 22), *Istorijat carinskog zakona i carinske tarife*, Preuzeto sa : <http://www.upravacarina.rs/LAT/ONAMA/ISTORIJATCARINSKESLUZBE/Stranice/IstorijatZakonaITarife.aspx>

⁷ Slobodna zona Pirot (2017, Decembar 25), *Obrazloženje carinskog zakona*, Preuzeto sa: <http://www.freezonepirot.com/media/files/Obrazcarzak.pdf>

2. VRSTE CARINA

U zavisnosti od postavljenih kriterijuma prisutne su najrazličitije podele carina. U ekonomskoj literaturi prisutna je podela carina u zavisnosti od kretanja robe preko carinske linije, načinu obračunavanja i naplate, načinu utvrđivanja carinskih stopa, ekonomsko-političkom delovanju i slično. Moguća je i podela carina na minimalnu i maksimalnu. Minimalna carina predviđa primenu takozvanih preferencijalnih carinskih stopa na uvoz roba iz zemalja sa kojima su zaključeni sporazumi o slobodnoj trgovini. Pod maksimalnim carinama se podrazumevaju carine na uvoz robe koje ne podležu kriterijumu takozvanog najvećeg povlašćenja. U zavisnosti od različito definisanih kriterijuma moguća je podela carina: sa aspekta svrhe uvođenja, prema pravcu kretanja, prema načinu obračuna, prema društveno-ekonomskim zadacima, prema načinu donošenja i u zavisnosti od primene carinskog postupka.

2.1 Podela carina sa aspekta svrhe uvođenja

Sa stanovišta ekonomskih i političkih ciljeva, moguća je podela carina na: fiskalne i zaštitne carine.

Fiskalne carine se primenjuju u slučajevima kada se uvezena roba ne proizvodi u zemlji ili se proizvodi u nedovoljnim količinama. Fiskalna funkcija carina je posebno prisutna kod roba široke potrošnje koja je u većini slučajeva opterećena višim carinskim stopama.

Zaštitne carine imaju zaštitni karakter u smislu stvaranja povlašćenijeg položaja domaćih proizvođača u odnosu na strane konkurente. Delovanje carina u pravcu zaštite domaće proizvodnje posebno je od značaja za industrije u inicijalnim fazama razvoja. Inicijator za uvođenje zaštitnih carina kao mehanizma zaštite bio je Aleksandar Hamilton (1791), koji je u svom radu Izveštaj o mladim industrijama naveo da je neophodno zaštititi domaću industriju koja je u povelju, a nailazi na oštru konkurenciju razvijenih zemalja. Kasnije nemački ekonomista Fridrih List (1840), je u delu Nacionalni sistem političke ekonomije dao teorijsko objašnjenje zaštitnih carina. Po mišljenju autora sve zemlje prolaze kroz određene faze razvoja u kojima postoji izvestan odnos neujednačenosti, neravnomernosti razvitka, iz razloga što su pojedine zemlje ranije razvile industrijsku proizvodnju u odnosu na ostale Autor

odbacuje liberalistički zahtev o konkurenciji koji podjednako koristi svim zemljama učesnicima u međunarodnoj trgovini i traži povoljnije uslove za industriju one zemlje koja je kasnije stupila na put industrijskog razvoja i koja se na svetskom tržištu sudara sa proizvodima razvijene industrije drugih zemalja. Na toj osnovi autor se zalaže za zaštitu mlade industrije, s tim što ta zaštita treba da bude privremena (Adamović, 1974). Na ovaj način zemlje koje su kasnije stupile na put ekonomskog oporavka postupno osvajaju određenu industrijsku granu i tako prenose carinsku zaštitu sa jedne na drugu industrijsku granu. Carinska zaštita će u prvo vreme delovati na cene finalnih proizvoda, međutim u dugom roku rastuća efikasnost poslovanja usloviće njihovo obaranje. List smatra da zaštitne carine ne treba da premaše 25% vrednosti, kao i da njihova primena ne treba da bude duža od 20 godina, te da u izuzetnim slučajevima maksimalni rok trajanja zaštitnih carina za pojedine industrijske grane ne bude duži od 30 godina. Istovremeno autor navodi, da ukoliko se i pored ovakvih vidova zaštite pojedine industrijske grane ne afirmišu, treba ih prosto prepustiti da se samostalno prilagođavaju uslovima na domaćem i stranom tržištu. U prilog ovoj tvrdnji može se navesti kao primer Republika Srbija koja je kroz procese pridruživanja liberalizovala trgovinu sa zemljama članicama Evropske unije kao i zemljama iz okruženja što je dovelo do snižavanja carinskih stopa na uvozne proizvode. U takvim prilikama pokazala se nekonkurentnost srpskih preduzeća koja su gubitkom carinske zaštite „osuđena“ na nemilosrdnu međunarodnu konkurenciju (Jošić, 2006).

2.2 Podela carina prema pravcu kretanja robe

Prema pravcu kretanja robe, carine mogu biti: uvozne, izvozne i tranzitne (provozne).

Uvozne carine „plaćaju domaća preduzeća kao i fizička lica pri uvozu roba koje su namenjene za dalju proizvodnju ili potrošnju na nacionalnom tržištu“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 15). Uvozne carine omogućavaju ubiranje fiskalnih prihoda i predstavljaju moćan instrument u vođenju makroekonomske politike. Pri uvođenju ili povećanju carinskih dažbina poskupljuje proizvod na tržištu, što se odražava na potrošnju u zavisnosti od stepena elastičnosti domaće tražnje. U slučajevima manje elastičnosti manji je uticaj, pa je smanjenje domaće potrošnje manje i suprotno veća elastičnost ima za posledicu značajnije smanjenje domaće potrošnje. Promena veličine tražnje nakon uvođenja ili povećanja carinskih dažbina

delovaće i na ponašanje inostrane ponude, u zavisnosti od stepena elastičnosti cena inostranih roba. Navedeni primer uticaja uvoznih carina na formiranje cena na domaćem tržištu je prihvatljiv pod pretpostavkom da se primer odnosi na malu zemlju čija privreda ne može supstituisati uvoz posmatranog artikla domaćom proizvodnjom (Cvetanović, Đurić, 2001).

Izvozne carine imaju ekonomsko delovanje slično uvoznim carinama. Prevažna namena uvođenja izvoznih carina je onemogućavanje izvoza domaćih proizvoda po dotadašnjim cenama. Istovremeno razlog uvođenja izvoznih carina može biti i u cilju obezbeđivanja stanovništva dovoljnim količinama životnih namirnica. Uvođenje izvoznih carina na deficitarne proizvode je u funkciji stvaranja povoljnijeg položaja domaćih proizvođača u odnosu na inostrane konkurente čija je proizvodnja zavisna od uvoza repromaterijala iz zemlje izvoznice (Cvetanović, Đurić, 2001). Izvozne carine se u praksi ređe koriste, međutim pojedine zemlje primenjuju ovaj vid restrikcije izvoza kao što je Ruska Federacija koja naplaćuje carinu pri izvozu nafte, naftnih derivata i drugih sirovina i energenata.⁸

Tranzitne (provodne) carine se plaćuju za robu koja prelazi teritoriju neke zemlje. U vremenu koje je prethodilo Barselonskoj konvenciji 1921. godine u carinskim sistemima pojedinih zemalja se plaćala i provodna carina.

2.3 Podela carina prema načinu obračuna

Prema načinu obračuna mogu biti „carine po vrednosti (ad valorem), specifične i kombinovane carine“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 17).

Carine po vrednosti (ad valorem) se izražavaju u procentima od vrednosti robe. Ad valorem carine mogu biti uniformne u kojima se primenjuje jedna stopa carine za svu robu i specijalizovane koje podrazumevaju obračunavanje carine po posebnoj stopi za svaku robu. Prednost ad valorem carine je u tome što ravnomerno opterećuje vrednost robe i na taj način zadržava proporcionalno učešće u strukturi troškova uvoznika. Međutim u uslovima nestabilnosti cena smanjena je efikasnost njihove zaštitne funkcije. Jer, pri smanjenju uvoznih cena dolazi do smanjenja iznosa carine, čime se dovodi u pitanje njihova zaštitna funkcija, istovremeno pri naglom porastu uvoznih cena, carina može poprimiti prohibitivna obeležja sa svim negativnim

⁸ Mrdaković, C.R. (2017, Jun 18), *Srbija i izvozne carine ruske nafte*, Nova srpska politička misao iz 2008 godine, Preuzeto sa: <http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/srbija-i-izvozne-carine-ruske-nafte.html?alphabet=l>

posledicama na međunarodnu trgovinu. U takvim uslovima, predviđena je primena „specifične carine u minimalnom i maksimalnom iznosu. Tako da, u slučajevima kada je carina obračunata metodom ad valorem manja od specifične carine, primenjuje se minimalna specifična carina ili kada je carina obračunata metodom ad valorem veća od maksimalne specifične carine, primenjuje se maksimalna specifična carina“.⁹

Specifične carine se prilikom uvoza robe naplaćuju po jedinici težine i mogu biti: težinske, litarske, zapreminske i slično. Specifične carine imaju bolji fiskalni efekat, budući da je ukupan iznos carina u uslovima nestabilnosti cena konstantna veličina. Dobra strana ovih carina je u njihovoj jednostavnoj primeni iz razloga što je potrebno utvrditi samo količinu uvezene robe, što otklanja mogućnost manipulisanja u postupku utvrđivanja carinske osnovice. Slaba strana specifičnih carina je u ne uvažavanju razlike u kvalitetu robe koja se uvozi. Iz čega proizlazi da robe relativno niskog kvaliteta mogu biti opterećene visokim carinskim dažbinama i suprotno tome robe visokog kvaliteta mogu imati niske carine. Stoga se često u carinskoj politici i pristupa kombinaciji ad valorem i specifičnih carina. Za razliku od mnogih drugih zemalja, Švajcarska koristi sistem carinjenja koji se zasniva na težini. Ova specifična carinska dažbina primenjuje se na proizvode iz zemalja koje nisu članice EU i EFTA. Iz navedenih razloga su carinske dažbine u Švajcarskoj niže u odnosu na druge zemlje.¹⁰ To favorizuje uvoz visokokvalitetnih tehničkih komponenti koje imaju veliku vrednost u odnosu na specifičnu težinu.

Kombinovane carine uzimaju za osnovicu vrednost i jedinicu mere, pri čemu su alternativne ako se obračunavaju ili po vrednosti ili po jedinici mere, a kumulativne ako se obračunavaju i po jednoj i po drugoj osnovi (Cvetanović, Đurić, 2001).

2.4 Podela carina prema društveno-ekonomskim zadacima

Prema društveno-ekonomskim ciljevima moguća je podela carina na: preferencijalne, antidampinške, kompenzatorne i retorzivne.

⁹ Uprava carina R.S. (2017, Jun 18), *Zakon o carinskoj tarifi*, Član 2, Službeni glasnik Republike Srbije br. 62/05; 61/07; 05/09, Preuzeto sa:

<http://www.carina.rs/lat/Zakoni/lat-Zakon%20o%20carinskoj%20tarifi%202009%20-%20preciscen%20tekst.pdf>

¹⁰ OSCE (2017, Avgust 11), *Priručnik sa najboljim iskustvima za obavljanje procedure na graničnim prelazima sa aspekta trgovine i prevoza iz 2012 god.* Preuzeto sa:

<https://www.osce.org/sr/secretariat/107523?download=true> ,

Preferencijalne carine predstavljaju ugovorene povlašćene carine sa zemljom ili grupom zemalja. Republika Srbija je potpisnik više međunarodnih sporazuma na osnovu kojih se primenjuju preferencijalne carinske stope.

Antidampinške carine su u funkciji sprečavanja dampinga. Primenuju se u slučajevima kada inostrani proizvođač prodaje robu po nižoj ceni na inostranom tržištu od cena koje su prisutne na domaćem tržištu ili prodaje po cenama nižim u odnosu na postojeće svetske cene posmatrane robe, a sve u cilju eliminisanja konkurenata i osvajanja određenih inostranih tržišta. Damping cenu u većini slučajeva diktiraju određene monopolske grupacije ili države putem izvoznih olakšica, u cilju osvajanja novih tržišta putem niskih cena koje su često ispod cene proizvodnje, a u pojedinim slučajevima i ispod cene koštanja. Eventualni gubitak usled niskih izvoznih cena se nadoknađuje višim cenama na domaćem tržištu. Pored toga što počiva na takvim proračunima, damping je najčešće omogućen eksploatacijom jeftine radne snage u državi proizvođača, tzv. socijalni damping (Dimitrijević, Stojanović, 1996). U cilju sprečavanja dampinga, države uvoznice uvode pored postojećih i dopunske carine ili čak uvode zabranu uvoza dampinške robe. Među prvim zemljama koje su primenile ovaj vid zaštite domaće proizvodnje kroz uvođenje dopunskih carina su SAD i Kanada. U pojedinim slučajevima se postojanje dampinga zloupotrebljavalo, u cilju onemogućavanja prodaje strane robe na domaćem tržištu po cenama nižim od onih koje odgovaraju domaćim preduzećima. Kao noviji primer primene ovog vida zaštite domaće proizvodnje je uvođenje antidamping carina 2013. godine od strane Evropske unije na uvoz kineskih solarnih panela. Naime, evropski proizvođači solarnih panela su se žalili da ih jeftini kineski uvoz tera u stečaj, sa druge strane, monterii su se žalili da im carine povećavaju troškove. Stoga je kolegijum predstavnika država članica Evropske unije izvagao opcije, uključujući i različite interese, odlučivši da uvede antidamping carine.¹¹ Carinskim zakonodavstvom Republike Srbije predviđene su i mere koje podrazumevaju naplatu antidamping carina.

Retorzivne (borbene) carine se primenjuju sa ciljem da se kroz carinsku borbu prinudi određena zemlja da izvrši ustupak ili da odustane od svog pritiska carinama. Naime, dešava se da neka zemlja uvede veće carine prema drugoj zemlji, te na taj

¹¹ EurActiv.rs. (2017, Jun 18), *Počinju da važe antidamping carine na kineske solarne panele*, Preuzeto sa: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:iE9dqF5iwm4J:www.euractiv.rs/eu-prioriteti/6573-poinju-da-vae-antidamping-carine-na-kineske-solarne-panele-+&cd=4&hl=sr&ct=clnk&gl=rs>

način ne postupa isto kao sa drugim zemljama. Međutim, u pojedinim slučajevima „zemlja koja je uvela retorzivnu carinu može na svom unutrašnjem tržištu izazvati veće poremećaje zbog odgovarajućeg porasta cena i time sebi prouzrokovati veće štete od eventualnih šteta koje su protivniku izazvane dodatnim opterećenjem njegovog uvoza“ (Pertot, 1979, str.125). Carinskim zakonodavstvom Republike Srbije moguće je primeniti i ove carine.

Kompenzatorne carine predstavljaju dažbine koje se nameću kako bi se izjednačila cena uvezene robe sa cenom domaće robe. Primenuju se u cilju neutralisanja izvoznih subvencija i premija. „Kompenzatorna carina se ugrađuje u osnovicu na koju se primenjuju redovne stope carine i ne bi smele da budu veće od iznosa premije ili subvencije“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 22).

2.5 Podela carina prema načinu donošenja

Ukoliko su kriterijumi prema načinu donošenja, carine se dele na: autonomne i konvencionalne.

Autonomne carine donosi zemlja samostalno. U teoriji se razlikuju povlašćene autonomne i nepovlašćene autonomne carine.

Konvencionalne (ugovorne) carine se donose na bazi ugovora sa drugim zemljama i predstavljaju rezultat dogovora između dve ili više zemalja o visini carinskog opterećenja u međusobnoj trgovini.

2.6 Podela carina u zavisnosti od primene carinskog postupka

U zavisnosti od primene carinskog postupka carine mogu biti: jedinstvene i diferencijalne.

Jedinstvene carine se primenjuju jedinstveno na svu uvoznju robu, nezavisno iz koje se zemlje roba uvozi.

Diferencijalne carine podrazumevaju različiti tretman uvezene robe u zavisnosti od njenog porekla. „Po pravilu diferencijalna carina ima politički karakter, obzirom da nije motivisana ekonomskim interesima. Sa stanovišta odvijanja međunarodne robne razmene, diferencijalna carina ima ili prohibitivan ili retorzivan karakter“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 23). Ona će biti istovremeno i prohibitivna ako su carinske stope tako visoke da onemogućavaju uvoz iz dotične zemlje u odnosu na druge. „Diferencijalna carina je i retorzivna ako je uvedena kao protivmera na

uvoz iz zemlje koja je na uvoz određene robe ili na postupak sa nekom robom uvela visoku carinu“ (Todorović, 1997, str. 297).

3. EKONOMSKA DEJSTVA CARINA

Iz prethodnih podnaslova može se videti da se u zavisnosti od postavljenih kriterijuma mogu sresti najrazličitije podele carina. Nadalje, može se zaključiti da carine kao instrument spoljnotrgovinske politike neposredno deluju na cene, a preko njih na čitav niz ekonomskih pojava i procesa. Intenzitet delovanja carina na promenu cena kao i čitav niz ekonomskih pojava i procesa u velikoj meri zavisi od odnosa ponude i tražnje. Pod ekonomskim dejstvom carina treba razumeti promenu u vrednostima parametara kao i u odnosima koje uslovljavaju ovi instrumenti u procesima ekonomskog razvoja na nacionalnom i međunarodnom nivou (Cvetanović, Đurić, 2001). Proučavanje mogućih ekonomskih efekata carina je vrlo složeno zbog velikog broja parametara koji se u ekonomiji menjaju usled njihovog delovanja. Stoga će se u nastavku sagledati efekti carina na ekonomske pojave i procese kao i njihov uticaj na razvoj pojedinih nacionalnih ekonomija.

3.1. Efekti carina na uvoz, izvoz i realokaciju faktora proizvodnje

Struktura spoljne trgovine može poslužiti za ilustraciju važnih ekonomskih fenomena. Naime, po pravilu, visoko industrijalizovane države uvoze sirovine i proizvode niskog stepena obrade. Suprotno tome, nerazvijeni uvoze industrijska dobra kao i proizvode visokog stepena obrade. Budući da se struktura uvoznih i izvoznih roba privredno nerazvijenih veoma slabo menja, razlike u dohodovnoj elastičnosti tražnje same po sebi vode platnobilansnim problemima (Cvetanović, Đurić, 2001). Zato se čini logičnim nastojanje nerazvijenih u vlastitoj proizvodnji roba koje su se do tada uvozile. Iako početni troškovi proizvodnje mogu biti izraženiji od uvoznih cena, ekonomsko opravdanje za primenu ove strategije ogleda se u nastojanju domaće industrije da iskoristi prednosti masovne proizvodnje u cilju poboljšanja platnog bilansa usled manjeg uvoza potrošnih dobara. Konačno, postoji i nada da će se mlada industrija razviti i postati konkurentna na svetskom tržištu (Todaro, 1997). Prema tome, pitanje optimalne alokacije proizvodnih resursa predstavlja centralno pitanje. U ekonomskoj teoriji nisu retka mišljenja po kojima je privredni razvoj moguće obezbediti podsticanjem slobodnog delovanja tržišta i otvorene ekonomije pri čemu se intervencije države svode na minimum. Međutim, kroz analizu razvojnih iskustava Južne Koreje, Singapura i Tajvana kao i drugih zemalja primećuje se da izvozna

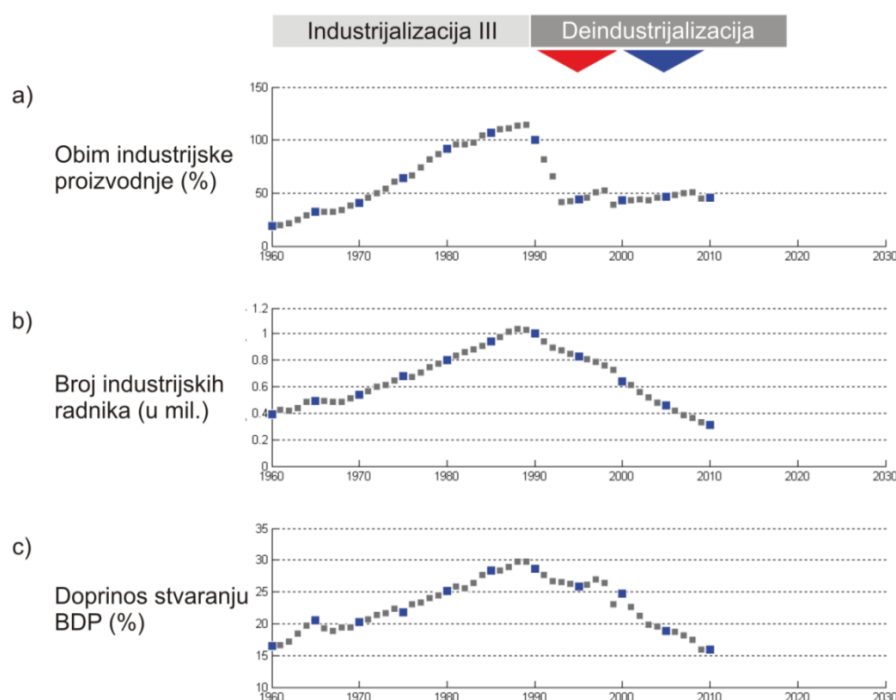
ekspanzija industrijskih proizvoda nije nastala kao rezultat delovanja slobodnog tržišta, već kao rezultat brižljivo isplanirane intervencije države, uključujući i veoma rafinirane carinske politike. Iz toga se može zaključiti da u navedenim brzo rastućim privredama nije prisutan model liberalnog kapitalizma, već model takozvanog usmeravanog kapitalizma. Ukoliko se posmatra razvojno iskustvo posleratne Srbije može se primetiti da je ubrzani razvoj industrijalizacije postavljen kao najviši nacionalni prioritet, čime je omogućeno rešavanje četiri krupna ekonomska problema kao što su: povećanje dodate vrednosti, povećanje zaposlenosti, rast zarada i smanjenje deficita platnog bilansa (Reinert, 2006). Premda generalno govoreći u savremenim uslovima poslovanja gotovo da i nema izuzetka po pitanju neophodnosti uvažavanja koncepta otvorene ekonomije, ali ipak dinamičan industrijski rast posleratne Srbije nije nastao kao rezultat delovanja slobodnog tržišta. Stoga će se u nastavku kroz sveobuhvatniju analizu sagledati privredni rast posleratne Srbije koji je nastao kao rezultat brižljivo isplanirane intervencije države, koja je između ostalog podrazumevala i visoke carinske zaštite. Naime, Republika Srbije je u periodu od 1955. do 1990. godine imala prosečnu godišnju stopu rasta od 7,7%, što je doprinelo da krajem osamdesetih godina prošlog veka bude u grupi srednje razvijenih industrijskih zemalja (Savić, 2014). Kao rezultat niza strateških projekata saradnje domaće industrije i domaće nauke, a takođe i kroz programe međunarodne saradnje stvarali su se domaći stručnjaci, usko specijalizovani za oblast CNC tehnologije, robotiku, mehatroniku i širok spektar primene informaciono-komunikacionih tehnologija u industrijskoj proizvodnji i vođenja poslovnih sistema. Naime, kroz dinamičan i kontinuiran razvoj Srbija tokom šezdesetih godina postaje jedna od deset zemalja u svetu koja je imala sposobnost da samostalno projektuje i proizvodi digitalne računare. Istovremeno, na velika vrata svetske nauke Srbija je ušla i u domenu robotike. Razvojne i obrazovne aktivnosti pratila je izgradnja visoko specijalizovanih istraživačko-razvojnih laboratorija, centara za nove tehnologije, a vodeće industrijske kompanije su u okviru svojih poslovnih sistema formirale specijalizovane istraživačko-razvojne jedinice, uključujući i institute, kao što je Lola Institut kao specijalizovana istraživačko-razvojna jedinica za oblast numeričkih i fleksibilnih proizvodnih tehnologija, u okviru tadašnje Lola Korporacije (Petrović, 2014). U industrijskim centrima kao nosiocima razvoja bilo je zaposleno 1,1 milion radnika, stvarajući 44% BDP-a. U datim uslovima visoke carinske zaštite su omogućavale domaćoj proizvodnji da ima dovoljan rok za modernizaciju,

restruktuiranje organizacionih struktura kao i povećanje produktivnosti. Zato aktivna uloga države u industrijskom razvoju nije bila protekcionistička već suptilna kroz podršku novim granama privrede. Istovremeno i razvijene zemlje su putem carinskih barijera obezbeđivale najveći stepen zaštite domaćih proizvođača, na način da su većim carinskim stopama bili obuhvaćeni proizvodi većeg stepena prerade.

U periodu od 1990. do 2000. koji karakteriše prvu fazu tranzicije, drastično je smanjena proizvodnja industrijskih proizvoda iz razloga što u totalnoj izolaciji nije bilo moguće plasirati proizvode na području bivših republika i u inostranstvu. „Stoga je bilo nemoguće pratiti tehnološki razvoj, što je doprinelo da osnovna sredstva tehnološki zastarevaju, a usled nedostatka finansijskih sredstava da ista budu slabo i održavana. Odsečena od tržišta bivših republika i stranog tržišta industrija je bila upućena samo na produkciju za domaće potrebe, što je uticalo na raspad i uništenje velikih privrednih sistema“ (Drobnjak, 2013, str. 2). Posledice toga bile su neizbežne pošto su nastali problemi u industriji rešavani neadekvatnim merama ekonomske politike (Savić, Ilić, Mičić, 2015). Razumljivo, urušavanje srpske privrede praćeno je i odlaskom velikog broja radnika iz fabrika koji su „morali na drugačiji način da obezbede najosnovniju egzistenciju za sebe i svoje porodice, a sa njihovim odlascima gubila su se i proizvodna znanja, navike i fabričke specifičnosti“ (Drobnjak, 2013, str. 2). U prilog tome govori podatak da je „u Srbiji 2000. godine industrija zapošljavala svega 765 hiljada radnika, sa učešćem od 29% u stvaranju BDP-a“ (Savić, 2014, str. 300).

Period posle oktobarskih promena karakteriše „sprovođenje politike globalizacije u Srbiji, koja uključuje i neoliberalnu ekonomiju kao njen neodvojivi deo, što je dovelo do dalje devastacije industrije i tihog odumiranja tradicionalnih industrijskih centara“ (Drobnjak, 2013, str. 3). Naime, verovalo se da će slobodna konkurencija pronedriti modernu i visoko efikasnu privredu, koja se lako može uključiti u međunarodnu razmenu (Savić, 2014). U takvim prilikama pokazala se nekonkurentnost srpskih preduzeća koja su gubitkom carinske zaštite bila „osuđena“ na nemilosrdnu međunarodnu konkurenciju, stoga je razvoj krenuo u pravcu tercijalizacije privrede. „U prilog tome govori podatak da je u 2013. godini u industriji bilo zaposleno svega 275 hiljada radnika, isto kao daleke 1955. godine. Istovremeno, začuđujuć je podatak da je u Beogradu 1990. godine bilo zaposleno u industriji 245 hiljada radnika, a 2007. godine svega 14 hiljada“ (Savić, 2014, str. 300). Procesi intenzivne deindustrijalizacije (slika 1) doprineli su da pojedine

industrijske grane, posebno u delu visokih tehnologija i srednje visokih tehnologija skoro u potpunosti nestanu. Primera radi, više se ne proizvode mašine alatke, industrijski roboti, transfer linije za automobilsku i druge industrije prerade metala, koje predstavljaju motor razvoja industrije, kao i bitnu komponentu tehnološke nezavisnosti i dugoročne stabilnosti privrede Srbije. Istovremeno, proizvodnja ove vrste proizvoda značajno je doprinosila izvozu i ugledu srpske industrije u svetskim razmerama (Petrović, 2014).

Slika 1. *Industrijalizacija-deindustrijalizacija Srbije (Izvor:AINS NTPS 2011.)*

Današnji koncepti razvoja koji bi trebali da predstavljaju nekakve forme industrijske politike u Republici Srbiji u osnovi imaju deklarativni karakter i prevashodno su usmereni ka privatizaciji, restrukturiranju i privlačenju stranih investicija (Mičić, 2015). „Kada se govori o stranim direktnim investicijama potrebno je naglasiti da se na osnovu iskustava pojedinih tranzicionih zemalja kao i ozbiljnih empirijskih istraživanja pokazalo da strane direktne investicije ne samo da ne podstiču privredni rast i razvoj, već da među njima postoji negativna veza, tačnije da veće inostrane investicije uzrokuju manji rast i obrnuto. To potvrđuju mnogi

istraživači među kojima je i ugledni prof. dr. Jože Mencinger“ (Drobnjak, 2013, str. 3). „Naime, najveći deo takvih investicija su niske tehnološke intenzivnosti koje ne donose nove tehnologije niti zapošljavaju visokoobrazovanu radnu snagu“ (Drobnjak, 2013, str. 3). Paradoksalno je da se u Srbiji iz budžeta izdvajaju velika finansijska sredstva da bi bila „dodeljena stranim investitorima koji su došli samo zbog jeftine radne snage i da bi organizovali neku vrstu manufakturne proizvodnje“ (Drobnjak, 2013, str. 3). Što se tiče doprinosa stranih direktnih investicija srpskom izvozu, može se reći da od deset najvećih izvoznika, devet su strane kompanije. Pri tom, prema rečima prof. dr. Mladena Kovačevića „statistika ne kazuje koliko strane firme ostvaruju uvoza, obzirom da veliki broj njih, od „Fijata“ i Železare, do IMPOL-Sevala su veliki uvoznici iz razloga što svoju proizvodnju zasnivaju na uvoznim komponentama, delovima i reprodukcijom materijalima“ (Kovačević, 2016, str. 5). „Iz navedenog, postavlja se pitanje koliko su strane firme koje su locirane u Srbiji doprinele enormnom rastu uvoza i spoljnotrgovinskog deficita. Kada se govori o doprinosu stranih kompanija izvozu Srbije, trebalo bi istaći da je njegova struktura veoma nepovoljna, jer u njoj dominiraju primarni proizvodi koji, sem energenata, vrlo malo troše domaće reprodukcione materijale“ (Kovačević, 2016, str. 5). U prilog tome govori „izveštaj Svetskog ekonomskog foruma, u kojem se po kvalitetu strukture izvoza u 2015. godini Srbija nalazi na 134 mestu, što govori da samo četiri zemlje sa te liste imaju nepovoljniju strukturu izvoza (WEF, 2016, str. 315). Istovremeno, postavlja se suštinsko pitanje koliko od ukupnog iznosa deviza ostvarenih od izvoza stranih kompanija ostaje u Srbiji“ (Kovačević, 2016, str. 5). Kada se, pak, govori o efektu stranih direktnih investicija na zaposlenost može se zaključiti da je vrlo problematičan. Naime, u većini privatizovanih „preduzeća sa stranim vlasništvom broj zaposlenih je znatno smanjen, a preostali radnici su znatno opterećeniji i još uvek rade dnevno više od 8 sati, što je znatno više nego što rade radnici iz iste branše u zemljama matične kompanije“ (Kovačević, 2016, str. 6). U prilog ovoj tvrdnji navodi se kao primer nemački „Telekom“. Naime „nakon prodaje nacionalnih telekomunikacionih kompanija Mađarske, Hrvatske, Makedonije i Crne Gore nemačkom „Telekomu“ broj zaposlenih u ovim zemljama je znatno smanjen, što je uticalo da se znatno poveća broj klijenata po zaposlenom. Tako je, prema analizi kompanije Cullen International, početkom 2011. godine na jednog zaposlenog u nemačkom „Telekomu“ dolazilo 289 korisnika, u Hrvatskoj 463, u Makedoniji 800, a u Mađarskoj čak 806“ (Dušanić, 2011, str. 1089). „ Pri tom, treba dodati da je, prema

istom izvoru u telekomunikacionim kompanijama koje nisu prodate strancima, taj odnos sličan onom u Nemačkoj: Švedskoj 347, Sloveniji 356, Francuskoj 377, Belgiji 390 i Srbiji 372“ (Dušanić, 2011, str. 1089). Na bazi takvih trendova nameće se zaključak da navedeni procesi zanemaruju razvoj ljudskih resursa. „Takvo zanemarivanje ima veoma ozbiljne posledice jer je razvoj ljudskih resursa istovremeno i sredstvo i cilj. To je sredstvo za podizanje nivoa produktivnosti i mobilnosti radne snage. Istovremeno to je i cilj ukoliko doprinosi poboljšanju kvaliteta života ljudi kao pojedinca i društva u celini“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 222).

3.2. Efekti carina na cene i odnose razmene

Veoma je veliki broj različitih efekata koji carine kao jedan od esencijalnih elemenata spoljnotrgovinske zaštitne politike, ispoljavaju na funkcionisanje pojedinih nacionalnih ekonomija (Cvetanović, Đurić, 2001). Carine neposredno deluju na cene, a preko njih i na čitav niz ekonomskih pojava i procesa. Naime, povećanje carina na uveznu robu po pravilu dovodi do smanjenja potrošnje iste na domaćem tržištu, što omogućuje domaćem proizvođaču da poveća cenu svojih proizvoda, te da tako bude konkurentan na tržištu (Jošić, 2006). Takva carinska zaštita omogućuje rentabilnost domaće proizvodnje, delujući povoljno na celokupan privredni rast. Na taj način carine kao instrument kojim se regulišu odnosi spoljnotrgovinske razmene utiču na obim i strukturu međunarodne razmene kao i rast i razvoj domaće privrede. U praksi se iznos carinskih davanja može različito odraziti na cenu proizvoda. Stoga će se u nastavku sagledati četiri mogućnosti:

- ✓ Prva mogućnost podrazumeva da je uvođenje uvoznih carina bez efekta na izmenu cena robe na domaćem tržištu. Naime, kada je zemlja uvoznik veoma značajan ili najznačajniji kupac zemlje izvoznice, sasvim je normalno da zemlja izvoznik nastoji da smanjenjem cene robe nadomesti iznos carine. U navedenoj situaciji ekonomski interes zemlje izvoznice ogleda se u zadržavanju veličine izvoza, budući da smanjenje izvoza ili njegov prestanak mogu prouzrokovati veće gubitke od smanjenja cene robe koje se izvoze. Takođe, uvozna carina nema uticaja na porast cena na domaćem tržištu u slučajevima kada inostrani izvoznik ima prekomerne zalihe (Kovačević, 1995).

- ✓ Druga mogućnost predviđa da uvozna carina deluje na rast cena roba na domaćem tržištu tačno u iznosu carine. Za navedenu mogućnost potrebno je da razlika troškova proizvodnje između domaćeg i stranog proizvođača bude veća od iznosa carine na uvezenu robu (Cvetanović, Đurić, 2001).
- ✓ Treća mogućnost ima za posledicu rast cena na domaćem tržištu usled uvoznih carina u iznosu manjem od veličine carinskih zahvatanja. Javlja se u slučajevima kada je razlika između domaćih i inostranih troškova proizvodnje manja od iznosa carine. U ovom slučaju, cene se obrazuju prema troškovima domaćih proizvođača budući da je njihov iznos manji u poređenju sa zbirom troškova inostranih proizvođača i carine (Cvetanović, Đurić, 2001).
- ✓ Na kraju, moguć je rast cena na domaćem tržištu usled uvoznih carina u iznosu većem od veličine carinskih davanja. Ovo je realna pojava kada se uvoz robe obavlja preko većeg broja posrednika.

U određenim slučajevima uvođenje uvoznih carina može poboljšati odnose razmene sa zemljama iz okruženja. Kako odnosi razmene podrazumevaju kupovnu snagu izvoza za jedinicu uvoza, analogno tome poboljšanje iste dolazi usled relativnog rasta izvoznih prema uvoznim cenama. Uticaj carine na odnose razmene zavisi i od elastičnosti ponude inostranih proizvođača. Naime, usled niske elastičnosti ponude inostranih proizvođača, moguće je prinuditi iste da u celosti ili delimično preuzmu na sebe carinsko opterećenje iz razloga što smanjenje ponude robe može prouzrokovati veće gubitke od smanjenja cene. U suprotnom, ukoliko postoji visoka elastičnost ponude inostranih proizvođača, izostaće navedeni efekat na odnose razmene, iz razloga što će se inostrani proizvođači preorijentisati na druga tržišta.

3.3. Efekti carina na domaću proizvodnju, zaposlenost i realokaciju proizvodnih resursa

Ključni momenat prilikom analize efekata carina na domaću proizvodnju, zaposlenost i realokaciju proizvodnih resursa ogleda se u činjenici da povećanje carina na uvozu robu može usloviti smanjenje potrošnje uvoznih proizvoda i tako doprineti rastu potrošnje proizvoda domaćeg porekla. U takvim uslovima dolazi do povećanja domaće proizvodnje i analogno tome povećanja zaposlenosti. Napred pretpostavljen redosled ekonomskih događanja na nivou nacionalne ekonomije koji obuhvata visoke carinske zaštite se može najjasnije prikazati kroz primer razvojnog iskustva Republike Srbije iz druge polovine dvadesetog veka. U sklopu navedene

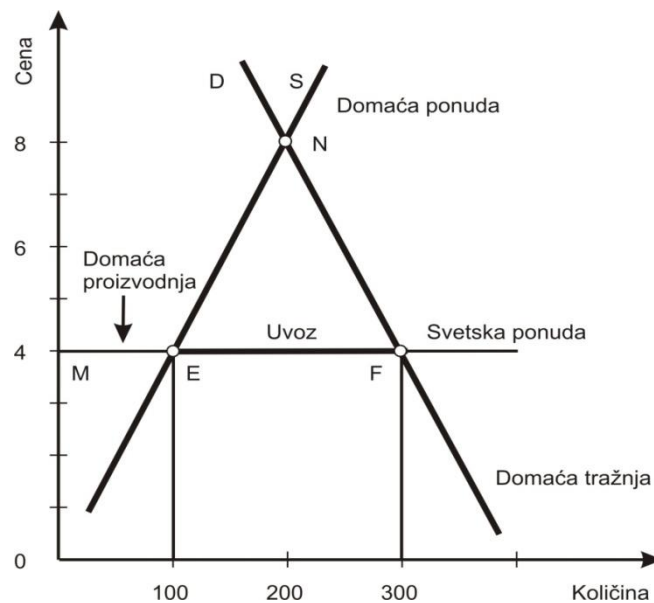
politike razvoja, Srbija je sve do 1989. godine prosečno godišnje zapošljavala oko 18.000 radnika i tako stvarala realni kapacitet u generisanju ljudskog resursa za industrijsku proizvodnju, što je tokom tridesetogodišnje industrijalizacije činilo akumulaciju od oko pola miliona industrijskih radnika (Petrović, 2014). Razvojni diskontinuitet nastaje devedesetih pod uticajem sankcija i nastavljen je 2000. godine sprovođenjem neoliberalne ekonomije koji je vodio ukidanju carinskih zaštita, što je doprinelo još bržoj devastaciji tehnološki zastarele srpske industrije. U takvim prilikama srpska preduzeća su bila „osuđena“ na nemilosrdnu međunarodnu konkurenciju što je uzrokovalo erozione procese enormnih razmera, koji je imao dvostruko veći intenzitet od procesa akumulacije. Za dvadeset godina industrija Srbije je izgubila gotovo 700.000 radnika, odnosno u proseku 34.000 radnika godišnje (Petrović, 2014). U periodu posle 2000. godine „upravljanje industrijskim razvojem prepušteno je nekoj vrsti stranih direktnih investicija, za koje se mislilo da će doneti savremene tehnologije i naučno-tehnološka saznanja, kako bi se zapošljavali visokoobrazovani radnici i tako doprinelo podizanju tehnološke svesti u društvu. Međutim, stvari stoje sasvim drugačije budući da najveći deo takvih investicija u Srbiji ne donosi nove tehnologije niti zapošljava visokoobrazovanu radnu snagu“ (Drobnjak, 2013, str. 3). S tim u vezi može se zaključiti da se nacionalna politika koja svoj razvoj bazira na inostranim investicijama ne može okarakterisati kao prosperitetna i održiva na dugi rok.

3.4. Grafička analiza efekata carina

Jačina kojom će carina delovati na pojedine ekonomske efekte funkcija je velikog broja faktora. Jedan broj autora među najvažnijim ubraja sledeće: 1) visina carinske stope, 2) elastičnost domaće ponude proizvodnje i domaće tražnje uvoza u odnosu na promene u cenama, 3) broj delatnosti koje se zaštićuju i vremensko trajanje zaštite, 4) zavisnost zemlje od izvoza odnosno uvoza (Acin, 1995).

Za analizu ponude i tražnje određenog proizvoda u međunarodnoj trgovini, posmatraće se tržište određenog proizvoda u konkretnoj nacionalnoj ekonomiji, uz pretpostavku da posmatrana zemlja predstavlja neznatan deo svetskog tržišta. U tom smislu se kroz korišćenje grafičke eksplikacije pomoću modela ponude i tražnje može videti da u uslovima nepostojanja slobodne trgovine (slika 2) ravnotežna cena iznosi 8 novčanih jedinica i nalazi se na preseku krive ponude i tražnje u tački N. To nadalje znači da domaći proizvođači mogu vlastitom proizvodnjom podmirivati ukupnu

tražnju posmatranog proizvoda. Suprotno ovoj sekvenci ekonomskih događaja u uslovima slobodne trgovine i uz pretpostavku da nema carina i transportnih troškova, cena analiziranog proizvoda bi se poklopila sa veličinom svetske cene. Analogno tome, horizontalna linija koja označava nivo svetskih cena ilustruje ponudu uvoza. Ista je perfektno elastična na cenu iz jednostavnog razloga što se pretpostavlja da je ukupna tražnja posmatrane zemlje za sagledavanim proizvodom mala i da kao takva ne može uticati na nivo svetske cene tretiranog proizvoda (Cvetanović, Đurić, 2001).

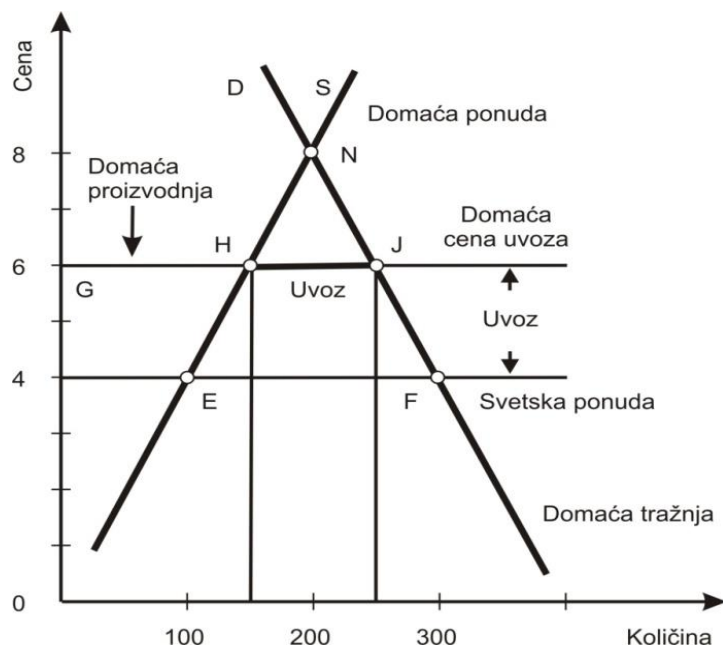

Slika 2. Proizvodnja, uvoz i potrošnja posmatrane zemlje (Izvor: Cvetanović, Đurić, 2001.)

Iz grafikona se može videti da su u uslovima slobodne trgovine domaći proizvođači spremni da ponude količinu ME ili sto jedinica proizvoda i u datim uslovima potrošači će želeći da kupe 300 jedinica proizvoda. S tim, da razlika između tražnje i domaće ponude predstavlja duž EF, odnosno količinu uvoza koja je u iznosu od 200 jedinica proizvoda.

Pod pretpostavkom da ne postoje transportni troškovi i da je carina u iznosu od dve novčane jedinice (slika 3) duž HJ će predstavljati količinu uvoza koja se u ovom slučaju smanjuje sa 200 na 100 jedinica proizvoda. Nova ravnoteža podrazumeva smanjenje domaće tražnje sa 300 na 250 jedinica proizvoda, dok će se domaća proizvodnja povećati sa 100 na 150 jedinica posmatranog proizvoda U navedenom slučaju će uvođenje carina na uvoz posmatranog proizvoda uzrokovati:

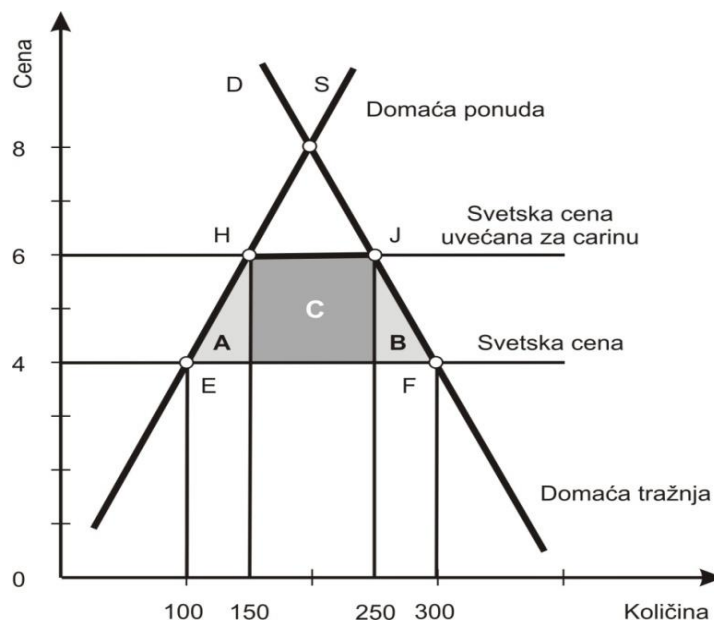
- 1) povećanje proizvodnje domaćih proizvođača,
- 2) smanjenje potrošnje zbog povećanja cene,
- 3) smanjenje uvoza i
- 4) država dolazi do određenog iznosa fiskalnih prihoda.

Slika 3. Dejstvo carina na smanjenje uvoza i potrošnje (Izvor: Cvetanović, Đurić, 2001.)

Jasnija elaboracija mogućih efekata uvođenja carina data je na slici 4. Naime, kao što je prikazano, uvođenje carina uzrokuje uvećanje cene posmatranog proizvoda na domaćem tržištu sa 4 na 6 novčanih jedinica. Rast cena stimulatивно deluje na domaće proizvođače koji su spremni da isporuče posmatrani proizvod na domaćem tržište sve dok je granični trošak jednak 6 novčanih jedinica (Cvetanović, Đurić, 2001). Pri ceni koštanja od 6 novčanih jedinica domaća proizvodnja se može označiti neefikasnom budući da je cena posmatranog proizvoda 4 novčane jedinice u hipotetici postojanja slobodne trgovine. Na slici 4 površina trougla A predstavlja trošak neefikasnosti u proizvodnji kao rezultat rasta domaćih cena. Analogno tome, ukupan gubitak koji predstavlja površinu trougla A iznosi 50 novčanih jedinica i taj iznos se dobija kada se pomnoži polovina iznosa carine sa povećanjem domaće proizvodnje. Površina trougla B predstavlja gubitak potrošačeve satisfakcije kao posledica rasta cena i takođe iznosi 50 novčanih jedinica budući da je navedeni iznos jednak polovini

razlike u ceni pomnoženoj sa veličinom smanjene potrošnje (Cvetanović, Đurić, 2001). Prihod od carine koji predstavlja površinu četvorougla C iznosi 200 novčanih jedinica i jednak je proizvodu carine i broja jedinice uvoza. S tim u vezi, uvođenje carine povećava javne prihode za 200 novčanih jedinica što u navedenom primeru dovodi do ispoljavanja neefikasnosti domaće proizvodnje i potrošnje u iznosu od 100 novčanih jedinica.

Slika 4. Ekonomski trošak carine (Izvor:Cvetanović, Đurić, 2001.)

Potrebno je istaći, da prihodi od carine ne predstavljaju gubitak efikasnosti, ukoliko su ovi prihodi usmereni na proizvodnju. U prilog ovoj tvrdnji, navodi se kao primer istraživanje „poznatog nobelovca Majkla Spensa koji je proučavao iskustva i modele 13 ekonomski najuspešnijih zemalja koje su u kontinuitetu od 25 godina ostvarivale prosečnu stopu rasta iznad 7%“(Drobnjak, 2013, str. 3). Naime, studija ukazuje da privredni prosperitet ekonomski najuspešnijih zemalja nije nastao kao rezultat delovanja slobodnog tržišta, već kao rezultat brižljivo isplanirane ekonomske politike države koja je podrazumevala visoke trgovinske barijere, kako bi se zaštitila mlada industrija i privreda u razvoju. Vrlo sporo su ukidane carine i ostali mehanizmi zaštite kako bi se zaštitila preduzeća od konkurencije iz uvoza kao i privredne grane

koje je država proglasila za najvažnije, odnosno strateške. Istovremeno, države su pomagale supstituciju uvoza domaćom robom, i na taj način stimulisali kad god je to bilo moguće izvozne poslove svojih kompanija. U tom smislu odnos između carinskog i privrednog sistema se može oceniti kao odnos između pojedinačnog i opšteg. Imajući u vidu da carinski sistem kao komponenta privrednog sistema treba da zaštiti privredu od neravnopravne konkurencije i na taj način podrži dugoročni privredni rast.

4. CARINSKI SISTEM

„Carinski sistem se zasniva na carinskom suverenitetu, kao neprikosnovenom pravu suverene države da reguliše sistem carinske zaštite domaćeg ekonomskog prostora. Svoj suverenitet država ostvaruje donošenjem određenih zakona i propisa iz oblasti carinskog sistema kao formalno pravne akte koji se moraju sprovesti po ceni preduzimanja i represivnih mera od strane države“ (Todorović, 1997, str. 98). S tim u vezi „potrebno je razlikovati nacionalni i međunarodni carinski sistem. Nacionalni carinski sistem predstavlja autonomno pravo države koje se ostvaruje donošenjem odgovarajućih zakona i propisa u cilju carinske zaštite domaće privrede, dok se međunarodni carinski sistem zasniva na Briselskoj shemi carinske tarife“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 109).

Zaštita domaće privrede od neravnopravne konkurencije ostvaruje se pomoću instituta i instrumenata carinskog sistema. „Instituti carinskog sistema moraju da izražavaju prirodu i karakter osnovnih privredno-sistemskih odrednica, kao i mere tekuće ekonomske politike u spoljnotrgovinskoj razmeni. Instrumenti carinskog sistema kao što su: carinsko područje, carinska roba, carinski nadzor, carinska tarifa, moraju biti tako koncipirani da na optimalan način podržavaju privredni rast zemlje u dugom roku“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 110). Karakter privrednog sistema najvećim delom određuje karakter i specifičnost spoljnotrgovinskog, a time i carinskog sistema neke zemlje. Za privredne sisteme koje karakterišu identične odrednice kao što su: dominacija privatne svojine, decentralizovan sistem donošenja odluka koji se nalazi u rukama vlasnika faktora proizvodnje, odluke o proizvodnji, razmeni, raspodeli i potrošnji su kordinisane putem tržišnog mehanizma, a ekonomske učesnike u ostvarivanju njihovih ciljeva motivišu materijalni podsticaji (Bajec, Joksimović, 1997). Zato je logično da carinski sistem bude u funkciji maksimalne zaštite tako definisanih privredno-sistemskih atributa.

4.1 Pravni izvori carinskog sistema

Izvore prava možemo definisati u formalnom i materijalnom smislu. U materijalnom smislu izvor prava je država koja preko svojih organa donosi najrazličitije propise. U formalnom smislu izvorom prava se smatraju pojavni oblici u kojima se donose pravne norme. „Formalno-pravni izvori carinskog sistema se mogu

podeliti na: autonomno nacionalno pravo, međunarodno pravo i međunarodne trgovačke običaje i uzanse.

Autonomni izvori su pozitivni propisi koji se odnose na oblast carina, carinske zaštite i carinskog postupka. Obzirom da su najvažniji autonomni izvori carinskog sistema, Carinski zakon i Zakon o carinskoj tarifi u nastavku će biti više reči o istim“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 113).

-*Carinski zakon* je osnovni normativni akt carinskog sistema zemlje kojim se uređuju brojna pitanja u cilju nesmetanog funkcionisanja carinskog sistema kao što su: „carinsko područje, carinski pogranični pojas, carinski prelaz, carinska roba, carinska vrednost, carinske povlastice, mere carinskog nadzora, kao i prava i obaveze lica i ovlašćenja carinskih organa u vezi sa prelaskom robe i lica preko carinske linije. Cilj ovog zakona je zaštita ekonomskih, fiskalnih i finansijskih interesa Republike Srbije, zaštita od nezakonite i ilegalne trgovine, bezbednost i zaštita ljudi i životne sredine kao i olakšanje međunarodne trgovine“.¹²

-*Zakonom o carinskoj tarifi* uređuju se: pravila o obračunavanju carine, sistem naziva roba koji se uvozi i izvozi i koji je razvrstan po odeljcima i glavama, sistem numeričkog označavanja robe koje čine tarifni brojevi, podbrojevi i oznake, kao i pravila o svrstavanju robe. U tom smislu „carinska tarifa predstavlja sistematičan pregled roba i carinskih stopa, prema kojima se na osnovu zakonskih propisa naplaćuje carina“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 183). Pri tom se, po pravilu, proizvodi istog sirovinskog sastava svrstavaju u istu grupu, nezavisno od stepena obrade. Stoga „opis određene robe u tarifi sa svim karakteristikama kojima se jedna roba razlikuje od druge predstavlja naimenovanje u carinskoj tarifi“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 183). „Carinska tarifa u širem smislu obuhvata normativni deo u kome su data objašnjenja kako i na koji način se koristi ista i nomenklatura koja predstavlja spisak roba razvrstanih po tarifnim brojevima i oznakama, stopama carine, režimima uvoza i izvoza robe, dozvolama i saglasnostima za uvoz ili izvoz robe i sl“. (Despotović, Nikolić, Mladenović, 2016, str. 282). U tom smislu „nomenklatura u smislu ovog zakona obuhvata: a) naimenovanja odeljaka, glava, razdela, tarifnih brojeva i tarifnih podbrojeva sa njihovim numeričkim oznakama, b) napomene uz odeljke i glave, napomene za tarifne podbrojeve i dodatne napomene i c) pravila za

¹² Uprava carina R.S. (2017, Jun 23), *Carinski zakon*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/Carinskizakon-lat.pdf>

primenjivanje carinske tarife“.¹³ „Pojam „tarifni broj“ podrazumeva naimenovanje robe, koji obuhvata jedan ili više proizvoda koji je označen četvorocifrenim brojem u kojem prva dva broja označavaju broj glave kojoj tarifni broj pripada, a druga dva redni broj tarifnog broja u toj glavi. Pojam tarifni „međupodbroj“ podrazumeva naimenovanje robe jednog ili više proizvoda koji nije označen numeričkom oznakom iz razloga što se dalje raščlanjava na tarifne podbrojeve. Pojam „tarifni podbroj“ podrazumeva naimenovanje robe koje obuhvata jedan ili više proizvoda i koji je označen numeričkom oznakom sa najmanje šest cifara. Numeričke oznake kojima su označeni tarifni brojevi i tarifni podbrojevi nazivaju se tarifne oznake“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 189). „Tarifni stav obuhvata: tarifnu oznaku sa deset cifara, naimenovanje tarifnog podbroja, jedinicu mere i stopu carine propisanu za robu iz tog tarifnog podbroja“.¹⁴ Zakonom o carinskoj tarifi Republike Srbije predviđeno je usklađivanje nomenklature carinske tarife sa Harmonizovanim sistemom Svetske carinske organizacije i sa Kombinovanom nomenklaturom Evropske unije u skladu sa preuzetim međunarodnim ugovorima. „Tako da je harmonizovani sistem (HS) univerzalni klasifikacioni sistem. U tom smislu, svaki proizvod ima jedinstveni desetocifreni identifikacioni kod u kojem svaki od navedenih cifara predstavlja deo rastuće serije koja opisuje i klasifikuje određeni proizvod. Prvih šest cifara predstavlja harmonizovani sistem propisan od strane Svetske carinske organizacije. Sedma i osma cifra tarifne oznake preuzete su iz Kombinovane nomenklature Evropske unije i jedinstvene su za sve zemlje članice Evropske unije kao i ostale zemlje koje su preuzele ovu nomenklaturu“.¹⁵ Deveta i deseta cifra tarifne oznake koriste se za domaće nomenklaturne pozicije i variraju između zemalja. Republika Srbija je u skladu sa međunarodnim obavezama koji proizlaze iz integracionih procesa, uskladila nomenklaturu Carinske tarife sa Kombinovanom nomenklaturom Evropske unije, pri čemu je u cilju povećanja stepena automatskog carinjenja kao i pravilne i uniformne primene zakona i propisa u procesu razvijanja TARIS-a (Integrirana tarifa Srbije), koji je zasnovan na integriranoj bazi podataka, koja pored Carinske tarife sadrži zakone, podzakonske akte i propise. Na taj način „tarifne oznake su povezane sa merama komercijalnog zakonodavstva, merama agrarne

¹³ Uprava carina R.S. (2017, Jul 15), *Zakon o carinskoj tarifi, član 3*, Preuzeto sa:

<http://www.carina.rs/lat/Zakoni/lat-Zakon%20o%20carinskoj%20tarifi%202009%20-%20preciscen%20tekst.pdf>

¹⁴ Uprava carina R.S. (2017, Jul 15), *Zakon o carinskoj tarifi, član 3*, Preuzeto sa:

<http://www.carina.rs/lat/Zakoni/lat-Zakon%20o%20carinskoj%20tarifi%202009%20-%20preciscen%20tekst.pdf>

¹⁵ Uprava carina C.G. (2017, Jul 15), *Carinska tarifa*, Preuzeto sa:

<http://www.upravacarina.gov.me/rubrike/carinske-informacije/89990/4594.html>

politike, uvozno/izvoznim zabranama, restrikcijama, kvantitativnim ograničenjima, tarifnim kvotama, preferencijalima i slično“.¹⁶

Prema podacima Ministarstva finansija, prosečna stopa „carine u Republici Srbiji u periodu od 2005. do 2016. godine se kretala u rasponu od 8,63% do 8,79% što je iznad prosečnih stopa carina zemalja članica EU“ (Despotović, Nikolić, Mladenović, 2016, str. 289). To delom proizlazi iz okolnosti da je zajednička Carinska tarifa zemalja članica EU u funkciji permanentnog praćenja razvoja i zaštite privrednih grana, te da je u cilju povećanja konkurentnosti, privrednicima omogućen uvoz sirovina, repromaterijala, poluproizvoda i komponenata kojih nema na domaćem tržištu po nižim carinskim stopama. U tom smislu, potrebno je Carinsku tarifu posmatrati sa stanovišta mogućih efekata na uvoz, cene, domaću proizvodnju, domaću potrošnju, lokaciju i realokaciju proizvodnih izvora, budući da niske carinske stope stvaraju veći pritisak konkurentnijih spoljnih proizvođača na unutrašnje tržište, na unutrašnje proizvođače, što uzrokuje seljenje tih proizvođača u druge grane i druge oblasti proizvodnje (Vukmirica, 1996). I na kraju, potrebno je reći da pored navedenih zakona u kategoriju autonomnih izvora carinskog sistema je prisutan veliki broj podzakonskih propisa kao što su: uredbe, odluke, pravilnici koji bliže uređuju ovu oblast.

Međunarodni pravni izvori carinskog sistema čine brojni bilateralni i multilateralni sporazumi i konvencije. Sadržina ovih sporazuma se odnosi na primenu povlašćenog režima uvoza i izvoza kroz sniženje ili ukidanje carinskih dažbina kao i pojednostavljenje carinskog postupka u cilju ubrzanja robnih tokova između država potpisnica.

Bilateralni sporazumi podrazumevaju međusobnu saradnju između dveju zemalja putem reciprociteta, preferencijala i sporazuma sa klauzulom najvećeg povlašćenja. Ovim sporazumom se reguliše i robni promet između susednih država, pogranični i malogranični promet i sl. (Cvetanović, Đurić, 2001). Republika Srbija je potpisnica brojnih bilateralnih sporazuma, a među najznačajnijim je sporazum o slobodnoj trgovini sa Ruskom Federacijom.¹⁷

Multilateralni sporazumi regulišu određene odnose između više zemalja i mogu biti opšti i specifični. Među najznačajnijim multilateralnim sporazumom je svakako

¹⁶ Uprava carina R.S. (2017, Jul 17), TARIS, Preuzeto sa:

<http://www.carina.rs/lat/PoslovnaZajednica/Stranice/TarisIntegrisanaTarifa.aspx>

¹⁷ Uprava carina R.S. (2017, Jul 17), Bilateralni sporazumi i protokoli, Preuzeto sa:

www.carina.rs/lat/medjunarodnasaradnja/Stranice/Bilateralnisporazumi.aspx,

Sporazum o slobodnoj trgovini u Centralnoj Evropi-CEFTA. Ovaj sporazum definiše jedinstvenu zonu slobodne trgovine u Jugoistočnoj Evropi, i ako se po nazivu sporazum odnosi na države Srednje Evrope (The Central European Free Trade Agreement-CEFTA). Sporazum CEFTA zamenjuje dosadašnja 32 bilateralna sporazuma o slobodnoj trgovini i značajno doprinosi ekonomskom razvoju regiona (Lopandić, Kronja, 2010). Budući da tržište od približno 25 miliona stanovnika omogućuje ekonomiju obima i na taj način se stvaraju preduslovi za povećani priliv investicija koji može obezbediti modernizaciju proizvodnje, primenu novih tehnologija kao i povećanje kvaliteta proizvoda i usluga. Ovo je naročito značajno za Srbiju iz razloga što njen izvoz u zemlje članice CEFTA čini preko 30% ukupnog izvoza (Đorđević, Veselinović, 2006). Sveobuhvatnost navedenog sporazuma ogleda se i u tome što isti ne obuhvata samo kroz liberalizaciju trgovine ukidanje carina, nego i zajedničke investicije na treća tržišta od strane zemalja potpisnica, pravila o konkurenciji koja uključuju pitanje državnih monopola, javne nabavke, kao i pitanja intelektualne svojine. Istovremeno CEFTA ima mehanizam za rešavanje sporova, kao i mogućnost pokretanja arbitražnog postupka sa obavezujućim odlukama po učesnike. Takođe, navedeni sporazum omogućava lakši proces integracije u EU kao i mogućnost kumulacije porekla proizvoda, što stvara preduslove za lakši bescarinski tretman pri izvozu roba u EU ili u zemlje EFTA.

Trgovinski običaji koji su usvojeni od strane nadležnih organa i kodifikovani na način da postanu jedinstvena pravila za celu zemlju nazivaju se opštim uzansama za promet robom. Uzanse se odnose na sve poslove robnog prometa, a ne samo na kupoprodaju. Opšte uzanse se primenjuju kao pretpostavljena volja stranaka, sem u slučajevima kada su stranke izričito isključile njihovu primenu. Međutim, i pored navedenog nije moguće u potpunosti isključiti primenu uzansi, budući da su iste u potpunosti izjednačene sa zakonskim pravilima.

4.2 Osnovni instituti carinskog sistema

„Pojmovi kao što su: carinsko područje, carinski prelaz, carinski pogranični pojas, carinska roba, mere carinskog nadzora, carinske povlastice, carinska osnovica kao i prava i obaveze lica i ovlašćenja carinskih organa u vezi sa prelaskom robe i lica preko carinske linije predstavljaju osnovne institute carinskog sistema svake zemlje“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 121). Opis navedenih pojmova biće dat najvećim delom kroz oslanjanje na Carinski zakon Republike Srbije sa pratećim dokumentima.

„*Carinsko područje* obuhvata teritoriju države na kojoj se primenjuju carinski propisi. Najčešće se državna teritorija poklapa sa carinskim područjem, jer se carinski sistem koncipira najčešće za zemlju kao celinu“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 121). Istovremeno, moguće je da jedinstveno carinsko područje obuhvata teritoriju više zemalja koje su sklopile carinsku uniju i u kojoj se primenjuje jedinstveni carinski sistem kao što je to slučaj sa zemljama članicama Evropske Unije. Sa aspekta carinske robe, carinsko područje ima važnu ulogu. „Jer, tek sa prelaskom carinske linije i sa napuštanjem određenog carinskog područja i dolaskom u drugo, roba u međunarodnom prometu dobija karakter carinske robe. Nad takvom robom se sprovode odgovarajuće mere carinskog nadzora u cilju obezbeđenja iste, kako roba ne bi pre carinjenja bila puštena u slobodan promet. Na taj način se omogućava adekvatna carinska zaštita određene nacionalne ekonomije na takvom području“ (Stanković, 1982, str. 90). „Carinsko područje Republike Srbije obuhvata teritoriju i teritorijalne vode kao i vazdušni prostor iznad Srbije. Carinsko područje je limitirano carinskom linijom koja je istovetna sa državnom granicom zemlje“.¹⁸ Potrebno je napomenuti da u određenim slučajevima ima odstupanja od ovog principa. Naime, očigledno je da područje Republike Srbije nije jedinstveno obzirom da je oblast Kosova i Metohije izuzeta iz carinskog područja Republike Srbije. Ovoj konstataciji ide u prilog član 309. Carinskog zakona kojim je predviđeno postavljanje carinskih kontrolnih punktova, kao i mere carinskog nadzora, kontrole i carinskih postupaka za promet robe sa Autonomnom pokrajinom Kosovo i Metohija.

Carinski pogranični pojas predstavlja teritorijalni pojas u širini od 15 km od carinske linije i proizlazi iz potrebe da se u ovom području obezbedi pojačan carinski nadzor. U pojedinim zemljama carinski propisi predviđaju „značajna ograničenja u carinskom pograničnom pojasu kao što su: obaveza dokazivanja porekla robe koja se nalazi u prometu, zabrane držanja skladišta sa robom, zabrane podizanja ograda uz samu carinsku liniju, zabrana podizanja industrijskih objekata bez posebnih odobrenja i slično“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 124). „Carinski pogranični pojas na graničnom jezeru obuhvata carinsku liniju na jezeru i do 5 km kopna od obale jezera“.¹⁹

Carinska roba je sva roba koje se uvozi, izvozi i tranzitira u okviru carinskog područja jedne zemlje. Sve radnje koje preduzimaju i sprovode Carinski organi u

¹⁸ Uprava carina R.S. (2017, Jul 17), *Carinski zakon*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/Carinskizakon-lat.pdf> ,

¹⁹ Uprava carina R.S. (2017, Jul 17), *Carinski zakon*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/Carinskizakon-lat.pdf>

svom središtu imaju carinsku robu (Šibalić, 1981). Kupljena roba može se smatrati carinskom robom onog momenta kad ista prelazi carinsku liniju i kada se nad njom sprovode mere carinskog nadzora. „Carinskom robom ne smatraju se: javne isprave, trgovačka korespodencija, poslovne knjige i robna, pravna i finansijska dokumentacija kao i čekovi, menice, obveznice, akcije i efektivni novac" (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 126). „Carinskim zakonom Republike Srbije definisani su pojmovi kao što su, strana roba i domaća roba. Domaća roba je sva roba koja je u celini dobijena ili proizvedena u carinskom području ili ista koja je nakon izvršenog carinjenja stekla domaći status. Strana roba je sva roba koja nema domaći status, kao i roba koje je istupom iz zemlje izgubila status domaće robe“.²⁰

„*Carinski obveznik* je lice koje robu unosi ili iznosi u okviru carinskog područja, kao i lica na koje glasi ili na koje se prenosi pravo iz prevozne isprave“.²¹

„*Carinski nadzor* obuhvata mere za sprečavanje neovlašćenog postupanja sa carinskom robom kao i obezbeđenje njene istovetnosti do okončanja carinskog postupka“.²² Često se termini carinski nadzor i carinska kontrola smatraju sinonimima. Međutim, očigledno je da carinski nadzor predstavlja širu kategoriju jer obuhvata i carinsku kontrolu (Cvetanović, Đurić, 2001). „Prema Carinskom zakonu Republike Srbije, carinski nadzor obuhvata: čuvanje i pregled carinske robe, sprovođenje carinske robe, stavljanje carinskih obeležja, uzimanje uzoraka, prospekata, fotografija ili drugih podataka kojima se obezbeđuje istovetnost robe, pregled i pretres prevoznih i prenosnih sredstava i vozačkog osoblja, odnosno posade kao i pregled prtljaga i lični pretres putnika. Čuvanje i pregled carinske robe omogućuje carinskim organima neposredan uvid nad carinskom robom“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 133).

Sprovođenje carinske robe se ređe primenjuje iz razloga što ova mera carinskog nadzora pored povećanja troškova transporta podrazumeva i odsustvo carinskog radnika sa posla, budući da pretpostavlja pratnju carinske robe od strane istog u okviru carinskog područja određene zemlje. Stavljanje carinskih obeležja je u cilju obezbeđenja istovetnosti carinske robe sve do okončanja carinskog postupka. U Carinskom zakonodavstvu Republike Srbije propisuje se vrsta i tip carinskih obeležja

²⁰ Uprava carina R.S. (2017, Jul 17), *Carinski zakon*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/Carinskizakon-lat.pdf> ,

²¹ Uprava carina R.S. (2017, Jul 17), *Carinski zakon*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/Carinskizakon-lat.pdf> ,

²² Uprava carina R.S. (2017, Jul 17), *Carinski zakon*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/Carinskizakon-lat.pdf> ,

kao i način njihove upotrebe.²³ U carinskom sistemu većine zemalja predviđena je upotreba carinskih obeležja poput: carinskih plombi, službenih žigova ili carinskih pečata. Prilikom stavljanja pojedinih carinskih obeležja kao što je carinska plomba mora se voditi računa da se ne povredi funkcionalnost carinske robe. Podaci o broju stavljenih carinskih obeležja se unose u carinski dokument koji prati robu. Carinskim obeležjima se smatraju i opisi robe, spiskovi, fotografije, skice i crteži sa opisom robe. Carinski nadzor obuhvata i pregled vozila, voznog personala kao i ličnih stvari. Ova izuzetna mera u carinskom postupku realizuje se u slučajevima osnovne sumnje da putnik ilegalno prenosi robu. „Putnički i robni promet koji podleže merama carinskog nadzora kreće se u tri smera: pri izlasku iz carinskog područja Republike Srbije, pri ulasku u carinsko područje Republike Srbije kao i pri tranzitu robe i putnika kroz carinsko područje Republike Srbije“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 135). Carinskim zakonom su propisani i slučajevi u kojima se ne primenjuju mere carinskog nadzora. Po pravilu „carinskim nadzorom ne podležu: domaći i strani vojni brodovi, brodovi dok plove na delovima graničnih reka na kojima se shodno međunarodnim ugovorima ne može vršiti carinski nadzor, brodovi organa unutrašnjih poslova, domaći i strani vojni vazduhoplovi“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 135).

²³ Uprava carina R.S. (2017, Jul 17), *Carinski zakon*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/Carinskizakon-lat.pdf>

5. CARINJENJE ROBA I CARINSKI POSTUPCI

Sve formalnosti koje moraju obaviti carinski obveznici ili njihovi opunomoćenici kod carinskih organa, pre nego što se slobodno može raspolagati carinskom robom odnose se na postupak carinjenja robe (Cvetanović, Đurić, 2001). „Shodno carinskom zakonodavstvu, stranka u carinskom postupku je lice na koje glasi prevozna isprava ili lice na koje su preneti prava iz prevozne isprave“.²⁴ Kao ovlašćena lica u carinskom postupku najčešće se pojavljuju špediteri, bilo da su ovlašćeni specijalnim ili generalnim punomoćjem, odnosno za jedno ili više carinjenja roba. „S tim u vezi, podnosilac deklaracije ili špediter je u obavezi da na propisanom obrascu unese potrebne podatke o poreklu, vrsti, količini i kakvoći robe, kao i da upiše carinski stav iz Carinske tarife. Stoga je podnosilac deklaracije odgovoran za pravilnost preduzetih radnji koji proizlaze iz datog postupka, kao i za tačnost unesenih podataka u deklaraciji“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 170). „Da bi se regulisali odnosi podnosioca carinske deklaracije kao stranke u postupku i carinarnice kao organa koji sprovodi postupak, odgovarajućim odredbama Carinskog zakona i pratećim propisima definisane su faze postupka carinjenja i u tom smislu detaljno je propisan i razrađen redosled radnji, obaveza i prava učesnika u carinskom postupku, gde se utvrđuju sve činjenice od značaja za pravilnu primenu čitavog niza instrumenata carinskog, spoljnotrgovinskog, deviznog i poreskog sistema“.²⁵ U slučajevima kada je carinska roba stavljena u slobodan promet pre sprovedenog carinskog postupka ili je započet a nije završen carinski postupak, nadležni carinski organ će pokrenuti postupak carinjenja po službenoj dužnosti. Vezano za izbor mesta carinjenja potrebno je reći da Zakon nije odredio mesnu, već samo stvarnu nadležnost. „Izbor mesne nadležnosti od strane podnosioca carinske deklaracije je logičan jer omogućava izbor mesta carinjenja u zavisnosti od pravca kretanja robe i njene

²⁴ Uprava carina R.S. (2018, Januar 30), *Redovan postupak*, Preuzeto sa:

<http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/REDOVAN%20POSTUPAK%20LAT.pdf>

²⁵ Bagi trans doo (2018, Januar 30), *Prava i obaveze carinskih organa i kao i učesnika u postupku carinjenja*, Preuzeto sa:

http://www.bagi.rs/web/guest/spedicija?p_p_id=101_INSTANCE_2hu9&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-&p_p_col_count=1&101_INSTANCE_2hu9_struts.action=%2Ftagged.content%2Fview.content&101_INSTANCE_2hu9_redirect=%2Fweb%2Fguest%2Fspedicija%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_2hu9%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-2%26p_p_col_count%3D1%26101_INSTANCE_2hu9_keywords%3D%26101_INSTANCE_2hu9_advancedSearch%3Dfalse%26101_INSTANCE_2hu9_andOperator%3Dtrue%26cur%3D9&101_INSTANCE_2hu9_assetId=25300

destinacije i na taj način se troškovi dopreme robe, usputna zadržavanja, problemi u vezi sa prihvatanjem robe kao i druge neracionalnosti u postupku carinjenja robe svode na minimum. U tom smislu i mreža carinarnica kao i njenih operativnih organizacionih jedinica (carinskih ispostava, referata) prate ovu logiku²⁶. U pojedinim slučajevima, a u cilju što efikasnijeg postupka carinjenja, carinska regulativa predviđa uvozno i izvozno carinjenje robe izvan carinskih ispostava, uz naplatu određenih troškova takvog angažovanja carinarnice. Ovo je posebno naglašeno kada je finansijski povoljnije za uvoznika da plati izlazak carinskog radnika, nego da snosi troškove prevoza robe do mesta gde bi se inače vršilo carinjenje robe. Stoga je podnosilac deklaracije u situaciji da sam procenjuje da li mu je povoljnije da postupa na iznet način ili ne. Shodno carinskom zakonodavstvu, može se na zahtev deklaranta odobriti „podnošenje deklaracije van radnog vremena pri čemu je deklarant kao i u prethodnom slučaju u obavezi da snosi troškove naknada za uslugu carinskih organa. Pored navedenog, u carinskom zakonodavstvu je predviđena i mogućnost podnošenja deklaracije pre prispeća robe za koji je propisano da rok dopreme iste ne može biti duži od tri dana, u suprotnom smatraće se da deklaracija nije ni bila podneta“²⁷. Carinskim zakonom propisana je i obaveza carinskih organa u pogledu okončanja postupaka carinjenja nakon podnošenja carinske deklaracije. S tim u vezi „Carinski organ je u obavezi da izvrši carinjenje robe koja se nalazi u železničkim vagonima, kamionima i kontejnerima i avionskim ekspresnim pošiljkama u roku od pet radnih časova, a za robu koja se nalazi u brodovima i šlepovima, rok je 48 časova po prijemu deklaracije. Za robu smeštenu pod carinski nadzor u železničko-carinskim magacinima, carinskim skladištima i slobodnim carinskim zonama rok okončanja postupka carinjenja iznosi pet radnih dana od dana prijema deklaracije“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 169). Odredbama carinskog zakona propisane su isprave koje se u zavisnosti od carinskog postupka prilažu uz deklaraciju. U tom

²⁶ Bagi trans doo (2018, Januar 30), *Prava i obaveze carinskih organa i kao i učesnika u postupku carinjenja*, Preuzeto sa: http://www.bagi.rs/web/guest/spedicija?p_p_id=101_INSTANCE_2hu9&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-&p_p_col_count=1&101_INSTANCE_2hu9_struts_action=%2Ftagged_content%2Fview_content&101_INSTANCE_2hu9_redirect=%2Fweb%2Fguest%2Fspedicija%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_2hu9%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-2%26p_p_col_count%3D1%26101_INSTANCE_2hu9_keywords%3D%26101_INSTANCE_2hu9_advancedSearch%3Dfalse%26101_INSTANCE_2hu9_andOperator%3Dtrue%26cur%3D9&101_INSTANCE_2hu9_assetId=25300

²⁷ Uprava carina R.S. (2018, Januar 30), *Redovan postupak*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/REDOVAN%20POSTUPAK%20LAT.pdf>

smislu prilaže se račun i ostale trgovačke isprave, prevozne isprave i isprave o poreklu kao i druge isprave čija je obaveza podnošenja propisana carinskim propisima ili propisima iz nadležnosti drugih organa, kao što su: deklaracija o carinskoj vrednosti robe, zdravstvena uverenja, dozvole i slično. I na kraju treba napomenuti da shodno Carinskom zakonu, postoje različiti oblici deklaracija poput:

Deklaracija u pisanoj formi koja može biti redovna ili pojednostavljena. Usredsređujući pažnju na pojednostavljeno deklarisanje, može se zaključiti da ovaj vid carinjenja pruža značajne benefite nosiocu odobrenja. Budući da omogućava deklarisanje robe podnošenjem nekih od trgovinskih ili službenih isprava kao što je „knjigovodstvena isprava ili faktura ukoliko ista sadrži podatke koji su neophodni za stavljanje robe u određeni carinski postupak, uz obavezu naknadnog podnošenja dopunske deklaracije“.²⁸ Pored navedenih pogodnosti ovaj vid carinjenja omogućava dopremu robe sa granične carinske ispostave direktno u prostorije korisnika uz obavezu naknadnog podnošenja deklaracije koje može biti i van radnog vremena carinarnice. Međutim, ovaj vid carinjenja je moguć samo za jednostavne i nisko rizične robe koje je moguće „jednostavno pregledati na graničnoj carinskoj ispostavi, te na taj način nije potrebno traženje dodatne dokumentacije radi svrstavanja po Carinskoj tarifi, utvrđivanja porekla, prihvatanja vrednosti iskazane u fakturi i slično“.²⁹ Za robe koje podležu plaćanju akcize ili drugim merama komercijalne politike, izvoznim podsticajima kao i robe koje pri uvozu ili izvozu podležu saglasnosti ili odobrenju nadležnih inspeksijskih organa ne može se odobriti pojednostavljeni carinski postupak. Iz navedenog se može zaključiti da se kroz primenu pojednostavljenih postupaka carinjenja ostvaruju značajne uštede u vremenu i transportnim troškovima što u krajnjoj instanci doprinosi smanjenim potrebama za stvaranjem zaliha a analogno tome i manjem angažovanju kapitala, što je preduslov konkurentnosti kompanija na inostranom tržištu, stoga je potrebno proširiti njegovu primenu.

Elektronsku deklaraciju podnosi deklarant na bazi elektronske razmene podataka sa informacionim sistemom carinske službe. O ovom obliku deklarisanja biće više reči u narednim podnaslovima.

²⁸ Uprava carina R.S. (2017, Avgust 07), *Pojednostavljeni carinski postupak na osnovu fakture*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni/Pojednostavljeni%20postupak%20po%20fakturi-lat.pdf>

²⁹ Uprava carina R.S. (2017, Avgust 07), *Pojednostavljeni carinski postupak na osnovu fakture*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni/Pojednostavljeni%20postupak%20po%20fakturi-lat.pdf>

Prethodna deklaracija se elektronski podnosi carinskom organu pre prispeća robe u carinsko područje, kako bi isti imao dodatno vreme za analizu rizika i ubrzano puštanje robe. Međutim, u dobro organizovanom okruženju sa funkcionalnim informaciono-komunikacionim tehnologijama moguće je pratiti pošiljku kako fizički tako i administrativno od mesta polaska do odredišta. U tom slučaju „mesto carinjenja bi bilo irelevantno, budući da bi se carinjenje izvršilo na osnovu podataka koji su bili na raspolaganju pre odlaska, a carina bi se platila u nekom trenutku tokom lanca transporta“.³⁰

Usmeno deklarisanje je predviđeno u određenim slučajevima, tako na primer „u postupku privremenog uvoza može se usmeno deklarirati ambalaža ako je uvezena puna, a namenjena je ponovnom izvozu prazna ili puna“.³¹

Budući da su navedeni oblici deklarisanja u funkciji sprovođenja carinskih postupaka, u nastavku će biti nešto više reči o istom.

5.1. Carinski postupak

Carinski postupak je skup pravnih normi u kojima se određuju radnje i njihovi oblici, a preduzimaju ih određena lica i pravni organi u cilju primene materijalno-pravnih pravila kojima je regulisan pravni sistem jedne zemlje (Cvetanović, Đurić, 2001). U cilju primene materijalno-pravnih pravila, carinski organ obavlja određene aktivnosti u okviru datih nadležnosti u carinskom postupku koje su u vezi sa prometom robe preko carinske linije kao što su: mere carinskog nadzora, carinjenje robe kao i utvđivanje carinskih delikata i njihovih izvršilaca. U najširem kontekstu, carinski postupak obuhvata skup pravila kojima se regulišu rad carinskih organa u obavljanju radnji iz njihove nadležnosti i drugih lica u ostvarivanju prava i obaveza (Cvetanović, Đurić, 2001). Važno je napomenuti da novi carinski postupak može početi samo ako se okonča prethodni carinski postupak. „Carinski postupak obuhvata: a) stavljanje robe u slobodan promet, b) tranzit, c) carinsko skladištenje, d) aktivno oplemenjivanje, e) prerada pod carinskom kontrolom, f) privremeni uvoz g) pasivno oplemenjivanje i h) izvoz“.³²

³⁰ OSCE (2017, Avgust 07), *Priručnik sa najboljim iskustvima za obavljanje procedure na graničnim prelazima-sa aspekta trgovine i prevoza iz 2012 god.*, Preuzeto sa:

<https://www.osce.org/sr/secretariat/107523?download=true>

³¹ Uprava carina R.S. (2017, Avgust 07), *Usmeno deklarisanje za privremeni uvoz i izvoz ambalaže i paleta*, Akt. 148-03-030-02-4/3/2011, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni/Dopuna%20ambala%C5%BE%20lat.pdf>

³² Uprava carina R.S. (2017, Avgust 07), *Carinski zakon*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/Carinskizakon-lat.pdf>

5.2. Stavljanje robe u slobodan promet

Stavljanje robe u slobodan promet je postupak u vezi sa uvozom strane robe u kome nakon okončanja istog, odnosno plaćanja svih propisanih uvoznih dažbina, poreza, akciza i drugih naknada, strana roba stiče status domaće robe. Budući da je uvozni carinski postupak jedan od najzastupljenijih u spoljnotrgovinskom poslovanju, u nastavku ovog podnaslova biće nešto više reči u pogledu istog. Naime „carinjenje robe prilikom uvoza se sastoji od podnošenja carinske isprave, pregleda robe i obračunavanja i naplate carinskih dažbina“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 169). Navedenim radnjama u postupku carinjenja mogu da prethode i druge radnje u cilju utvrđivanja usaglašenosti priloženih isprava sa stvarnim stanjem u pogledu količine, vrste, kakvoće, vrednosti i porekla robe. U takvim okolnostima postupak carinjenja može da pretpostavlja i prethodni pregled ili uzimanje uzoraka robe u cilju stručnog ispitivanja njene kakvoće ili kvaliteta. Stoga se čini logičnim da se pored navedenih radnji sagledaju i druge radnje koje mogu nastati u pojedinim fazama uvoznog carinskog postupka. U tom kontekstu, moguće je navedene radnje u okviru postupka uvoznog carinjenja dekomponovati na sledeće:

Radnje pre podnošenja deklaracije podrazumevaju pripremu i popunjavanje carinske deklaracije. Čest je slučaj da se u takvim prilikama može javiti potreba za tarifiranjem sofisticirane robe, dokazivanjem preferencijala o poreklu, pa shodno tome i novi zahtevi za pojašnjenjem ili dodatnom dokumentacijom, što ima svoju cenu i neretko uzrokuje kašnjenje. U takvim prilikama može se izvršiti prethodni pregled ili uzimanje uzoraka robe, kako bi se utvrdila usklađenost priloženih isprava sa stvarnim stanjem robe. Stoga se, vreme pripreme i popunjavanja carinske deklaracije može značajno razlikovati u zavisnosti od vrste robe ili prirode pojedinačnog uvoza.

Podnošenje i prijem carinske deklaracije podrazumeva elektronsko podnošenje deklaracije koje se bazira na elektronskoj razmeni podataka između deklaranta i informacionog sistema carinske službe. Fizičkim podnošenjem deklaracije sa pripadajućim ispravama deklarant aktivira izvođenje carinskog postupka. Shodno carinskim propisima, carinska deklaracija se podnosi u okviru radnog vremena na propisano mesto, stoga nije dozvoljeno direktno podnošenje iste carinskim službenicima. Pri podnošenju carinske deklaracije poseban značaj imaju isprave iz razloga što dokazuju određene činjenice od kojih zavisi pravilna primena materijalnih propisa o naplati carine i drugih dažbina. U tom smislu, isprave u

carinskom postupku se mogu podeliti na različite grupe, u zavisnosti od toga da li dokazuju: vrednost, količinu, kvalitet, vrstu, poreklo robe ili režim uvoza-izvoza. Pod pretpostavkom da su uz deklaraciju priložena sva potrebna dokumenta, za carinske organe se postavlja kao najvažnije pitanje, a to je utvrđivanje materijalne istine u pogledu količine, kvaliteta, vrste i vrednosti robe, jer od tih elemenata zavisi pravilno određivanje visina obaveza za naplatu carine i uvoznih dažbina što je u krajnjoj liniji i cilj čitavog carinskog postupka. Pri tom se „u sprovođenju carinskog postupka primenjuju propisi koji važe na dan prihvatanja deklaracije. S tim u vezi, deklaracija se prihvata ukoliko je roba dopremljena i ukoliko rezultati kontrole ne ukazuju na postojanje grešaka u pogledu tačnosti navedenih podataka u deklaraciji, ispravnosti priloženih isprava kao i poštovanja svih obaveza za dati carinski postupak. U suprotnom, deklaracija se odlaže na mesto koje je predviđeno za vraćene deklaracije sa napomenom o neispravnosti, pri čemu je u zavisnosti od utvrđene nepravilnosti moguće i pokretanje prekršajnog postupka“.³³ Ponovo podnešena (vraćena) deklaracija, prolazi iznova kroz faze kontrole i ukoliko su nedostaci otklonjeni ista se prihvata. U slučaju da deklarant ne otkloni nepravilnosti ili ostaje pri podnetoj deklaraciji, carinska ispostava će doneti zaključak u pogledu iste. U principu „carinska deklaracija se odbacuje ukoliko ista: a) nije pravilno popunjena, b) nije potpisana, c) nije podneta od strane ovlašćenog lica, d) nema određene isprave“.³⁴

Selektivna kontrola prihvaćene deklaracije podrazumeva analizu programskih napomena na prihvaćenoj deklaraciji. U tom smislu, analizira se vrsta robe i njena vrednost, poreklo, svrstavanje po carinskoj tarifi, postojanje indikatora rizičnosti kao i drugi pokazatelji koji su neophodni za okončanje postupka.³⁵ S tim u vezi, carinski službenik koji je prihvatio deklaraciju može u zavisnosti od nivoa rizika iz programskih napomena da deklaraciju usmeri službeniku koji je određen za dalje postupanje, da samostalno okonča carinski postupak ili da prosledi istu službeniku određenom za obračun i uručenje obračunatog carinskog duga.

Pregled robe vrši carinski organ shodno određenom nivou provere, a na temelju primljene deklaracije. Za pregled robe se može reći da predstavlja najvažniju fazu u postupku carinjenja iz razloga što se kroz navedenu radnju utvrđuju sve

³³ Uprava carina R.S. (2018, Januar 30), *Redovan postupak*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/REDOVAN%20POSTUPAK%20LAT.pdf>

³⁴ Uprava carina R.S. (2018, Januar 30), *Redovan postupak*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/REDOVAN%20POSTUPAK%20LAT.pdf>

³⁵ Uprava carina R.S. (2018, Januar 30), *Redovan postupak*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/REDOVAN%20POSTUPAK%20LAT.pdf>

činjenice od značaja za pravilno carinjenje robe. Prava i obaveze deklaranta i carinskog organa u okviru ove faze carinjenja propisana su odredbama Carinskog zakona. Tako, na primer, u slučaju nanošenja materijalne štete od strane carinskog organa prilikom vršenja kontrole, odnosno carinjenja robe, stranka u postupku ima pravo naknade štete. Međutim, šteta se ne nadoknađuje ukoliko su tokom pregleda robe nađene skrivene stvari ili ako je krivicom deklaranta prouzrokovana šteta. „Pregledom se proverava da li stvarno stanje robe u pogledu količine, kvaliteta, vrednosti i porekla robe odgovara podacima iz deklaracije i priloženih isprava i vrši se u mestu i radno vreme koje je odredila carinska ispostava. S tim da se na zahtev deklaranta može dozvoliti pregled i na drugom mestu, ukoliko deklarant prihvati da snosi troškove koje su nastale takvim pregledom“.³⁶ Pregled robe izvršava ovlašćeni carinski službenik shodno određenom nivou provere, a istu može i proširiti ukoliko to smatra potrebnim. Po pravilu „ukoliko je pregledan deo deklarisanе robe, rezultati delimičnog pregleda se primenjuju na svu robu koja je obuhvaćena tom deklaracijom. Međutim, u slučaju da rezultati delimičnog pregleda ne odgovaraju preostaloj robi koja je obuhvaćena deklaracijom deklarant može zatražiti ponovni pregled robe. Istovremeno, za deklaraciju sa više naimenovanja, smatra se da svako naimenovanje predstavlja posebnu deklaraciju“.³⁷ Tokom pregleda deklarant ili njegov zastupnik su u obavezi da pruže svu potrebnu pomoć carinskom službeniku kako bi se olakšao pregled robe kao i eventualno uzimanje uzoraka. U slučaju da deklarant, odnosno zastupnik ne pruže odgovarajuću pomoć ili ne žele da prisustvuju pregledu, carinski službenik će izvršiti pregled na rizik i trošak deklaranta. „Rezultati takvog pregleda imaju istu pravnu snagu kao da je deklarant prisustvovao pregledu“.³⁸ S tim da, u navedenom slučaju carinarnica može poništiti deklaraciju. Potrebno je reći da u toku ove faze carinjenja ovlašćeni carinski službenik utvrđuje svojstvo robe vizuelnim pregledom, pri čemu se uvažavaju karakteristike i svojstva robe koje su bitne za pravilno svrstavanje po Carinskoj tarifi. „U pojedinim slučajevima prilikom carinjenja mašina, aparata, sprava i slično, kada carinski službenik ne može utvrditi svojstvo robe vizuelnim pregledom ili uzorkovanjem robe, isti može zahtevati tehnički opis, skice, prospekte i drugo. Nakon određivanja količine robe, tarifne oznake i vrednosti,

³⁶ Uprava carina R.S. (2018, Januar 30), *Redovan postupak*, Preuzeto sa:

<http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/REDOVAN%20POSTUPAK%20LAT.pdf>

³⁷ Uprava carina R.S. (2018, Januar 30), *Redovan postupak*, Preuzeto sa:

<http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/REDOVAN%20POSTUPAK%20LAT.pdf>,

³⁸ Uprava carina R.S. (2018, Januar 30), *Redovan postupak*, Preuzeto sa:

<http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/REDOVAN%20POSTUPAK%20LAT.pdf>,

obavljaju se dodatne kontrole u zavisnosti od određenog nivoa pregleda koje obuhvataju utvrđivanje: a) tarifnih kvota (količinskih), b) drugih carinskih olakšica i povlastica, c) zabrana i ograničenja, d) drugih mera trgovinske politike“.³⁹ U slučaju da se prilikom pregleda stvarno stanje u pogledu kvaliteta, količine, vrste, vrednosti, tarifnog stava i porekla robe ne slaže sa stanjem iskazanim u dokumentima zapisnički se konstatuju neslaganja. Na zapisnik podnosilac deklaracije ima pravo da podnese prigovor koji se može podneti samo do podizanja robe pod carinskim nadzorom i može se odnositi na pojedine ili sve elemente nalaza carinarnice. Roba koja je predmet spora ili veštačenja može biti podignuta iz carinarnice i pre okončanja spora, ako se prema nalazu carinarnice uplati iznos carine. Pri čemu se mora uzeti uzorak robe, a ukoliko to nije moguće potrebno je obezbediti podatke o robi u smislu prospekta, skica ili crteža. „U slučaju da je deklarirana roba predmet ograničenja ili zabrana, ista se ne može pustiti. Ukoliko pri proveru deklaracije postoji sumnja u pogledu vrednosti, tarifne oznake ili porekla robe, a pritom nisu utvrđeni drugačiji elementi za obračun, carinski službenik može zahtevati pojašnjenje u vezi istih. Ukoliko su pojašnjenja prihvaćena od strane carinskog organa, isti sačinjava zapisnik i roba može biti puštena nakon plaćanja ili obezbeđenja carinskog duga. U suprotnom, utvrđuje se razlika iznosa carina i drugih uvoznih dažbina i nakon plaćanja carinskog duga roba može biti puštena“.⁴⁰

Uzimanje uzoraka robe predstavlja meru u cilju utvrđivanja istovetnosti robe i praktikuje se u slučajevima kada carinskim pregledom nije moguće utvrditi da li je roba pravilno svrstana po carinskoj tarifi.⁴¹ „Ovaj vid utvrđivanja vrste i kakvoće robe kroz hemijsko-tehnološko ili drugo ispitivanje vrši se u carinskoj laboratoriji ili sličnoj ustanovi u zavisnosti od specifičnosti robe“.⁴² Prilikom carinjenja mašina, aparata, uređaja i slično, carinski službenik uz uzorak može uzeti i tehničku dokumentaciju (prospekte, uputstva, sertifikate, ateste i slično) koji sadrže podatke o

³⁹ Uprava carina R.S. (2018, Januar 30), *Redovan postupak*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/REDOVAN%20POSTUPAK%20LAT.pdf>,

⁴⁰ Uprava carina R.S. (2018, Januar 30), *Redovan postupak*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/REDOVAN%20POSTUPAK%20LAT.pdf>

⁴¹ Uprava carina R.S. (2017, Avgust 01), *Pravilnik o načinu uzimanja uzoraka robe od strane carinskog organa* („Sl glasnik RS br. 96/2010), Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni/Pravilnik%20o%20uzimanju%20uzoraka%20robe%20od%20strane%20carinskog%20organa.pdf>

⁴² Uprava carina R.S. (2017, Avgust 01), *Pravilnik o načinu uzimanja uzoraka robe od strane carinskog organa* (Sl glasnik RS br. 96/2010), Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni/Pravilnik%20o%20uzimanju%20uzoraka%20robe%20od%20strane%20carinskog%20organa.pdf>

tehničkim karakteristikama i drugim svojstvima robe. „, Shodno Pravilniku o načinu uzimanja uzoraka robe, carinski organ nije u obavezi da plati naknadu za uzete uzorke, ali snosi troškove analize i pregleda. U skladu sa tim, carinski organ beleži na carinskoj deklaraciji količinu uzetih uzoraka i sačinjava zapisnik o uzorkovanju“.⁴³ Za uzorke robe koje se smatraju opasnim materijama uz zapisnik se prilaže uputstvo za sigurnu upotrebu. U cilju osiguranja istovetnosti robe uzorak se mora označiti pri čemu se koriste carinske oznake kao što su pečat ili plombe. Nakon sprovedene analize uzoraka robe Carinska laboratorija šalje nalaz carinskoj ispostavi koja je poslala robu na analizu. Ukoliko su podaci utvrđeni analizom istovetni sa podacima iskazanim u deklaraciji, roba može biti puštena u slučaju da je carinski dug plaćan ili obezbeđen. U suprotnom, na dobijeni laboratorijski nalaz u kojem su rezultati analize različiti od podataka u deklaraciji, deklarant može da podnese zahtev za superanalizu uzorkovane robe.⁴⁴ S tim da, ukoliko deklarant ne zahteva superanalizu, carinski organ će rešenjem potvrditi podatke koji su utvrđeni analizom i analogno tome utvrditi razliku duga za iznos carine i drugih dažbina. Ukoliko nakon sprovedene analize uzorci nisu uništeni ili potrošeni, a da pri tom više nisu potrebni u postupku, budući da su iscrpljena sva pravna sredstva u vezi odluke carinskih organa, ista se vraćaju deklarantu na njegov zahtev i trošak.⁴⁵

Obračunavanje-naplaćivanje carine i drugih uvoznih dažbina vrši se na osnovu izvršenog pregleda robe. Za obračun i naplaćivanje carine prihvaćen je princip da se carinska osnovica obračunava na bazi vrednosti robe primenom metoda "ad valorem" uz odgovarajući transportni paritet. Tako na primer, ako je ugovorena transportna klauzula kupljene robe koja se uvozi FOB inostrana luka, onda se vrednost robe u momentu podnošenja deklaracije ne sme iskazati bez troškova prevoza, osiguranja kao i drugih troškova koji mogu nastati u vezi dopreme od inostrane luke do Srpske granice (ili luke). Ostali podaci koji su od uticaja na vrednost robe kao što je klizna skala, kotacije na berzi i slično su elementi koji se ne mogu uvek pravovremeno utvrditi u vreme kada se carinski postupak vodi. U tim slučajevima konačna vrednost se može utvrditi i naknadno, kada se ispune uslovi koji su predviđeni ugovorom, izuzev ako carinarnica sama ne preduzme utvrđivanje tih

⁴³ Uprava carina R.S. (2018, Januar 30), *Redovan postupak*, Preuzeto sa:

<http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/REDOVAN%20POSTUPAK%20LAT.pdf>

⁴⁴ Uprava carina R.S. (2018, Februar 02), *Redovan postupak*, Preuzeto sa:

<http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/REDOVAN%20POSTUPAK%20LAT.pdf>

⁴⁵ Uprava carina R.S. (2018, Februar 02), *Redovan postupak*, Preuzeto sa:

<http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/REDOVAN%20POSTUPAK%20LAT.pdf>

činjenica. „U navedenom slučaju podnosilac deklaracije može podići robu iz carinarnice i pre definitivnog obračuna carina ukoliko obezbedi plaćanje za privremeno utvrđenu vrednost robe“.⁴⁶ Carinski postupak se smatra okončanim, tek nakon plaćanja carine i drugih dažbina, za koji je propisan rok od osam dana. U pogledu dospelosti plaćanja carine po izvršenom obračunu, treba imati u vidu i obračun dažbina po službenoj dužnosti. Postupak koji carinski organi vode po službenoj dužnosti počinje i završava se bez deklaracije iz razloga što se u ovom postupku na osnovu rešenja obračunava carina i druge dažbine. Na ovo rešenje stranka ima pravo žalbe. Kada je roba pod carinskim nadzorom, bez obzira što je izvršen obračun carine i drugih dažbina carinski organi ne stiču pravo na prinudnu naplatu carine i dažbina, već carinarnica po isteku rokova ležanja robe pristupa njenoj prodaji. Ukoliko se carinski postupak vodi po službenoj dužnosti za robu koja iz nekih razloga nije pod nadzorom carinarnice iz razloga što se nije mogla pronaći ili nije dostupna carinskim organima, dospelost za obavezu plaćanja carine i drugih dažbina nastupa istekom roka koji je u rešenju određen kao rok za izvršenje utvrđene obaveze, tj. kada je rešenje postalo izvršno. U ovom slučaju se obračunava i zatezna kamata za period u kojem je nastala obaveza plaćanja.

5.3. Tranzit

Termin tranzit se koristi da opiše kretanje roba između carinskih lokacija. U tom smislu, tranzit može biti međunarodni i domaći.

-međunarodni (ili spoljni) tranzit uključuje kretanje robe između dva carinska područja i podrazumeva prelazak granice.

-domaći (unutrašnji) tranzit podrazumeva kretanje robe između dve carinske lokacije na istom carinskom području.

Imajući u vidu da se nad robom koja tranzitira neretko sprovode nacionalne kontrole na jednu ili više granica, koje pored pregleda tereta podrazumevaju i polaganje obezbeđenja, što uzrokuje značajne troškove i zakašnjenja. Iz toga proizlazi potreba da se umanje sve poteškoće sa kojima su suočavaju učesnici u prevozu, a da se pri tom sačuvaju budžetski prihodi svake države preko čije teritorije roba prelazi. U tom smislu ustanovljen je novi način rada koji zamenjuje tradicionalne nacionalne

⁴⁶ Uprava carina R.S. (2018, Februar 02), *Redovan postupak*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/REDOVAN%20POSTUPAK%20LAT.pdf>

postupke a koji se pre svega odnosi na pojednostavljenje tranzitnih procedura. Zbog toga će u nastavku biti nešto detaljnije reči o istom.

5.4. Pojednostavljenje carinskog postupka za tranzit robe

Pojednostavljenje tranzita podrazumeva olakšano kretanje robe u međunarodnoj trgovini. Da bi takav sistem funkcionisao na zadovoljavajući način, nužno je da sve formalnosti koje je potrebno uraditi, ne budu previše opterećujuće za carinske službenike, prevoznike i njihove zastupnike. Shodno tome, potrebno je napraviti ravnotežu između zahteva carinskih organa s jedne strane i prevoznika s druge strane. Tradicionalno, pri prelasku roba preko teritorija jedne ili više država, carinski organi u svakoj državi sprovodili bi nacionalne kontrole i postupke koji su se razlikovali. Za navedeni postupak, carinski organi bi često zahtevali pregled tereta na svakoj nacionalnoj granici i polaganje obezbeđenja (garancija, menica, depozit) u cilju naplate dažbina i poreza. Ovakve mere, koje je primenjivala svaka tranzitna zemlja, dovodile su do značajnih troškova, zakašnjenja i ometanja međunarodnog prevoza. U pokušaju da se umanje sve poteškoće sa kojima su se suočavali učesnici u prevozu i istovremeno da se carinskim službama ponudi međunarodni sistem kontrole koji bi zamenjivao tradicionalne nacionalne postupke i efikasno zaštitili budžetski prihodi svake države preko čije teritorije roba prelazi, ustanovljen je sistem TIR.⁴⁷ „Osnova za sprovođenje sistema TIR u carinskom postupku je Carinska Konvencija o međunarodnom prevozu robe na osnovu TIR karneta koja je prihvaćena 1975. godine u Ženevi. TIR karnet je međunarodna carinska tranzitna isprava kojom se pojednostavljaju carinske formalnosti u međunarodnom prevozu robe“.⁴⁸ Potrebno je naglasiti, da sa napretkom tehnologije, upotreba papirnog TIR karneta sve više zastareva, naročito u pogledu povezivanja sa elektronskim procedurama koje koriste državne carinske uprave. Budući da se carinski službenici na graničnim prelazima suočavaju sa dodatnim poslom, iz razloga što moraju unositi podatke sa navedene isprave u svoje elektronske carinske sisteme. Pored navedenog, upotreba papirnog TIR karneta ne omogućava efikasno primenjivanje postupaka upravljanja rizikom na osnovu prethodnih informacija o teretu. Iz navedenih razloga, ugovorne strane TIR

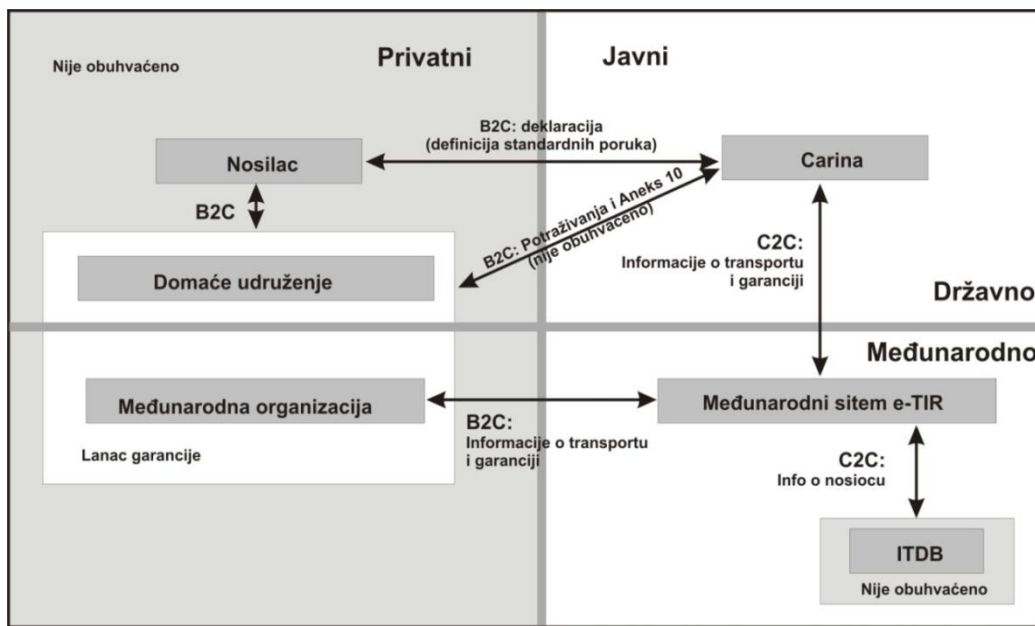
⁴⁷ Uprava carina R.C.G. (2017, Avgust 05), *Carinska konvencija o međunarodnom prevozu robe na osnovu karneta TIR (konvencija TIR, 1975)*, Preuzeto sa:

[file:///D:/My%20Documents/Downloads/Carinska%20konvencija%20TIR%20\(1975\).pdf](file:///D:/My%20Documents/Downloads/Carinska%20konvencija%20TIR%20(1975).pdf) ..

⁴⁸ Uprava carina R.C.G. (2017, Avgust 05), *Carinska konvencija o međunarodnom prevozu robe na osnovu karneta TIR (konvencija TIR, 1975)*, Preuzeto sa:

[file:///D:/My%20Documents/Downloads/Carinska%20konvencija%20TIR%20\(1975\).pdf](file:///D:/My%20Documents/Downloads/Carinska%20konvencija%20TIR%20(1975).pdf)

konvencije su 2003. godine pokrenule takozvani projekat e-TIR, koji je usmeren na obezbeđivanju platforme za razmenu za sve učesnike kao što su carinski organi, korisnici TIR sistema kao i sistemi garancija. Cilj međunarodnog sistema e-TIR je da obezbedi sigurnu razmenu podataka između državnih carinskih sistema u vezi sa tranzitom robe, vozila ili kontejnera i da omogući carinskim organima da raspolažu podacima o garancijama koje nosiocima izdaju lanci garancija.⁴⁹ Na slici 5 prikazana je razmena informacija između učesnika u sistemu e-TIR.

Slika 5. Protok informacija između učesnika u sistemu e-TIR (Izvor: OSCE, 2013.)

Iz prikazanog dijagrama može se videti da samo informacije koje se odnose na funkcionisanje TIR postupka prolaze kroz međunarodni sistem e-TIR, kao i da se međunarodni sistem e-TIR ne odnosi na podnošenje TIR deklaracije od strane nosioca. Međutim, projekat e-TIR definiše sadržaj i format poruka o nacionalnim deklaracijama.⁵⁰ S tim u vezi, u nastavku rada će se kroz primer koji sledi prikazati protok informacija između učesnika u sistemu e-TIR.

⁴⁹ OSCE (2017, Avgust 11), *Priručnik sa najboljim iskustvima za obavljanje procedure na graničnim prelazima- sa aspekta trgovine i prevoza iz 2012 god.*, Preuzeto sa:

<https://www.osce.org/sr/secretariat/107523?download=true>

⁵⁰ OSCE (2017, Avgust 11), *Priručnik sa najboljim iskustvima za obavljanje procedure na graničnim prelazima- sa aspekta trgovine i prevoza iz 2012 god.*, Preuzeto sa:

<https://www.osce.org/sr/secretariat/107523?download=true> ,

U prvom koraku nosilac e-TIR-a traži garanciju od lanca garancije za planirani TIR transport. Po odobrenom zahtevu, lanac garancije obezbeđuje nosiocu broj garancije i registruje izdatu garanciju u međunarodnom sistemu e-TIR. U sledećem koraku, po izvršenom utovaru nosilac garancije prosleđuje poruku carinarnici otpreme koja sadrži informacije o teretu iz deklaracije, kako bi carinski organi mogli da obavie sve tražene postupke i procene rizika. Nadalje po prispeću vozila, a na osnovu prosleđenih informacija o teretu u carinarnici otpreme pregleda se vozilo, roba i broj garancije u svrhu podnošenja deklaracije. U skladu sa rezultatima procene rizika, vrši se pregled vozila i robe od strane carinskih organa kao i verifikacija statusa garancije u međunarodnom sistemu e-TIR. Ukoliko rezultati provere ne ukazuju na nepravilnosti, carinski organ prihvata deklaraciju i prosleđuje relevantne podatke o TIR transportu (datum deklaracije, rezultati provere, brojevi plombi i drugo) međunarodnom sistemu e-TIR.⁵¹ „Međunarodni sistem e-TIR prosleđuje informacije o TIR transportu svim carinskim upravama na osnovu plana kretanja nosilaca, što omogućava prethodnu informaciju o teretu za kasnije carinske uprave. Navedeni protok informacija između učesnika daje mogućnost izdavaocu garancije (lanac garancije) da bude obavešten o svakoj promeni statusa garancije, te u svakom trenutku može konsultovati međunarodni sistem e-TIR o statusu garancije koju je izdao“.⁵² „Po dolasku u narednu carinarnicu ulaza, procedura se ponavlja na osnovu prethodne informacije o teretu koju su obavili carinski organi koji u tome učestvuju. Svaki put kada TIR transport stigne u carinarnicu izlaza ili odredišta, carinski organi obaveštavaju međunarodni sistem e-TIR o okončanju navedene TIR operacije. Ista procedura se primenjuje za obaveštavanje o obavljanju svake TIR operacije“.⁵³ Na kraju, može se zaključiti da e-TIR donosi dodatnu bezbednost i mogućnost procene rizika. Istovremeno ovaj vid poslovanja omogućava i smanjenje administrativnog tereta svim učesnicima u sistemu e-TIR.

U slučajevima kada je roba namenjena ličnoj i profesionalnoj upotrebi ili prezentaciji koja uključuje trgovačke uzorke, sajamske eksponate, izložbene predmete

⁵¹ OSCE (2017, Avgust 11), *Priručnik sa najboljim iskustvima za obavljanje procedure na graničnim prelazima sa aspekta trgovine i prevoza iz 2012 god.*, Preuzeto sa: <https://www.osce.org/sr/secretariat/107523?download=true> ,

⁵² OSCE (2017, Avgust 11), *Priručnik sa najboljim iskustvima za obavljanje procedure na graničnim prelazima sa aspekta trgovine i prevoza iz 2012 god.*, Preuzeto sa: <https://www.osce.org/sr/secretariat/107523?download=true> ,

⁵³ OSCE (2017, Avgust 11), *Priručnik sa najboljim iskustvima za obavljanje procedure na graničnim prelazima sa aspekta trgovine i prevoza iz 2012 god.*, Preuzeto sa: <https://www.osce.org/sr/secretariat/107523?download=true> ,

i slično koristi se ATA karnet. „ATA karnet je međunarodni carinski dokument koji se koristi u cilju pojednostavljenja carinskih procedura. Tranzit na osnovu karneta ATA regulisan je Konvencijom o privremenom uvozu i uputstvom za primenu sistema ATA“.⁵⁴

Vezano za transport robe železnicom 2007. godine je počeo rad na stvaranju elektronskog CIM/SMGS teretnog lista. Naime, CIM/SMGS lista vagona i CIM/SMGS lista kontejnera napravljene su kako bi omogućile dalje pojednostavljenje međunarodnog teretnog saobraćaja. I zaista praksa pokazuje, da je rapidna implementacija zajedničkog CIM/SMGS jedinstvenog teretnog lista u Centralnoj Aziji i Kini pojačala potrebu za jedinstvenim zakonom o železničkom prevozu, kao i novim pozicioniranjem železnica u zoni Evroazije.⁵⁵ Praktična primena zajedničkog CIM/SMGS tovarnog lista može se videti na različitim železničkim koridorima. Korišćenje novog, jedinstvenog formata omogućava brži protok robe kroz pojednostavljenje postupaka na granici, kao i smanjenju grešaka i rizika od korupcije.

Na bazi takvih razvojnih tendencija i Uprava carina Republike Srbije je u skladu da informacionim standardima EU, unapredila i razvila novi kompjuterizovani tranzitni sistem (NCTS), što je preduslov za pristupanje zajedničkom tranzitnom postupku. Naime, sistem zajedničkog tranzita podrazumeva mere u cilju bržeg protoka roba koje tranzitiraju, uključujući i druge mere ukoliko su moguće kao što su pretovar, skladištenje i otprema, pri čemu se postupci granične kontrole razlikuju u zavisnosti od solventnosti prevoznika ili drugog nalogodavca.⁵⁶ Istovremeno navedeni sistem uspostavlja takozvanu "regulatornu proceduru" za prevoznike koji ulaze na međunarodna tržišta, koji nemaju evidenciju kod carine za zajednički prevoz i za preduzeća koja su registrovana van EU. U tom smislu, za preduzeća koja predstavljaju veći rizik, carinski organ može zahtevati obezbeđenje za puni iznos carine i PDV-a i njihova vozila moraju slediti konkretni tranzitni pravac kretanja koji će se izvršiti u propisanom roku. Preduzeća koja su stekla status poverljivosti na osnovu evidencija carinskih organa, ostvaruju pravo na "pojednostavljene" postupke sa manje zahtevnim garancijama i većom fleksibilnošću u pogledu pravca kretanja i vremena. S tim u vezi,

⁵⁴ Uprava carina R.S. (2017, Avgust 11), *Tranzit*, Preuzeto sa:

<http://www.carina.rs/lat/PoslovnaZajednica/CarinskiPostupci/Stranice/Tranzit.aspx>

⁵⁵ OSCE (2017, Avgust 11), *Priručnik sa najboljim iskustvima za obavljanje procedure na graničnim prelazima sa aspekta trgovine i prevoza iz 2012 god.*, Preuzeto sa:

<https://www.osce.org/sr/secretariat/107523?download=true>

⁵⁶ *Zakon o potvrđivanju konvencije o zajedničkom tranzitnom postupku*, (2017, Avgust 11), Preuzeto sa:

<http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/Zakon%20o%20potvr%20ivanju%20konvencije%20o%20zaje dni%20kom%20tranzitnom%20postupku.pdf>

može se zaključiti da se kroz primenu NCTS smanjuje carinska procedura i na taj način ubrzava prekogranični protok robe.

5.5. Carinsko skladištenje

Carinsko skladište je ograđeni prostor koji je pod nadzorom carinskih organa i namenjen je za smeštaj carinske robe. Navedeni prostor može biti zgrada, jedna ili više prostorija unutar zgrade koje su funkcionalno odvojene od drugih prostorija. Istovremeno carinsko skladište može biti ograđeni otvoreni prostor, silos, bazen ili drugi slični objekti predviđeni za smeštaj robe, koji po pravilu moraju biti obeleženi kao carinska skladišta, sa jasno naznačenim tipom i nazivom držaoca skladišta. „Sprovođenje propisanog carinskog postupka i sprečavanje neovlašćenog raspolaganja carinskom robom podrazumeva detaljno zakonsko regulisanje smeštaja robe“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 135). „Odredbama članova 110-117. i 128-142. Carinskog zakona kao i odredbama članova 263-299. Uredbe o carinski dozvoljenom postupanju s robom propisan je postupak carinskog skladištenja. Za navedeni postupak moguć je smeštaj strane robe radi prerade ili konačnog carinjenja kao i smeštaj domaće robe namenjene izvozu“.⁵⁷ U pojedinim zemljama moguće je ponovno vrednovanje smeštene robe u carinskim skladištima. Na taj način omogućeno je plaćanje nižih iznosa carine za privredne grane sa sezonskim proizvodima kao što je modna industrija u kojima roba pri odmicanju sezone gubi na vrednosti. U carinskom skladištu, uz odobrenje carinskih organa dozvoljeno je sortiranje, pakovanje, prepakivanje i čišćenje kao i ostali poslovi koji su neophodni u cilju održavanja kvalitativnih svojstava roba. Iz navedenog može se zaključiti da carinska skladišta predstavljaju važnu vezu u globalnom lancu snabdevanja iz razloga što je, na bazi istih, moguće prilagoditi proizvode potrošačkom tržištu. „Držanje robe u carinsko skladište nije vremenski ograničeno, međutim u izuzetnim slučajevima carinski organi mogu odrediti rok za novo carinski dozvoljeno postupanje ili upotrebu“.⁵⁸ Ukoliko su nastale posebne okolnosti u vezi sa robom pod carinskim nadzorom, carinski organ može odobriti da se roba premesti u drugo skladište ili privremeno iznese. Potrebno je navesti da za lako kvarljivu i lako zapaljivu robu carinarnice ne moraju odobriti

⁵⁷ Uprava carina R.S. (2017, Avgust 16), *Objašnjenja o odobravanju držanja carinskog skladišta i postupku carinskog skladištenja*, Preuzeto sa:

<http://www.upravacarina.rs/cyr/Zakoni/Objasnjenje%20za%20carinska%20skladista.pdf> ,

⁵⁸ Uprava carina R.S. (2017, Avgust 16), *Objašnjenja o odobravanju držanja carinskog skladišta i postupku carinskog skladištenja*, Preuzeto sa:

<http://www.upravacarina.rs/cyr/Zakoni/Objasnjenje%20za%20carinska%20skladista.pdf>

smeštaj ukoliko nemaju za tu namenu posebne prostorije. Carinsko skladište može biti javno ili privatno.

Javna skladišta mogu biti tipa A,B,F i može ih koristiti svako lice za skladištenje robe ukoliko robu prihvati držalac carinskog skladišta. Pored navedenih sličnosti za ove tipove javnih skladišta, postoje i određene razlike koje se pre svega odnose na odgovornost u smislu čuvanja i vođenja poslovne evidencije o robi. Naime, za skladište tipa A držalac robe je odgovoran za vođenje poslovne evidencije o robi kao i za obezbeđenje iste od izuzimanja ispod carinskog nadzora, dok kod javnog skladišta tipa B i F ovu odgovornost snosi korisnik.

Privatna skladišta mogu biti tipa C, D i E i namenjena su za skladištenje robe držaoca skladišta. Za tipove skladišta D i E držalac je odgovoran za vođenje poslovne evidencije o robi. Međutim, između ovih tipova skladišta postoje određene razlike. Tako da se u skladištu tipa D smešta roba koje se može staviti u slobodan promet na osnovu knjigovodstvenih isprava, stoga je za ovaj vid smeštaja potrebno prethodno pribaviti odobrenje za sprovođenje pojednostavljenog postupka stavljanja robe u slobodan promet.⁵⁹ Skladište tipa E se otvara za potrebe skladištenja roba koje po svojoj vrsti, osetljivosti i gabaritu zahtevaju posebne uslove smeštaja. Stoga se ovaj tip skladišta otvara za smeštaj konkretne pošiljke koja se ne može smestiti u odobrena carinska skladišta, te je postupak otvaranja ovih skladišta hitan. „Za carinsko skladište tipa C ne mogu se primeniti odredbe koje definišu skladišta tipa D i E. Prema tome ovaj tip skladišta je privatno carinsko skladište u kome je držalac skladišta istovremeno i korisnik skladišta, ali ne mora obavezno biti i vlasnik robe“.⁶⁰ Na kraju, potrebno je napomenuti da carinski organi pri donošenju odobrenja za otvaranje carinskog skladišta posebno uzimaju u obzir ekonomsku opravdanost, pri čemu u pogledu istog postoje određene razlike između javnog i privatnog carinskog skladišta. Tako da je kod javnog carinskog skladišta potrebno podneti na osnovu ugovora ili predugovora, dokaz u pogledu očekivanog obima prometa, kako bi se na bazi istih procenila ekonomska opravdanost držanja carinskog skladišta. Dok je za privatno carinsko skladište potrebno da postoje određene pogodnosti za držaoca kao što su dovoljne zalihe za nesmetan kontinuirani proces proizvodnje, poteškoće oko

⁵⁹ Uprava carina R.S. (2017, Avgust 16), *Objašnjenja o odobravanju držanja carinskog skladišta i postupku carinskog skladištenja*, Preuzeto sa:

<http://www.upravacarina.rs/cyr/Zakoni/Objasnjenje%20za%20carinska%20skladista.pdf>

⁶⁰ Uprava carina R.S. (2017, Avgust 16), *Objašnjenja o odobravanju držanja carinskog skladišta i postupku carinskog skladištenja*, Preuzeto sa:

<http://www.upravacarina.rs/cyr/Zakoni/Objasnjenje%20za%20carinska%20skladista.pdf>

nabavke robe, veliki transportni troškovi i drugo. Pri oceni ekonomske opravdanosti držanja carinskog skladišta uzimaju se u obzir i fizičke mogućnosti, zatim fizička svojstva robe koja opredeljuju posebne uslove skladištenja i čuvanja kao i troškovi carinskih organa za sprovođenje mera carinskog nadzora.

5.6. Aktivno oplemenjivanje

Predstavlja složen postupak koji mogu koristiti proizvođači ili centri za popravku kako bi razvili ekonomiju većih razmera. U tom smislu, ovaj vid carinjenja predviđa odlaganje ili povraćaj uvoznih dažbina na uvoz sirovina, delova ili proizvoda na osnovu uslova da se izveze gotov proizvod. Naime, ovim carinski dozvoljenim postupanjem omogućene su povlastice privrednim subjektima koji u okviru svoje delatnosti obavljaju određene radnje nad uvezenom robom, menjajući tako njen prvobitni izgled i kakvoću, pri čemu je potrebno da navedene radnje ne štete osnovnim interesima domaćih proizvođača. Postupak aktivnog oplemenjivanja pored obrade podrazumeva i druge proizvodne radnje kao što su: montaža, sklapanje, ugradnja, popravka, restauracija kao i upotreba određenih roba koje dopunjuju proizvodne procese istih, a nisu sadržane u dobijenim proizvodima. U tom smislu korisnik aktivnog oplemenjivanja pri podnošenju zahteva mora opisati postupak i navesti pojedinosti rada koje se odobravaju. Aplikacije mogu da budu precizne ukoliko se odnose na jednu pošiljku ili opšte u slučaju da korisnik redovno koristi aktivno oplemenjivanje. Proveru ekonomskih uslova vrše carinski organi u saradnji sa Privrednom komorom Srbije. U osnovi, propisi o aktivnom oplemenjivanju bi trebalo da preciziraju uslove koji se odnose na identifikaciju robe, te je sprovođenje istog regulisano „odredbama članova 143-156. Carinskog zakona i odredbama članova 263-288. i 300-317. Uredbe o carinski dozvoljenom postupanju s robom“.⁶¹ S tim u vezi, carinski organ može odobriti:

Postupak aktivnog oplemenjivanja po sistemu odlaganja koji podrazumeva uvoz strane robe radi prerade i ponovnog izvoza u obliku dobijenih proizvoda, pri čemu se za istu ne primenjuju mere trgovinske politike i ne plaćaju carinske dažbine.

Postupak aktivnog oplemenjivanja uz primenu sistema povraćaja koji uključuje plaćanje carinskih dažbina za uvezenu robu, sa mogućnošću povrata istih pri ponovnom izvozu u obliku dobijenih proizvoda.

⁶¹ Uprava carina R.S. (2017, Avgust, 20), *Postupak aktivnog oplemenjivanja*, Preuzeto sa: <http://www.upravararina.rs/cyr/Zakoni/AKTIVNO%20OPLEMENJIVANJE.pdf>,

Treba napomenuti da u procesima obrade pored glavnih dobijenih proizvoda, mogu nastati i sporedni proizvodi kao i gubici. Zato se u odobrenju navode glavni i sporedni proizvodi. Nasuprot tome, gubici koji nastaju u procesu proizvodnje predstavljaju nepovratan gubitak robe i kao takvi smatraju se neupotrebljivim za bilo koje lice.

Prilikom sprovođenja postupka aktivnog oplemenjivanja, carinski organ može dozvoliti, da se umesto uvozne robe, koristi domaća (ekvivalentna) roba. Naime, u vanrednim slučajevima kada nosilac odobrenja nema dovoljne količine uvezene robe na zalihama „carinski organ može odobriti korišćenje ekvivalentne robe za izradu proizvoda, pri čemu nosilac odobrenja stiče pravo uvoza iste bez plaćanja uvoznih dažbina. Pri tom se ima u vidu da ekvivalentna roba koju će nosilac odobrenja koristiti u proizvodnji umesto uvozne robe, mora imati ista trgovačka i tehnička svojstva kao i istu tarifnu oznaku kao uvozna roba, što podnosilac zahteva treba argumentovano obrazložiti. Ipak, u izuzetnim slučajevima, carinski organ može dozvoliti da ekvivalentna roba bude na višem stepenu obrade u odnosu na uvoznju robu“.⁶² „Ukoliko se proizvodi dobijeni od ekvivalentne robe izvoze iz carinskog područja pre uvoza robe, a da pri tom takvi proizvodi podležu plaćanju izvoznih carina, ako ne bi bili izvezeni ili ponovo izvezeni u okviru datog postupka, nosilac odobrenja je u obavezi da položi obezbeđenje za plaćanje izvoznih carina, u slučaju da se uvozna roba ne uveze u odobrenom roku“.⁶³ Treba napomenuti da korišćenje ekvivalentne robe ne menja poreklo izvezene robe. „Zahtev za odobrenje postupka aktivnog oplemenjivanja podnosi se najmanje 30 dana pre planiranog uvoza nadležnom carinskom organu prema mestu u kojem će se roba proizvoditi ili prerađivati. Pri čemu se rok važenja odobrenja ne izdaje na period duži od tri godine, osim u posebno opravdanim slučajevima“.⁶⁴ Nosioци odobrenja dužni su da vode evidenciju o robi i za te potrebe mogu koristiti postojeće knjigovodstvo, ukoliko sadrži sve potrebne podatke o robi. „Za popravku robe kao i jednostavne proizvodne operacije, podnošenje deklaracije se smatra podnošenjem zahteva, a prihvatanje deklaracije odobrenjem. U ostalim slučajevima se podnosi normativ kako bi se na bazi proizvodnih i tehničkih podataka utvrdila količina ili procenat proizvoda dobijenih

⁶² Uprava carina R.S. (2017, Avgust 20), *Postupak aktivnog oplemenjivanja*, Preuzeto sa: <http://www.upravacarina.rs/cyr/Zakoni/AKTIVNO%20OPLEMENJIVANJE.pdf>,

⁶³ Uprava carina R.S. (2017, Avgust 20), *Postupak aktivnog oplemenjivanja*, Preuzeto sa: <http://www.upravacarina.rs/cyr/Zakoni/AKTIVNO%20OPLEMENJIVANJE.pdf>,

⁶⁴ Uprava carina R.S. (2017, Avgust 20), *Postupak aktivnog oplemenjivanja*, Preuzeto sa: <http://www.upravacarina.rs/cyr/Zakoni/AKTIVNO%20OPLEMENJIVANJE.pdf>,

oplemenjivanjem. Ukoliko nije moguće utvrditi normativ utroška materijala, carinski organ može dozvoliti privremeni normativ, s tim da se pre prvog izvoza ili ponovnog izvoza istom dostavi stvarni normativ utroška materijala, kako bi se izvršilo razduženje za robu. Treba napomenuti da se na bazi udela ugrađene uvozne robe utvrđuje iznos koji se odbija pri nastanku carinskog duga kao i eventualna primena mera trgovinske politike^{.65} „Udeo uvozne robe izračunava se primenom količinskog, vrednosnog ili nekog drugog metoda. Za potrebe obračuna prerađeni proizvodi ili poluproizvodi se smatraju dobijenim proizvodima. Dobijeni proizvodi mogu se privremeno izvoziti uz odobrenje carinskog organa radi daljeg oplemenjivanja van carinskog područja“^{.66}

5.7. Postupak prerade pod carinskom kontrolom

„Postupkom prerade dobijaju se proizvodi za koje je propisana niža stopa carine nego za uvoznu robu. Proizvodi koji se dobijaju postupkom prerade nazivaju se prerađeni proizvodi“^{.67} Ovaj postupak se može primeniti i na stranu robu kojoj su potrebne određene proizvodne radnje kako bi se njenim stavljanjem u slobodan promet osigurali propisani tehnički uslovi. „U navedenom postupku odobrava se upotreba strane robe na domaćem carinskom području, kako bi se kroz preradu iste, menjala njena priroda i stanje, pri čemu se ne vrši obračun i plaćanje uvoznih dažbina i ne primenjuju mere trgovinske politike. Međutim, za stavljanje u slobodan promet iste primenjuju se mere trgovinske politike i naplaćuju uvozne dažbine po stopi koja je za dobijeni proizvod propisana. Postupak prerade pod carinskom kontrolom je uređen odredbama članova 110-117. i 157-163. Carinskog zakona kao i odredbama članova 263-284. i 286, 287, 318. i 319. Uredbe o carinski dozvoljenom postupanju s robom“^{.68} Navedeni postupak odobrava carinski organ prema mestu proizvodnje ili prerade radi lakšeg nadzora i kontrole i u zavisnosti od proizvodnih radnji rok važenja odobrenja ne može biti duži od tri godine, sem u posebno opravdanim slučajevima. S tim, da se kao i u prethodnom postupku umesto zahteva može podneti i carinska deklaracija. Propisi o preradi pod carinskom kontrolom podrazumevaju identifikaciju

⁶⁵ Uprava carina R.S. (2017, Avgust 20), *Postupak aktivnog oplemenjivanja*, Preuzeto sa: <http://www.upravarina.rs/cyr/Zakoni/AKTIVNO%20OPLEMENJIVANJE.pdf>,

⁶⁶ Uprava carina R.S. (2017, Avgust 20), *Postupak aktivnog oplemenjivanja*, Preuzeto sa: <http://www.upravarina.rs/cyr/Zakoni/AKTIVNO%20OPLEMENJIVANJE.pdf>,

⁶⁷ Uprava Carina R.S. (2017, Avgust 22), *Postupak prerade pod carinskom kontrolom*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni/Postupak%20prerade%20pod%20carinskom%20kontrolom%20lat.pdf>

⁶⁸ Uprava Carina R.S. (2017, Avgust 22), *Postupak prerade pod carinskom kontrolom*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni/Postupak%20prerade%20pod%20carinskom%20kontrolom%20lat.pdf>

uvozne robe u prerađenim proizvodima, kao i da se na bazi istog ne izbegava primena pravila o poreklu ili količinska ograničenja. Za navedeni postupak „carinski organ vrši proveru ekonomskih uslova u saradnji sa Privrednom komorom Srbije. Za dobijanje odobrenja postupka prerade pod carinskom kontrolom podnosilac zahteva mora da opiše postupak i navede pojedinosti rada koje se odobravaju. U tom smislu prilaže se normativ koji se utvrđuje na osnovu proizvodnih i drugih tehničkih podataka ili na bazi sličnih proizvodnih radnji“.⁶⁹ Ukoliko nije moguće utvrditi normativ, imalac odobrenja može navesti procenjeni normativ, s tim da se pre određivanja novog carinski dozvoljenog postupanja, dostavi carinskom organu stvarni normativ u cilju razduženja postupka. „Imaoc odobrenja je u obavezi za vodi evidenciju o robi, sem u slučajevima kada carinski organ oceni da to nije potrebno. Prijavljivanje robe za navedeni postupak može se izvršiti podnošenjem nepotpune ili pojednostavljene deklaracije ili na osnovu knjigovodstvene isprave. Postupak prerade se u skladu sa prihvaćenim normativom može razdužiti kroz novi carinski postupak ili izvozom robe u nepromenjenom stanju kao i u obliku prerađenih proizvoda“.⁷⁰

5.8. Privremeni uvoz

„Pored definitivnog uvoza robe, kada dolazi do promene vlasnika u spoljnotrgovinskim odnosima, u privrednoj praksi je razvijen i privremeni uvoz robe. Stoga je i logično što institut privremenog uvoza zauzima vrlo važno mesto u carinskom sistemu svake zemlje“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 178). Osnovna odlika privremenog uvoza je da se roba privremeno upućuje na upotrebu u drugo carinsko područje uz obavezu vraćanja iste u nepromenjenom stanju. Carinski organi na temelju pozitivnih propisa određuju rok u kome se vraćanje robe u nepromenjenom stanju mora realizovati. Za postupak privremenog uvoza se podnosi zahtev 30 dana ranije i isti se može usled izmenjenih okolnosti dopuniti ili izmeniti, uz prilaganje potrebne dokumentacije ili navođenja razloga koji opravdava navedene radnje.

Po pravilu „za privremeno uvezenu robu ne plaća se carina i druge uvozne dažbine i ne primenjuju se mere komercijalne politike. Problematika privremenog uvoza sa potpunim oslobođenjem od plaćanja carine je regulisana članovima 164-171. Carinskog zakona kao i Uredbom o carinski dozvoljenom postupanju s robom od

⁶⁹ Uprava Carina R.S. (2017, Avgust 22), *Postupak prerade pod carinskom kontrolom*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni/Postupak%20prerade%20pod%20carinskom%20kontrolom%20lat.pdf>

⁷⁰ Uprava Carina R.S. (2017, Avgust 22), *Postupak prerade pod carinskom kontrolom*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni/Postupak%20prerade%20pod%20carinskom%20kontrolom%20lat.pdf>

člana 322. do 357. Postupak privremenog uvoza sa delimičnim oslobođenjem regulišu članovi 111. do 117. i 164. do 171. Carinskog zakona kao i članovi 264-288. i 320-321. Uredbe o carinski dozvoljenom postupanju s robom“.⁷¹ Podnošenje zahteva za navedeni postupak podrazumeva i prilaganje isprava kojim se dokazuje ispunjenost uslova. Za navedeni postupak nadležna je carinarnica prema mestu u kome će se roba upotrebljavati. „Odobrenje za sprovođenje navedenog postupka izdaje nadležni carinski organ licu koji pruži potrebne garancije za pravilnu primenu navedenog postupka, ukoliko je moguće sprovođenje mera carinskog nadzora i kontrole nad istom i u periodu koji nije duži od 24 meseca“.⁷²

Roba koja je u postupku privremenog uvoza sa delimičnim oslobođenjem, može biti puštena na upotrebu ukoliko se položiti obezbeđenje za naplatu carinskog duga. „Pri čemu se naplaćuju uvozne dažbine svaki mesec u visini od 3% od iznosa koje bi trebalo platiti za robu kad bi ona bila stavljena u slobodan promet. Ukupan iznos uvoznih dažbina ne može biti viši od iznosa koji bi bio plaćen stavljanjem robe u slobodan promet, s tim da u taj iznos ne ulaze kamate. Ukoliko se roba koja je stavljena u postupak privremenog uvoza stavlja u slobodan promet, nosilac odobrenja je dužan da plati kompenzatornu kamatu na iznos uvoznih dažbina, za period od dana prihvatanja deklaracije za privremeni uvoz do dana stavljanja robe u slobodan promet. Postupak privremenog uvoza okončava se kada se roba, za koju je odobren privremeni uvoz, ponovo izveze ili ukoliko se odobri novo carinski dozvoljeno postupanje sa robom“.⁷³

5.9. Pasivno oplemenjivanje

Postupak pasivnog oplemenjivanja ima slične formalnosti koje su kod aktivnog oplemenjivanja. Naime, navedeni postupak predviđa izvoz polugotovih proizvoda radi završetka, nakon čega se dobijeni proizvodi ponovo uvoze uz potpuno ili delimično oslobođenje od plaćanja uvoznih dažbina. I pored toga, što se navedeni postupak načelno odnosi na domaću robu, članom 151. Carinskog zakona, predviđena je mogućnost da se za robu koja nije domaća a koja se nalazi u postupku aktivnog

⁷¹ Uprava carina R.S. (2017, Septembar 05), *Postupak privremenog uvoza*, Akt br. 148-03-030-02-21/2012.

Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/PoslovnaZajednica/CarinskiPostupci/Stranice/PrivremeniUvoz.aspx>

⁷² Uprava carina R.S. (2017, Septembar 05), *Postupak privremenog uvoza*, Akt br. 148-03-030-02-21/2012.

Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/PoslovnaZajednica/CarinskiPostupci/Stranice/PrivremeniUvoz.aspx>

⁷³ Uprava carina R.S. (2017, Septembar 05), *Postupak privremenog uvoza*, Akt br. 148-03-030-02-21/2012.

Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/PoslovnaZajednica/CarinskiPostupci/Stranice/PrivremeniUvoz.aspx>

oplemenjivanja, odobri privremeni izvoz u svrhu dalje prerade van carinskog područja. „Postupak pasivnog oplemenjivanja regulisan je Carinskim zakonom od člana 110. do 117. zatim članom 151. i članovima 172. do 187. navedenog zakona kao i Uredbom o carinski dozvoljenom postupanju s robom od člana 263. do 288. i od člana 358. do 356.“.⁷⁴ Postupak pasivnog oplemenjivanja odobrava carinski organ za period koji ne može biti duži od tri godine ako su ispunjeni uslovi za sprovođenje mera carinskog nadzora i uz uslov da delatnost koja proističe iz datog postupka ne ugrožava interese domaćih proizvođača. S tim u vezi, carinski organi u saradnji sa Privrednom komorom Srbije permanentno prate delatnosti koji proističu iz navedenih postupaka u cilju zaštite domaćih proizvođača. Eventualno produženje roka za razduženje navedenog postupka, carinski organ može doneti u skraćenom postupku u vidu zabeleške na zahtevu. Propisi o pasivnom oplemenjivanju preciziraju uslove koji se odnose na identifikaciju robe. Ipak „u slučajevima kada zbog karaktera procesa obrade nije moguće utvrditi da li su dobijeni proizvodi nastali od privremeno izvezene robe, može se izdati odobrenje pod uslovom da podnosilac zahteva ponudi garancije da roba koja se koristi u radnjama obrade ima istu desetocifrenu tarifnu oznaku i da je istih trgovačkih i tehničkih karakteristika kao i privremeno izvezena roba“.⁷⁵ Članom 173. Carinskog zakona predviđeni su slučajevi u kojima se ne dozvoljava pasivno oplemenjivanje. U cilju provere ispunjenosti uslova za odobrenje postupka pasivnog oplemenjivanja potrebno je da podaci u zahtevu budu razumljivi i tačni, posebno u pogledu robe za privremeni izvoz, dobijenih proizvoda i normativa proizvodnje. Ukoliko se proizvodna radnja odnosi na popravku, podnošenje deklaracije se smatra podnošenjem zahteva, a prihvatanje deklaracije od strane carinskog organa odobrenjem. „Odobrenje za postupak pasivnog oplemenjivanja izdaje nadležni carinski organ prema mestu u kome se roba nalazi u maksimalnom roku od 30 dana od dana podnošenja zahteva i stupa na snagu danom donošenja ili datuma navedenog u odobrenju. Odobrenje mora da sadrži sve podatke o nosiocu odobrenja, opis robe koja se privremeno izvozi i opis dobijenih proizvoda, planirane postupke pasivnog oplemenjivanja, očekivani normativ, odnosno odobrenu metodu njegovog utvrđivanja, mere identifikacije, rok važenja odobrenja, rok za razduženje navedenog postupka kao i podaci o proizvodnim radnjama koje će se obavljati na robi, a ukoliko takvi podaci

⁷⁴ Uprava carina R.S. (2017, Septembar 14), *Postupak pasivnog oplemenjivanja*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni/PASIVNO%20OPLEMENJIVANJE%20lat.pdf>

⁷⁵ Uprava carina R.S. (2017, Septembar 14), *Postupak pasivnog oplemenjivanja*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni/PASIVNO%20OPLEMENJIVANJE%20lat.pdf>

nisu poznati, na osnovu podataka koji se odnose na istovrsne proizvodne radnje“.⁷⁶ Nosioци odobrenja su dužni da vode evidenciju o robi i za te potrebe mogu koristiti postojeće knjigovodstvo, ukoliko sadrži sve potrebne podatke o robi.

Normativ ili metod za određivanje normativa se može naknadno proveravati od strane carinskih organa. Ukoliko nije moguće precizno utvrditi normativ proizvodnje, u odobrenju će se naznačiti predloženi normativ, s tim da je imalac odobrenja u obavezi pre ponovnog uvoza dobijenih proizvoda da dostavi carinskom organu stvarni normativ kako bi se izvršio obračun uvoznih dažbina. U slučajevima kada se ne stavljaju svi dobijeni proizvodi istovremeno u slobodan promet, udeo privremeno izvezene robe ugrađene u dobijenim proizvodima „izračunava se primenom količinskog, vrednosnog ili nekog drugog metoda u zavisnosti od okolnosti koja daje iste ili odgovarajuće rezultate. Na kraju, potrebno je reći da se za potrebe obračuna prerađeni proizvodi ili poluproizvodi smatraju dobijenim proizvodima“.⁷⁷

5.10. Izvoz

„U postupku izvoza carinski organ odobrava iznošenje domaće robe iz carinskog područja. Pri tom, sam pojam domaća roba podrazumeva sve robe koje su stavljene u slobodan promet, nezavisno od njenog porekla. Postupak izvoznog carinjenja sprovodi carinski organ nadležan prema sedištu ili prebivalištu izvoznika ili prema mestu pakovanja ili utovara robe. Za navedeni carinski postupak primenjuju se mere trgovinske politike kao i obračun carina ukoliko je propisan“.⁷⁸ Postupak izvoza propisan je odredbama članova 188. i 189. Carinskog zakona Republike Srbije i odredbama članova 366. do 385. Uredbe o carinski dozvoljenom postupanju s robom kao i odredbama članova 4, 6-10. Pravilnika o obliku, sadržini, načinu podnošenja i popunjavanja deklaracije i drugih obrazaca u carinskom postupku. Ipak, u određenim slučajevima nije moguće primeniti član 188. Carinskog zakona. Tako, na primer:

- ✓ kada je udaljenost ili putni pravac carinskog organa, neekonomičan sa aspekta korišćenja od strane izvoznika, deklaracija se podnosi prvom usputnom carinskom organu;

⁷⁶ Uprava carina R.S. (2017, Septembar 14), *Postupak pasivnog oplemenjivanja*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni/PASIVNO%20OPEMENJIVANJE%20lat.pdf>

⁷⁷ Uprava carina R.S. (2017, Septembar 14), *Postupak pasivnog oplemenjivanja*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni/PASIVNO%20OPEMENJIVANJE%20lat.pdf>

⁷⁸ Uprava carina R.S. (2018, Januar 19), *Postupak izvoza*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni/POSTUPAK%20IZVOZA%20KONACNI%20IZVOZ%20lat.pdf>

- ✓ kada je carinski organ zatvoren, a radi se o hitnom izvozu, deklaracija se podnosi prvom usputnom carinskom organu;
- ✓ u slučajevima kada je carinski organ utvrdio da postoji višak ili da je pokazana druga vrsta robe od prijavljene;
- ✓ u zbirnom izvozu nadležan je carinski organ prema mestu zadnjeg utovara robe.

„Prema carinskom zakonodavstvu izlaznim carinskim organom smatra se poslednji carinski organ pre nego što roba napusti carinsko područje. U slučaju izvoza robe železnicom, poštom, vazduhom ili rekom nadležan je izlazni carinski organ prema mestu gde je roba preuzeta prema jedinstvenom ugovoru o prevozu do druge zemlje“.⁷⁹ Izvozna deklaracija se kao i kod uvoza, prihvata u trenutku upisa broja deklaracije, datuma i vremena prihvatanja, te se ista potpisom i pečatom overava od strane carinskog službenika. Takođe, izvozno carinjenje obuhvata iste nivoe provera kao i uvozno carinjenje, stoga ista može obuhvatati proveru deklaracije, isprava i robe kroz pregled i uzorkovanje. Zato i u izvoznom postupku carinski organ preduzima određene mere u cilju identifikacije robe pri čemu se istovetnost iste osigurava stavljanjem carinskih obeležja i na toj osnovi roba može da istupi. Ako se pak, utvrdi da je u vozilu druga vrste robe od prijavljene za izvoz, nadležna carinarnica neće dozvoliti istup do okončanja postupka. U navedenom slučaju carinski organ, preduzima propisane radnje i mere potrebne za ukidanje te deklaracije. Izvoz je završen kada roba istupi iz carinskog područja. Ukoliko izvozno ocarinjena roba ne napusti carinsko područje, izvoznik je u obavezi da obavesti carinski organ i vrati sve primerke izvozne deklaracije kao i ostala dokumenta koja su podnešena u navedenom carinskom postupku.

5.11. Drugi oblici carinski dozvoljenog postupanja ili upotrebe robe

U okviru ovog podnaslova biće nešto više reči o slobodnim zonama i slobodnim skladištima kao i o ponovnom izvozu, uništenju i ustupanju robe u korist države. U tom smislu, prikaz navedenih postupaka je najvećim delom dat kroz oslanjanje na Carinski zakon sa pratećim dokumentima.

⁷⁹ Uprava carina R.S. (2018, Januar 19), *Postupak izvoza*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni/POSTUPAK%20IZVOZA%20KONACNI%20IZVOZ%20lat.pdf>

5.12. Slobodne zone i slobodna skladišta

Institut slobodnih zona ima tradiciju dužu od 2000 godina, još iz antičkog doba kada su Feničani, Grci i Rimljani davali pojedinim kolonijalnim naseljima i pomorskim gradovima na Sredozemlju razne povlastice za skladištenje, uvoz, izvoz i druge trgovinske transakcije u cilju stimulisanja razvoja trgovine. Prva poznata slobodna zona bio je grčki otok Delos u Egejskom moru, koji je dobio carinska i poreska oslobođenja u trgovini između istočnog i zapadnog Sredozemlja i na taj način postao jedno od najvećih središta trgovinske razmene u istočnom Sredozemlju. U srednjem i novom veku mnoge evropske zemlje su davale posebne trgovinske povlastice pojedinim lučkim gradovima koji su dobivali status slobodnih luka. Jedna od najstarijih slobodnih zona na Balkanu je izgrađena u Solunu i osnovana je Konvencijom zaključenom između Kraljevine Srbije i Kraljevine Grčke 1913. godine. Na taj način je omogućen izlaz Srbije na Egejsko more u vreme carinskih ograničenja nametnutih od strane Austrougarske. U periodu do 1975. godine do kada je važila navedena konvencija, jugoslovenska carina koja se nalazila u Solunu je zajedno sa grčkim carinskim vlastima vršila carinske formalnosti nad robom koja je prevožena železnicom pod carinskom (tranzitnom) plombom do Jugoslavije.⁸⁰ Pored navedenog, postojao je i Jugoslovensko-italijanski sporazum koji je između ostalog obuhvatao i Protokol o slobodnoj industrijskoj zoni. Navedeni akt koji je stupio na snagu aprila 1977. godine predviđao je zonu koja je obuhvatala oko 10 km² jugoslovenske granične teritorije u području Sežane i manji deo italijanske granične teritorije. U Jugoslaviji institut slobodnih carinskih zona je pravno konstituisan 1963. godine, nakon čega su osnovane carinske zone u Kopru i Rijeci sredinom 1964. godine, a kasnije i u drugim morskim lukama i većim rečnim pristaništima kao što su Beograd i Novi Sad. Carinskim zakonom iz 1985. godine donet je Zakon o carinskim zonama kao i Zakon o posebnim uslovima obavljanja spoljnotrgovinskog prometa u carinskim zonama u cilju da iste postanu privredni subjekti. Kasnije izmenama i dopunama navedenog zakona 1992. godine donet je novi Carinski zakon, a 1994. godine Zakon o slobodnim zonama. Sve formalnosti u vezi sa postupanjem sa robom u slobodnoj zoni obuhvaćene su članovima 191. do 206. Carinskog zakona kao i članovima 524. do 560. Uredbe o carinski dozvoljenom postupanju s robom. U skladu sa tim „slobodna zona se može definisati kao deo carinskog područja na kome se primenjuju posebne

⁸⁰ Privredna komora Srbije (2018, Januar 20), Centar za privredni sistem, *Slobodne zone*, Preuzeto sa: <http://www.pks.rs/sadrzaj/files/odbor%20za%20privredni%20sistem/informator%20%202014.pdf>

mere carinskog nadzora kao i posebne olakšice u pogledu carinskih postupaka“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 144). Određivanje područja slobodne zone ekonomski je opravdano ukoliko se može postići pozitivni efekat u smislu privlačenja stranog kapitala, pružanja usluga, zapošljavanja, transfera tehnologija i slično. „Shodno članu 192. Carinskog zakona područje slobodne zone mora biti ograđeno kako bi se sprečilo nepropisno unošenje i iznošenje iz iste bilo kakve robe i na taj način omogućilo sprovođenje mera carinskog nadzora“.⁸¹ Shodno propisima koji uređuju ovu oblast „osnivač slobodne zone može biti organ lokalne samouprave, privredno društvo ili drugo pravno lice koje ima pravo korišćenja zemljišta. Korisnik zone može biti osnivač kao i druga domaća i strana pravna i fizička lica i ista su u obavezi da na propisan način vode evidenciju o prijemu i iznošenju robe iz slobodne zone kao i o upotrebi i promenama na robi“.⁸² Korisnik zone može robu da ustupi ili iznese radi stavljanja iste u postupak oplemenjivanja, ispitivanja, atestiranja, popravke ili marketinškog prezentovanja. U slobodnu zonu se može smestiti domaća roba radi: a) upotrebe u proizvodnim procesima, b) potrošnje i c) izvoza. Roba koja se nalazi u slobodnoj zoni može se podvrgnuti svim oblicima postupanja, ustupiti u korist države ili uništiti. Svi navedeni postupci jednako se odvijaju kao da se sprovode u drugom delu carinskog područja. U pogledu usaglašenosti zakonodavstva koji uređuje ovu oblast sa pravnim tekovinama EU, potrebno je navesti da su prisutna određena odstupanja, u pogledu (ne) nastajanja „carinskog duga za robu koja se upotrebljava ili konzumira u ovoj zoni“.⁸³

U praksi, slobodne zone su se pokazale kao razvojne i profitabilne institucije iz razloga što korisnicima omogućavaju uštede koje se ogledaju u neplaćanju ili odloženom plaćanju carina, taksu, poreza i slično, što u značajnoj meri podstiče strana ulaganja u privredu jedne zemlje. Budući da poslovanje u zonama značajno utiče na privlačenje domaćih i stranih investicija, kao i bržem regionalnom razvoju, razume se da i lokalne samouprave shodno svojim ovlašćenjima, mogu donositi odluke o pogodnostima pri izgradnji objekata i infrastrukture na području zona. U tom smislu, lokalne samouprave mogu donositi odluke o oslobođenju od plaćanja lokalnih poreza,

⁸¹ Uprava carina R.S. (2018, Januar 23), *Carinski postupak u slobodnim zonama*, Preuzeto sa: <http://www.upravarina.rs/cyr/Zakoni/Carinski%20postupak%20u%20slobodnim%20zonama%2017%20cir.pdf>

⁸² Uprava carina R.S. (2018, Januar 23), *Carinski postupak u slobodnim zonama*, Preuzeto sa: <http://www.upravarina.rs/cyr/Zakoni/Carinski%20postupak%20u%20slobodnim%20zonama%2017%20cir.pdf>

⁸³ Izveštaj o skriningu za Srbiju iz 2014 godine (2018, Avgust 05), *Poglavlje 29- Carinska unija*, Preuzeto sa: <http://eukonvent.org/wp-content/uploads/2016/04/Izve%C5%A1taj-sa-skrininga-poglavlje-291.pdf>

naknada i taksi koje su u nadležnosti istih. Iz navedenog može se zaključiti da razvoj slobodnih zona prevashodno zavisi od ciljeva i instrumenata ekonomske politike zemlje, odnosno uloge države u njihovom oblikovanju i razvoju.

5.13. Ponovni izvoz, uništenje i ustupanje robe u korist države

Ponovni izvoz predstavlja postupak izvoza robe koja je prethodno uvezena. Navedeni postupak regulisan je članom 209. Carinskog zakona kao i članovima 567. i 568. Uredbe o carinski dozvoljenom postupanju s robom. Prema važećim carinskim propisima, za navedeni postupak se može podneti carinska deklaracija ili izlazna sažeta deklaracija. Uništenje robe je regulisano članom 209. Carinskog zakona i članom 569. Uredbe o carinski dozvoljenom postupanju s robom. U skladu sa Carinskim propisima lice koje zahteva uništenje robe podnosi carinskom organu prijavu u pismenom obliku. Za navedeni postupak potrebno je da podnosilac zahteva blagovremeno obavesti carinske organe kako bi se organizovao nadzor nad uništenjem. „U slučajevima, kada je za robu namenjenu uništenju podnesena carinska deklaracija, carinarnica koja je deklaraciju prihvatila napisće zabeležku o uništenju na istoj, te će se navedena isprava smatrati poništenom. Istovremeno carinarnica koja sprovodi uništenje robe mora u prijavi odnosno deklaraciji navesti vrstu i količinu mogućih otpadaka i ostataka koji su preostali po uništenju, u svrhu određivanja elemenata za mogući obračun uvoznih dažbina za otpadke i ostatke kada za njih bude određeno novo carinski dozvoljeno postupanje“.⁸⁴ Takođe i za robu koja se ustupa u korist države, primenju se odredbe člana 569. Uredbe o carinski dozvoljenom postupanju s robom.

⁸⁴ Uprava carina R.S. (2018, Januar 24), *Uredba o carinski dozvoljenom postupanju s robom*, Preuzeto sa: http://www.carina.rs/lat/Zakoni/Uredba_o_carinski_dozvoljenom_postupanju_s_robom-lat.pdf,

6. CARINSKI DELIKTI

Za povrede propisa u oblasti carina propisane su tri kategorije delikata, odnosno protivpravnih radnji za koje zakonodavac propisuje sankcije. To su carinska krivična dela, carinski privredni prestupi i carinski prekršaji (Sućeska, 1998). Među navedenim protivpravnim radnjama postoje suštinske razlike koje se ogledaju u stepenu društvene opasnosti.

U vezi carinskih krivičnih dela potrebno je reći da u carinskoj regulativi, odnosno njenim kaznenim odredbama nije definisan pojam krivičnog dela. Međutim, navedeni pojam prema krivičnom zakonu Republike Srbije regulisan je članom 236. U tom smislu navedeni član krivičnog zakonika obuhvata: a) „prenošenje robe preko carinske linije uz izbegavanje mera carinskog nadzora, b) prenošenje robe preko carinske linije od strane naoružanih lica uz izbegavanje mera carinskog nadzora, c) organizovane grupe ili mreže za vršenje krivičnih dela, d) organizovana prodaja, rasturanje ili prikrivanje neocarinjene robe i e) postupak sa robom koja je predmet krivičnog dela“ (Sućeska, 2006, str. 80). Znači, ukoliko je lice prenelo robu izvan graničnog prelaza ili na graničnom prelazu, bez prijave ili na skriven način radi se o krivičnom delu krijumčarenja. „Za navedeno krivično delo predviđena je kazna zatvora, a kao mera bezbednosti propisana je mera oduzimanja robe kao predmeta krivičnog dela i prevoznog sredstva ukoliko su posebna ili skrivena mesta u vozilu iskorišćena za prevoz predmetne robe“.⁸⁵ Carinska krivična dela predstavljaju najtežu povredu carinskog zakona, pa su i sankcije za tu vrstu carinskih delikata najteže (Sućeska, 2006).

Za privredne prestupe se može reći da predstavljaju posebnu kategoriju carinskih delikata. Privredni prestupi predstavljaju povredu pravila o privrednom i finansijskom poslovanju koje je učinilo pravno i odgovorno lice a koje je prouzrokovalo ili moglo prouzrokovati teže posledice (Cvetanović, Đurić, 2001). „Carinski prekršaji se mogu definisati kao radnje ili propusti koji su u suprotnostima sa odredbama Carinskog zakona i podzakonskih akata i kao takvi podležu kažnjavanju“ (Otašević, Lušić, 2012, str. 27). Konkretizacija prekršaja se ostvaruje normom iz Uredbe o carinski dozvoljenom postupanju s robom, Pravilnikom o podnošenju isprava, ili pak nekom drugom Uredbom koja se vezuje za konkretan

⁸⁵ Krivični zakonik Republike Srbije (2018, Februar 13), *Krijumčarenje-*, član 236, Preuzeto sa: https://www.paragraf.rs/propisi/krivicni_zakonik.html

postupak. Otuda će kod svakog od obrađenih postupaka biti naveden opis dela prekršaja koji je moguće izvršiti u konkretnom postupku, ali uz preciziranje i ostalih podzakonskih propisa vezanih za konkretan postupak (Otašević, Lušić, 2012). Carinski prekršaji se mogu razvrstati po različitim kriterijumima, počev od pravne prirode, srodnosti njihovih obeležja, vrsti izvršilaca i tome slično. Usredsređujući pažnju na vrstu izvršilaca, u nastavku će biti više reči o odgovornosti vozara za carinske prekršaje kao i o odgovornosti deklaranta za netačno deklarisanje robe.

6.1. Odgovornost vozara za carinske prekršaje

Povećana spoljnotrgovinska razmena roba i usluga kao i razvoj međusobnih trgovinskih veza uslovio je razvoj saobraćaja i time doprineo da međunarodni transport dobije na značaju. Imajući u vidu značaj prevoza robe usledilo je donošenje domaće zakonske regulative kao i niza međunarodnih konvencija iz ove oblasti, koji se primenjuju u svakodnevnim postupcima pred carinskim organima. Za navedene procese, sa aspekta carinskih postupaka je od velikog značaja zakonito postupanje sa robom. U tom smislu svi učesnici u carinskom postupku imaju određene obaveze i odgovornosti za eventualne propuste koji su propisani kao carinski prekršaji. U smislu carinskih propisa vozar je lice koje preuzima robu od strane pošiljaoca radi otpreme iste. „Na taj način, poštujući mere carinskog nadzora nad robom vozar je u obavezi da robu preveze na način i u roku koji odredi carinski organ. Takođe, obaveza vozara je da prilikom ulaska u carinsko područje prijavi robu carinskim organima po odgovarajućem dokumentu“ (Otašević, Lušić, 2012, str. 34). Kod odgovornosti vozara ne treba gubiti iz vida odredbe o saizvršilaštvu budući da vozar svojim ponašanjem, odnosno radnjama ili propuštanjem određenih radnji, može sebe dovesti u saizvršilački odnos sa drugim učesnicima u postupku carinjenja.⁸⁶ Iz navedenog proizlazi da je uloga vozara veoma bitna u pravilnom postupanju sa carinskom robom, te je stoga u cilju bržeg protoka roba iz ove oblasti propisano niz međunarodnih konvencija kao što su: Konvencija o ugovoru za međunarodni prevoz robe drumom CMR kao i Carinska konvencija o međunarodnom prevozu robe na osnovu Karneta TIR.

⁸⁶ Otašević, L.M. (2018, Februar 26), *Odgovornost vozara za carinske prekršaje*, Preuzeto sa: http://www.pars.rs/files/odgovornost_vozara.pdf

6.2. Prekršaji za netačno deklarisanje robe

„Deklarisanje robe je opšti carinski postupak. U smislu carinskih propisa, predstavlja radnju kojom lice od carinskih organa zahteva, u propisanoj formi ili na propisan način, sprovođenje odgovarajućeg postupka. Carinskim zakonom propisano je da se za svaku fazu ili postupak podnosi zahtev carinskom organu za odobrenje određenog carinski dozvoljenog postupanja sa robom“ (Otašević, Lušić, 2012, str. 50). S tim u vezi, carinski organ može u svakoj fazi postupka izvršiti pregled robe ili kontrolu ispravnosti postupanja sa carinskom robom, sve do puštanja robe u slobodan promet koje po pravilu nastaje plaćanjem ili obezbeđenjem plaćanja carinskog duga. Kao što je ranije izneto, za svako postupanje sa carinskom robom pred carinskim organima angažuje se carinski agent. Imajući u vidu da se radi o profesionalnom zastupanju, jasno je da je navedeno lice dužno da proveri ispravnost priloženih isprava uz carinsku deklaraciju iz razloga što isti izrađuje carinski dokument, podnosi ga carinskom organu, stoga i odgovara za tačnost unetih podataka (Otašević, Lušić, 2012). U takvim prilikama, carinski agent će ukoliko je to potrebno kontaktirati vozara kao i uvoznika, izvršiti prethodni pregled ili neke druge radnje koje su u skladu sa Carinskim zakonodavstvom.

Naime, u praksi se često dešava da carinski agent organizuje transport ili vrši prevoz robe, što mu omogućava da bude bolje upoznat sa preuzetom robom, kao i da istu pravilno deklariše, što u krajnjem ishodu upućuje na veći stepen odgovornosti ukoliko dođe do izvršenja prekršaja. Što se tiče odgovornosti uvoznika ukoliko dođe do izvršenja nekog od prekršaja, može se reći da isti ima najveću odgovornost iz razloga što mu je moralo biti poznato koju je robu kupio, po kojoj ceni i količini. U krajnjem slučaju i motiv izvršenja prekršaja, koji se odnosi na plaćanje dažbina u manjem iznosu, je prevashodno na strani uvoznika. „Posebno treba imati u vidu da zainteresovano lice koje uvozi ili izvozi robu može bez naknade zahtevati od carinskih organa obaveštenje o primeni carinskih propisa. Međutim, u praksi nije retko da i pored dobijenog obavezujućeg obaveštenja o svrstavanju robe ili porekla robe, usledi deklarisanje suprotno ovom obaveštenju, što u konkretnom slučaju ukazuje na prekršajnu odgovornost“ (Otašević, Lušić, 2012, str. 11). Treba imati u vidu da je netačno prikazivanje podataka o vrednosti, količini, vrsti robe, tarifnom stavu ili poreklu robe, usmereno u cilju „navođenja carinskog organa na pogrešan zaključak radi neplaćanja dažbina ili plaćanja istih u manjem iznosu kao i korišćenja bilo koje druge olakšice. Shodno tome, navedeni propusti se svrstavaju u kategoriju

težih prekršaja za koje je propisana novčana kazna kao i zaštitna mera oduzimanja robe“ (Otašević, Lušić, 2012, str. 32). Sa aspekta prekršajne odgovornosti posebnu težinu imaju prekršaji čiji je predmet izvršenja roba čiji je uvoz nedozvoljen, odnosno ograničen.

Na kraju, potrebno je reći da kod navedenih prekršaja do punog izražaja dolaze odredbe o saizvršilaštvu učinioca prekršaja koja se odnose na uvoznika i carinskog agenta a neretko i vozara robe. Naime, vozar prima robu na prevoz te je prema međunarodnim konvencijama dužan da prisustvuje utovaru robe, stoga je znao ili je mogao znati koju je robu primio na prevoz. Istovremeno „prilaganje isprava sa neistinitim sadržajem ili unošenje pogrešnog podatka u deklaraciju ukazuje na saizvršilački odnos između uvoznika i zastupnika iz razloga što je zastupnik lice koje se profesionalno bavi zastupanjem, te je morao znati za ispravnost istih“ (Otašević, Lušić, 2012, str. 33). U navedenom slučaju sa aspekta odgovornosti, saizvršioc bi se mogli okarakterisati kao lica koja preduzimaju pojedinačne radnje koje su usmerene ka zajedničkom cilju.

7. ZAŠTITA PRAVA INTELEKTUALNE SVOJINE

Intelektualna svojina kao proizvod intelekta pojedinca ili organizacije omogućava stvaraocu da komercijalno koristi svoje ostvarenje u određenom vremenskom periodu. Nosilac prava može istim da raspolaže na različite načine, zavisno od vrste prava (Besarović, 2003). Stoga se može reći da je intelektualna svojina civilizacijska tekovina koja je nastala kao rezultat spoznaje da kreativni ljudi koji se bave stvaralaštvom kao što su pisci, kompozitori, slikari, pronalazači, dizajneri i drugi, moraju biti nagrađeni za svoj rad. Na taj način „intelektualna svojina stvara pravne pretpostavke da kreativni ljudi žive od svog rada“ (Jovanović, Nešković, Kostić, 2016, str. 246). Intelektualna svojina obuhvata čitav niz propisa koji uređuju zaštitu čovekovog kreativnog rada kao što su autorska i srodna prava, patenti, žigovi, industrijski dizajn, oznaka geografskog porekla, topografija poluprovodničkih proizvoda i poslovne tajne. Danas se intelektualna svojina razvila u široku i kompleksnu oblast prava na kojoj počivaju čitave industrije.⁸⁷ Stoga pojedine kreacije uma kao što su pronalasci, topografije integrisanih kola, know-how igraju veoma značajnu ulogu u smislu tehnoloških i funkcionalnih karakteristika proizvoda. Za industrijski dizajn kao i dela primenjene umetnosti može se reći da nadograđuju proizvod u smislu njegovog novog vizuelnog ili estetskog izgleda. Istovremeno komercijalni simboli kao što su žigovi i oznake geografskog porekla koriste se u cilju prezentovanja tržišnog i marketiškog kvaliteta roba i usluga čineći tako da se razlikuju kompanije ili geografski regioni iz kojih potiče njihova reputacija, dobar glas ili trgovačka vrednost.⁸⁸ Prema podacima Evropske patentne organizacije i Zavoda za intelektualnu svojinu Evropske unije „industrija zasnovana na intelektualnoj svojini stvara 27,8% radnih mesta, što čini oko 60 miliona stanovnika Evropske unije. S tim, da je 22,2 miliona stanovnika Evropske unije zaposleno u industrijama koje zavise od industrije zasnovane na intelektualnoj svojini, što ukupno čini 82,2 miliona ljudi. Te da su u periodu od 2011. do 2013. godine pomenute industrije stvorile 42% od ukupnog bruto domaćeg proizvoda Evropske unije“.⁸⁹

⁸⁷ Marić, V. (2018, Februar 13), *Zašto je intelektualna svojina važna za naše pridruživanje EU*, Institut za javnu politiku, List Politika iz 2017 godine, Preuzeto sa:

<http://www.uds.rs/zasto-je-intelektualna-svojina-vazna-za-nase-pridruzivanje-evropskoj-uniji/>

⁸⁸ Marković, St.M. (2018, Februar 15), *Opšti uvod u pravo intelektualne svojine*, Preuzeto sa:

http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_sr/pdf/seminari/6nov2007_uvod_u_pravo_is.pdf s. 1-20

⁸⁹ Marić, V. (2018, Februar 13), *Zašto je intelektualna svojina važna za naše pridruživanje EU*, Institut za javnu politiku, List Politika iz 2017 godine, Preuzeto sa:

Stoga, zemlje članice Evropske unije posvećuju posebnu pažnju adekvatnoj zaštiti prava intelektualne svojine, kako bi zaštitili ogromna sredstva koja su uložena u stvaranju novih tehnologija, kao i da se zaustave veliki privredni gubici koji nastaju krivotvorenjem i piratstvom robe. To podrazumeva ne samo usvajanje odgovarajućih zakonskih rešenja već i njihovo sprovođenje u život kroz podizanje svesti građana o značaju prava intelektualne svojine (Miladinović, 2008). Za Srbiju se može reći da ima tradiciju dužu od jednog veka u zaštiti prava industrijske svojine. Naime „Kraljevina Srbija je bila jedna od jedanaest država koja je 1883. godine potpisivanjem Pariske konvencije osnovala takozvanu Parisku uniju. Naredne godine u Kraljevini Srbiji su doneti prvi zakoni iz ove oblasti kao što su Zakon o fabričkim i trgovačkim žigovima i Zakon o industrijskim mustrama i modelima. Neposredno posle Prvog svetskog rata 1920. godine. novonastala država Kraljevina SHS osnovala je Upravu za zaštitu industrijske svojine i na taj način ispunila obavezu iz Pariske konvencije“.⁹⁰ Na kraju, potrebno je reći da su usvojena rešenja Evropske unije o zaštiti prava intelektualne svojine u velikoj meri doprinela usvajanju odgovarajućih propisa u Srbiji. Međutim, zaštita prava intelektualne svojine ne uključuje samo propise, već i njegovo efikasno i brzo sprovođenje, koje je moguće samo kroz izgradnju odgovarajućih institucija kao i kroz obuku kadrova, poput: zastupnika, advokata, sudija, pravobranioca, carinskih organa i drugih. Usredsređujući pažnju na carinske organe, u nastavku rada će biti više reči o ulozi carinskih organa u sprovođenju mera zaštite prava intelektualne svojine.

U skladu sa Carinskim zakonom, sprovođenje mera zaštite prava intelektualne svojine regulisano je članovima 280- 287. i Uredbom o uslovima i načinu primene mera za zaštitu prava intelektualne svojine na granici. „Shodno tome, nosilac prava intelektualne svojine je lice ovlašćeno da koristi bilo koje pravo intelektualne svojine, zastupnik nosioca prava ili ovlašćeni korisnik prava“.⁹¹ Prema odredbama, navedenog zakona, carinski organi su ovlašćeni da spreče puštanje u slobodan promet ili bilo koje drugo carinski dozvoljeno postupanje sa robom ukoliko se ustanovi da je roba krivotvorena ili piratski proizvedena. Pregledom dokumentacije ili delimičnim pregledom robe, kao i uvidom u registre i evidencije (ZIS, WIPO, WCO) carinski

<http://www.uds.rs/zasto-je-intelektualna-svojina-vazna-za-nase-pridruzivanje-evropskoj-uniji/>

⁹⁰ Marković, St.M. (2018, Februar 15), *Opšti uvod u pravo intelektualne svojine*, Preuzeto sa:

http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_sr/pdf/seminari/6nov2007_uvod_u_pravo_is.pdf s. 1-20

⁹¹ Uprava carina R.S. (2018, Februar 13), *Uredba o uslovima i načinu primene mera za zaštitu prava intelektualne svojine na granici*, Preuzeto sa:

<http://www.carina.rs/lat/Zakoni/UredbaUslovimaNa%C4%8DinuPrimeneMeraIntelektualneSvojine.pdf>

organ utvrđuje da li predmetna roba povređuje pravo intelektualne svojine. Pored navedenog, carinskim organima je pored pisanog zahteva od nosioca prava ili ovlašćenog lica, dostupna i aplikacija pod nazivom INES+ koja sadrži podatke o nosiocima prava intelektualne svojine. Kada je reč o autorskim i srodnim pravima, potrebno je da nosioc prava uz zahtev priloži odgovarajući dokaz o postojanju prava, kao na primer, opis predmeta zaštite ili deponovanje primerka proizvoda u kome je inkorporisano autorsko delo ili predmet zaštite srodnog prava. U slučaju povrede navedenih prava carinski organ će sačiniti Zapisnik o prekidu carinskog postupka i privremeno zadržati robu. U zapisniku se navode utvrđene činjenice o povredi prava intelektualne svojine. Dalji postupak sa privremeno zadržanom robom zavisi od nosioca prava, odnosno od odluke nadležnog organa, kome se nosilac prava obratio kako bi se utvrdilo da li su u pitanju krivotvoreni ili piratski proizvodi. Ukoliko se dobije obaveštenje da je roba krivotvorena ili piratska, carinski organ pristupa oduzimanju robe nakon čega se sačinjava odgovarajuće obaveštenje o ispunjenosti uslova za uništenje robe i ista dostavlja postupajućoj carinarnici kao i nosiocu odobrenja. U suprotnom carinarnica obaveštava deklaranta ili držaoca robe da može nastaviti carinsku proceduru. Pri tom je potrebno reći da izuzimanje od mera carinske zaštite imaju putnici koji pri prelasku granice nose navedenu robu kao lični prtljag kao i lica koja primaju istu u poštanskom saobraćaju.

Intelektualna svojina je veoma dinamična oblast iz razloga što se veoma brzo menja zbog razvoja digitalnih tehnologija kao i novih oblika iskorišćavanja autorskih prava. Zbog toga je, pored prava intelektualne svojine kao jednom segmentu prava i u oblasti autorskih i srodnih prava u zemljama članicama Evropske unije usvojeno više direktiva poput:

- ✓ Direktiva o pravnoj zaštiti računarskih programa;
- ✓ Direktiva o harmonizaciji određenih aspekata autorskog prava i srodnih prava u informatičkom društvu;
- ✓ Direktiva o pravnoj zaštiti baze podataka.

Od navedenih, najveći značaj ima Direktiva o pravnoj zaštiti računarskih programa iz razloga što se u stvaranju istih investiraju velika finansijska sredstva. Shodno navedenoj direktivi kao i Konvenciji o evropskom patentu, računarski programi se ne smatraju pronalascima u smislu patentnog prava, što je omogućilo da se pravna zaštita uredi propisima autorskog prava. Na taj način, računarski program uživa zaštitu kao autorsko književno delo, pod uslovom da predstavlja originalnu

duhovnu tvorevinu. Prema Direktivi, baza podataka kao predmet zaštite je zbirka nezavisnih dela, podataka ili drugih materijala, sređenih na neki sistematičan ili metodičan način, kojima može pojedinačno da se pristupi elektronskim ili nekim drugim putem (Miladinović, 2008). U tom smislu, zaštita baze podataka se može ostvariti na dva načina: po osnovu autorskog prava, ukoliko po sadržini i sistematici predstavlja originalnu intelektualnu tvorevinu, ili kao pravo srodno autorskom pravu ukoliko je bilo kvalitativnog i kvantitativnog ulaganja u dobijanju, verifikaciji ili prezentiranju sadržine baze podataka, od strane subjekta stvaranja. Shodno tome, stvaraocu baze podataka priznata su isključiva prava da drugome dozvoli ili zabrani: a) umnožavanje baze podataka bilo kojim sredstvima, za bilo koje namene, u celini ili u delovima, b) stavljanje u promet i davanje u zakup primerka cele baze podataka ili njenih delova, c) povezivanje na računarsku mrežu i svaki drugi oblik javnog saopštavanja baze podataka (Miladinović, 2008).

I pored toga što harmonizacija propisa predstavlja uslov za članstvo u EU, očigledno je da usvojeni akti iz ove oblasti u nacionalne propise čine dobru osnovu da se ugrade ona rešenja koja su očigledno dobra bez obzira na to kada će određena zemlja postati članica EU. Budući da krivotvorenje i piraterija guše ekonomiju svake zemlje i narušavaju njen imidž, što se po pravilu negativno odražava na zaposlenost i životni standard građana.

8. INFORMACIONI SISTEMI U FUNKCIJI PODRŠKE PROCESA CARINJENJA

Poslovno okruženje se može posmatrati kao kombinacija društvenih, zakonskih, ekonomskih, fizičkih i političkih faktora. Istovremeno promene bilo kojih od navedenih faktora uzrokovace pritiske na poslovanje preduzeća. Po Raineru i Turbanu (2009), pritisci iz okruženja sa kojima se preduzeća suočavaju mogu se svrstati na tržišne, tehnološke i društvene.

Tržišne pritiske stvara globalna ekonomija, jaka konkurencija, promenljiva priroda radne snage i moćni kupci. Pomeranje ka globalnoj ekonomiji omogućeno je nastankom globalne platforme zasnovane na webu (Rainer, Turban, 2009). Navedenim procesima doprineli su i brojni regionalni sporazumi o slobodnoj trgovini kao i stvaranje jedinstvenog Evropskog tržišta. Kao značajan pritisak koji se javlja u poslovanju na globalnom tržištu je cena rada, koja se bitno razlikuje između država. Stoga je, poslovanje u mnogim granama industrije koje zahtevaju veliki obim radne snage preseljen u zemlje sa nižim troškovima rada. Promenljiva priroda radne snage ogleda se i u sve izraženijoj raznolikosti u smislu porasta broja žena, samohranih roditelja i ljudi sa invaliditetom koji rade na svim radnim mestima. Informacione tehnologije su u velikoj meri doprinele integraciji tih pojedinaca u tradicionalnu radnu snagu omogućavajući da rade poslove od svoje kuće. Istovremeno, sofisticiranost i očekivanja kupaca rastu obzirom da kupci putem interneta saznaju detaljnije o dobrima i uslugama pa tako postaju upućeniji o njihovom kvalitetu. Stoga, prepoznajući važnost kupaca, organizacije pokušavaju da upoznaju svoje kupce kako bi bolje predvidele i zadovoljile njihove potrebe, pri čemu je ponuda proizvoda i usluga prilagođena svakom pojedinačnom kupcu.

Tehnološki pritisci stvaraju neophodnost primene novih tehnologija u procesima rada, u cilju efikasnijeg odgovora na pritiske iz okruženja. Naime, nove i napredne tehnologije ubrzano stvaraju ili podržavaju stvaranje supstituta za proizvode, alternativne mogućnosti usluga i izvanredan kvalitet. Kao rezultat toga, danas najsavremeniji proizvodi već sutra mogu biti zastareli (Rainer, Turban, 2009).

Društveni pritisci obuhvataju državnu regulativu kao i društvenu odgovornost kompanija u smislu njihovog uključivanja u rešavanju društvenih problema. U većini slučajeva, državnu regulativu kompanije shvataju kao skup ograničenja njihovih

aktivnosti. Generalno, smanjenje državnih regulativa pojačava konkurenciju (Rainer, Turban, 2009).

Ukratko, upravljanje poslovanjem i razvojem zasniva se na osnovu efikasnog sistema informacija o poslovnom okruženju kao i mogućnostima datog poslovnog sistema na toj osnovi. Stoga, usklađivanje tržišnih uslova sa mogućnostima poslovnog sistema predstavlja primarni uslov za planiranje ciljeva, politika i strategija kao i za izradu odgovarajućih planova i programa poslovnog sistema. Pomenuti poslovni pritisci koji utiču na kompanije u savremenom poslovnom okruženju upućuju na mere koje kompanije preduzimaju kako bi izdržale te pritiske. Da bi isplanirale najefikasnije mere, kompanije formulišu strategiju koja se oslanja na informacione tehnologije, a naročito na strategijske informacione sisteme. Stoga će se u nastavku razmotriti važnost informacionih sistema i informacionih tehnologija u savremenom poslovanju.

Informacioni sistem se može definisati kao sistem u kome se veze između objekata i interakcija sa okolinom ostvaruje razmenom informacija (Hanić, 1995). Danas je većina informacionih sistema kompjuterizovana, stoga se termin informacioni sistem koristi kao sinonim za kompjuterizovani informacioni sistem. U skladu sa navedenim, informacioni sistem se može definisati kao uređeni sistem koji korišćenjem alata informacionih tehnologija sakuplja, obrađuje, čuva, analizira i prenosi informacije za specifične potrebe.

Sam koncept informacionog sistema (IS) javlja se 1960. godine i može se analizirati sa poslovnog stanovišta u smislu njegovog doprinosa, tj. šta je cilj i zašto se informacioni sistem pravi, zatim sa stanovišta strukture i ponašanja, odnosno od čega se IS sastoji i kako se implementira i na kraju sa funkcionalnog stanovišta u smislu zadataka koje bi informacioni sistem trebao izvršavati (Malkov, 2017). U nastavku će biti nešto više reči o navedenim aspektima informacionih sistema.

Sa poslovnog aspekta informacioni sistem se posmatra kao sastavni deo opšteg poslovnog sistema. Zato se može reći da svaki privredni subjekt koji upotrebljava određene informacije predstavlja jedan informacioni sistem. Sa poslovnog aspekta, informacioni sistem bi se mogao definisati kao sistem koji je razvijen da bi podržao procese, upravljanje i odlučivanje u organizaciji. Istovremeno informacioni sistem bi se mogao definisati i kao sistem koji posreduje u komunikaciji između svojih korisnika (Malkov, 2017). Iz navedenog može se reći da su poslovni informacioni sistemi prvenstveno namenjeni komunikaciji između različitih delova firme,

omogućavajući izvršavanje različitih zadataka u okviru delokruga rada preduzeća. U tom smislu, informacioni sistemi imaju tendenciju da prate strukturu organizacije iz razloga što su zasnovani na potrebama pojedinaca i grupa. Stoga će se u nastavku dati pregled tipova podrške koju informacioni sistemi pružaju zaposlenima u organizaciji. Informacioni sistemi funkcionalnih celina putem pristupa korporativnim i eksternim bazama podataka, objedinjuje podatke i priprema izveštaje za menadžere srednjeg i nižeg nivoa u cilju planiranja, organizovanja i kontrolisanja poslovnih aktivnosti u određenim delovima organizacije. Odmah ispod navedenog sistema nalaze se dva informaciona sistema na kojima se temelji cela organizacija, a to su sistemi za planiranje resursa preduzeća (ERP) i sistemi za obradu transakcija (TPS). Sistemi za planiranje resursa su dizajnirani da integrišu informacione sisteme funkcionalnih celina u zajedničku bazu podataka i na taj način nadoknade nedostatak komunikacija između funkcionalnih celina, što je u velikoj meri doprinelo povećanju produktivnosti organizacije. Gotovo svi sistemi za planiranje resursa preduzeća su sistemi za obradu transakcija, ali svi sistemi za obradu transakcija nisu ujedno i ERP sistemi (Rainer, Turban, 2009). Sistemi za obradu transakcija podržavaju nadgledanje, prikupljanje, čuvanje i obradu podataka u cilju obavljanja svakodnevnih transakcija organizacije. Uzimajući u obzir, da transakcije obuhvataju sve poslovne aktivnosti kao što su: proizvedeni proizvod, pružena usluga, zaposleni radnik, platni spisak i slično, koje stvaraju podatke koje je potrebno zabeležiti i čuvati u bazi podataka, i da se u organizacijama svakodnevno obavlja veoma veliki broj transakcija, za navedeni informacioni sistem se može reći da je od fundamentalnog značaja. Vezano za pojmove e-poslovanje i e-trgovina, potrebno je reći da se u praksi navedeni pojmovi često koriste naizmenično zbog svoje sličnosti. Elektronska trgovina (EC) obuhvata procese kupovine, prodaje, transfera ili razmene proizvoda, usluga ili informacija putem računarskih mreža, uključujući i internet (Rainer, Turban, 2009). E-poslovanje se obuhvatnije definiše od elektronske trgovine, iz razloga što pored prodaje i kupovine proizvoda i usluga, uključuje i pružanje servisa kupcima, saradnju sa poslovnim partnerima kao i transakcije u okviru organizacije. Ukratko, elektronsko poslovanje podrazumeva obavljanje poslovnih operacija primenom savremene elektronske tehnologije (Bjelić, 2000). Za upravljački informacioni sistem se može reći da predstavlja integralan sistem obezbeđivanja informacija za održavanje procesa upravljanja poslovnim sistemom. Osnovna funkcija navedenog sistema je da se preko kvalitetnih, pravovremenih i pouzdanih informacija obezbedi menadžerima

bolji uvid u poslovanje preduzeća. Treba napomenuti da organizacije koriste mnoge tipove informacionih sistema i da bilo koji informacioni sistemi može biti strateški, odnosno da može omogućiti konkurentsku prednost.

Sa strukturnog aspekta prvenstveno se posmatra sama struktura informacionih sistema kroz ponašanje pojedinih komponenti kao i ponašanje informacionih sistema kao celine (Malkov, 2017). Stoga se, sa ovog stanovišta informacioni sistem može posmatrati kao proizvod koji zadovoljava određene uslove. Sa strukturnog aspekta informacioni sistem bi se mogao definisati kao sistem koji čine ljudi, podaci, procesi i interfejsi. Naime, informacione tehnologije omogućavaju da se podaci stave u formu koja je lako razumljiva menadžerima i analitičarima. Navedena lica mogu da pristupaju podacima i da ih analiziraju prema svojim potrebama korišćenjem raznih alata, pri čemu stvaraju znanje. Na taj način, znanje se prikuplja i čuva u formi u kojoj svi zaposleni u organizaciji mogu da mu pristupe i primene ga, stvarajući tako fleksibilnu i moćnu organizaciju koja je sposobna da uči (Rainer, Turban, 2009). Jedna od osnovnih strukturnih komponenti informacionog sistema su procesi koji predstavljaju sve poslove i postupke koje navedeni sistem implementira ili čije odvijanje podržava. Na kraju, informacioni sistem sadrži dve vrste interfejsa koji može biti korisnički i aplikativni. Korisnički interfejsi predstavljaju osnovne korisničke alate i veoma su značajni za uspešnu implementaciju i odvijanje poslovnih procesa. Dok aplikativni interfejsi povezuju informacione sisteme sa istim.

Sa funkcionalnog stanovišta posmatraju se funkcije koje informacioni sistem ispunjava. Te se sa ovog aspekta informacioni sistem može definisati kao sistem koji prikuplja, skladišti, obrađuje i isporučuje informacije. Pri tom je potrebno napomenuti da se operacije prikupljanja i skladištenja, najčešće razmatraju kao jedno. Stoga se može reći da svaki informacioni sistem ima tri osnovne funkcije: memorijsku, informativnu i aktivnu funkciju. Memorijska funkcija informacionih sistema podrazumeva održavanje slike stanja domena i odvija se po zahtevu ili autonomno. U prvom slučaju korisnik informiše sistem o nastaloj promeni stanja domena, dok autonomno isključuje aktivnosti korisnika budući da sistem sam prepoznaje i evidentira promene stanja domena. Informativna funkcija podrazumeva pružanje informacija o stanju domena i odvija se po zahtevu i autonomno. U prvom slučaju korisnik zahteva potrebnu informaciju, dok kod autonomnog sistema sam obaveštava odgovarajuće korisnike o trenutnom stanju domena ili nastalim promenama. Pri tom, informativna funkcija može biti osnovna ukoliko se vrši osnovno isporučivanje

podataka o stanju ili složena ako se vrši isporučivanje rezultata analize podataka. Aktivna funkcija podrazumeva procese koji menjaju stanje domena. Navedena funkcija se odvija kao i kod prethodnih po zahtevu i autonomno u zavisnosti da li korisnik nalaže sistemu izvođenje potrebne akcije ili to sistem sam izvodi na osnovu odgovarajućih promena stanja domena (Malkov, 2017). Rezimirajući navedene poglede, važno je napomenuti da je za izradu informacionog sistema neophodno razmatrati sve pomenute aspekte.

Informacioni sistemi se obično posmatraju iz poslovnog ugla. Stoga, uloga navedenih sistema u poslovnoj organizaciji može predstavljati osnovu za njeno klasifikovanje. Informacioni sistem u većini slučajeva ima više funkcija, bilo kao celina ili preko različitih podsistema, te u zavisnosti od konteksta i uloge, mogu obuhvatiti više različitih vrsta aplikacija. Na kraju, potrebno je reći da svaki informacioni sistem ima dve podjednako značajne dimenzije. To su socijalna i tehnička dimenzija. Socijalnu dimenziju čine ljudi koji učestvuju u radu informacionog sistema, dok tehnička dimenzija obuhvata sve što je napravljeno u okviru informacionog sistema. Pun smisao i celovitost informacioni sistem dobija tek u socijalnom kontekstu kome pripada (Malkov, 2017).

8.1. Informacione tehnologije

Termin informacione tehnologije predstavlja savremeni izraz koji označava kombinaciju računarskih i telekomunikacionih tehnologija koje se koriste u cilju prikupljanja, obrade, skladištenja, razmene i izdavanja informacija. U zavisnosti od konteksta, u iste se mogu svrstati i tehnologije za rukovanje informacijama kao što su mikrofilmovi i slično (Malkov, 2017). Izraz savremene informacione tehnologije se najčešće odnosi samo na računarske i telekomunikacione informacione tehnologije. U vezi odnosa informacionih sistema i informacionih tehnologija, potrebno je reći da informacioni sistemi ne moraju koristiti savremene informacione tehnologije. Posebno računarske tehnologije koje čine sastavni deo informacionih tehnologija ne predstavljaju osnovni aspekt informacionih sistema. Naime, informacioni sistem mora biti formalizovan, da bi koristio informacione tehnologije. Stoga je pri uvođenju informacionog sistema jedan od najvećih problema upravo formalizacija postupaka u poslovnom okruženju (Malkov, 2017).

Na početku ovog poglavlja, kroz razmatranje informacionih sistema sa poslovnog stanovišta, navedeno je da organizacije koriste mnoge tipove

informativnih sistema kao i da gotovo sva odeljenja u organizaciji koriste informacione tehnologije. Informacione tehnologije pružaju organizacijama stratešku prednost iz razloga što je kroz bolju komunikaciju moguća reorganizacija poslovnih procesa i analogno tome povećana produktivnost i kvalitet.

Jednostavno rečeno, organizacija ne može da posluje bez informacione tehnologije (Rainer, Turban, 2009). Tako, na primer, u finansijama i računovodstvu je korišćenjem navedenih tehnologija moguće predvideti prihode i poslovne aktivnosti i na taj način menadžment može odrediti najbolje izvore i korišćenje sredstava. Istovremeno kroz finansijske izveštaje i dokumenta moguće je izvršiti reviziju u cilju saznanja da li organizacija počiva na čvrstim temeljima. U prodaji i marketingu korišćenjem informacionih tehnologija moguće je izvršiti: analizu proizvoda, analizu lokacije, analizu promocije kao i analizu cene. Takođe, navedene tehnologije se mogu koristiti u upravljanju odnosima sa kupcima. U proizvodnji, korišćenjem navedenih tehnologija moguće su obrade narudžba kupaca, izrade plana proizvodnje, kontrola zaliha, kontrola kvaliteta proizvodnje kao i dizajniranje (CAD) i proizvodnja proizvoda (CAM). Na kraju, informacione tehnologije mogu koristiti menadžeri ljudskih resursa prilikom odabiranja zaposlenih, analize prijave kandidata kao i za zapošljavanje kandidata. Pored navedenih primera korišćenja informacionih tehnologija u raznim funkcionalnim segmentima organizacije, potrebno je navesti da su navedene tehnologije na mnogo načina integrisane i u našu svakodnevnicu. Kao što je na primer: pristupanje nastavnom planu, slušanje predavanja, prijava ispita, istraživački radovi i prezentacije, pretraga poslova i prijavljivanje na oglase za posao, kupovina i prodaja, plaćanje računa, rezervacije za putovanja i slično. Pored navedenog, postoje i drugi primeri koji oslikavaju važnost informacionih tehnologija u svakodnevnom životu. Uprkos navedenim prednostima, korišćenje informacionih tehnologija ima i određene nedostatke. Kao nedostatak, može se navesti da računari smanjuju ili eliminišu element ljudskosti, budući da se mnogi ljudi zbog kompjuterizacije osećaju kao da su „samo broj“ te se suočavaju sa gubitkom identiteta. Internet preti da izoluje ljude od sveta više nego što to čine računari ili televizija (Rainer, Turban, 2009). Istovremeno, „kupovina iz fotelje“ može uzrokovati neželjene psihološke posledice, kao što su depresija i usamljenost. U vezi školovanja od kuće, može se reći da e-učenje ima mnoge prednosti kao i nedostatke. Kao prednost može se navesti da on-lajn materijali koje stvaraju eksperti mogu pružiti sadržaje visokog kvaliteta. Takođe ovaj vid studiranja pruža studentima fleksibilnost

da uče na bilo kom mestu, u bilo koje vreme i sopstvenim tempom (Rainer, Turban, 2009). U korporativnim centrima za obuku ovakav vid učenja traje kraće, što znači da više lica može biti obučeno u datom roku. Pored navedenog, potrebno je reći da ovaj vid učenja eliminiše troškove iznajmljivanja prostora za obuku, što dodatno smanjuje troškove obuke. Protivnici školovanja od kuće smatraju da nedostatak društvenog kontakta može loše uticati na društveni, moralni i mentalni razvoj deteta. Istovremeno ovaj vid školovanja u visokoškolskim ustanovama takođe ima nedostataka. Za početak, studenti moraju biti računarski pismeni. Studenti takođe mogu osetiti nedostatak interakcije licem u lice sa profesorom (Rainer, Turban, 2009). Na kraju, ocenjivanje rada može biti problematično iz razloga što profesori ne mogu znati ko je zaista uradio zadatke. Zaključuje se da e-učenje ne može zameniti tradicionalno okruženje učionice, već ga pre obogaćuje kroz korišćenje novih sadržaja i tehnologija. U vezi rada na daljinu, može se reći da ima brojne prednosti za zaposlene, poslodavce i društvo. Zaposlenima, ovaj vid zapošljavanja omogućava da obavljaju poslove sa manje stresa kao i poboljšanje porodičnog života. Osim toga, rad na daljinu proširuje mogućnosti zaposlenja lica koja su vezana za kuću, kao što su samohrani roditelji i osobe sa invaliditetom (Rainer, Turban, 2009). Za poslodavce, ovaj vid zapošljavanja otvara mogućnost za zaposlenje stručnog kadra kao i lica koja žive daleko od sedišta firme. Uz navedene prednosti, rad na daljinu ima i nedostataka. Za zaposlene je kao glavni nedostatak koji proizlazi iz ovog vida zapošljavanja ispoljen u povećanom osećaju izolovanosti usled odsustva iz radnog okruženja. Pored navedenog, moguć je gubitak povlastica u preduzeću, niža plata kao i sporo napredovanje u karijeri. Za poslodavce, kao glavni nedostaci koji proizlaze iz rada na daljinu su teškoće u nadgledanju posla, mogući problemi sa bezbednošću podataka kao i troškovi obuke. Nasuprot tome, ovaj vid zapošljavanja je u stalnom porastu. Po mišljenju Rainera i Turbana (2009), porastu broja distribuirane radne snage u najvećoj meri su doprineli procesi globalizacije, velika udaljenost od posla, porast cena goriva, sveprisutne širokopojasne komunikacijske veze (žičane i bežične) kao i laptop računari i računarski uređaji velike procesorske snage. Na kraju može se zaključiti da navedeni nedostaci u korišćenju savremenih tehnologija, ne mogu biti od značaja prilikom razmatranja njihove integracije u većini segmenata poslovanja i svakodnevnog života.

8.2. Informacione i komunikacione tehnologije (ICT) i javna administracija

Pojmovno objašnjenje informacionih tehnologija (IT) odnosi se pre svega na računarske tehnologije koje se koriste u cilju prikupljanja, obrade, skladištenja, razmene i izdavanja informacija. Pojam implicite podrazumeva i komunikacione tehnologije iz razloga što bi rad sa računarom koji nije povezan na mrežu bio nezamisliv. Jednom rečju, kada mreže ne bi postojale, personalni računari bi bili samo jedan od alata za povećanje produktivnosti, kao što je to nekad bila pisaća mašina (Rainer, Turban, 2009). Pojam ICT (informacione i komunikacione tehnologije) podrazumeva sva tehnička sredstva koja se upotrebljavaju u svrhu rukovanja informacijama i omogućavanja komunikacije. Drugim rečima, ICT se sastoji od informacione tehnologije, telefonije, elektronskih medija, svih tipova obrade i prenosa audio i video signala, kao i svih vidova kontrole i nadgledanja baziranih na mrežnim tehnologijama (Čelebić, Rendulić, 2012). U cilju teorijske elaboracije pojma informacionih i komunikacionih tehnologija razmotriće se poslovno okruženje kao i potrebe poslovnih sistema za navedenim tehnologijama.

Procesi globalizacije omogućili su poslovnim sistemima pristup novim tržištima kao i novim potrošačima. Istovremeno navedeni procesi su kreirali poslovno okruženje koje se odlikuje izuzetno oštrom konkurencijom. Iz navedenih razloga, organizacije moraju neprestano usavršavati procese, proizvoditi jeftino i efikasno, moraju biti fleksibilne prema promenama u okruženju i u stalnoj komunikaciji sa svim učesnicima u poslovnim procesima. Kontinuirana komunikacija između svih učesnika na tržištu postaje gotovo nemoguća bez primene ICT (Đorđević, 2012). Smatra se da su zaposleni 80% radnog vremena uključeni u komunikaciji koja se može odvijati između preduzeća i kupca, između zaposlenih u okviru preduzeća, poslovnih partnera i preduzeća i slično. Stoga komunikacija čini osnovu svakog poslovanja. „ Istovremeno brojna hardverska i softverska rešenja podržala su raznovrsne poslovne potrebe u funkcionisanju i posebno u komunikaciji, a uvođenjem savremenih sredstava komunikacije koji se baziraju na Internetu i web tehnologijama, otvaraju se alternativni putevi dolaska do svih učesnika na tržištu, prevashodno potencijalnih i postojećih kupaca“ (Đorđević, 2012, str. 238). Stoga se može reći da ICT mogu na razne načine doprineti pojedincima, organizacijama i društvu u celini. Tako, na primer, razvoj informacionog društva će omogućiti građanima da kroz umreženi informacioni sistem putem javnih debata aktivnije učestvuju na procese donošenja odluka. Istovremeno, treba imati u vidu, da će korišćenje servisa informacionog

društva u velikoj meri doprineti ruralnom razvoju, kroz veću dostupnost informacija i usluga što će u velikoj meri doprineti povećanju kvaliteta života u ovim područjima. Preduzetnicima će korišćenje navedenih tehnologija omogućiti pravovremene informacije kao i bolju povezanost kroz sveobuhvatniju razmenu informacija i iskustava u poslovnom svetu. I najzad javna administracija će kroz upotrebu i korišćenje ICT-a povećati dostupnost i kvalitet usluga. Iz navednog se može zaključiti da su „informacione i komunikacione tehnologije, a posebno internet kao njeno glavno oruđe, postali glavna industrija budućnosti i osnovna infrastruktura svakog društva, glavni pokretač razvoja, generator privrednog uspeha i sredstvo za povezivanje sa razvijenim svetom“ (Soleša, Carić, 2016, str. 9).

Budući da je u prethodnom izlaganju opisana važnost navedenih tehnologija u svakodnevnom životu i u organizacijama, u nastavku će biti više reči o značaju istih za društvo u celini. Naime, sam termin „informaciono društvo“ predstavlja društvo u kojem ekonomski i kulturni život bitno zavisi od informacionih i komunikacionih tehnologija. U okviru Evropske unije, informacione i komunikacione tehnologije su prepoznate kao pokretač inovativnosti i ekonomskog rasta, tako da se među sedam vodećih inicijativa ekonomske strategije Evropa 2020 nalazi se i „Digitalna agenda za Evropu“ što pokazuje značaj koji ICT imaju u razvoju moderne ekonomije (Bogojević, Gospić, 2010). Ukupna svrha digitalne agende je da se obezbede ekonomske i socijalne pogodnosti jedinstvenog digitalnog tržišta baziranog na brzom i ultrabrzom internetu i interoperabilnost aplikacija.⁹² Iz navedenog može se zaključiti da informaciono-komunikacione tehnologije pružaju velike mogućnosti u razvoju nacionalnih privreda kao i globalne konkurentnosti, stoga je razvoj informacionog društva u fokusu pažnje kako razvijenih tako i zemalja u razvoju. „U tom smislu, za malu zemlju, sa ograničenim resursima, kao što je Republika Srbija, razvoj ekonomije zasnovane na znanju, stvaranje efikasne javne administracije kao i uključivanje svih građana u organizaciju javnog života treba da budu prioriteta od neprocenjive vrednosti“.⁹³ Na bazi takvih trendova razvoja i Republika Srbija je usvojila Strategiju razvoja informacionog društva, 2006. godine koja ujedno predstavlja prvi akt državnih organa kojim se celovito uređuje oblast informacionog društva. Istovremeno,

⁹² Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *A Digital Agenda for Europe*, Brussels, /*COM/2010/0245f/2*/

⁹³ Ministarstvo za informaciono društvo Crne Gore (2017, Decembar 20), *Strategija razvoja informacionog društva u Crnoj Gori od 2009. do 2013. godine*, Vlada Crne Gore, (2009), Preuzeto sa: <http://www.gov.me/files/1235731125.pdf>

Republika Srbija je kroz procese usklađivanja zakonodavstva sa evropskim, usvojila brojne zakone koji uređuju ovu oblast. Na kraju, može se zaključiti da se kroz razvoj informacionih tehnologija i velike raspoloživosti informacijama „stvara nova osnova na kojoj se uspostavljaju poslovne veze među kompanijama, a očigledne su i makroekonomske implikacije na zaposlenost, carinski i poreski sistem, kao i na konkurentnost u širem smislu“.⁹⁴ Usmeravajući pažnju na upotrebu informacionih tehnologija u carinske svrhe, može se konstatovati da je Uprava carina usvojila i sprovodi Strategiju informacione i komunikacione tehnologije, kao i Taktički plan IT, kojim se predlažu konkretni koraci na putu evrointegracija. S tim u vezi informacioni sistem carinske službe (ISCS) podržava sve osnovne carinske procedure kao što su tranzit i ostala carinski dozvoljena postupanja sa robom, uključujući i druge funkcije neophodne za rad carinske službe. „Informacioni sistem carinske službe (ISCS) je složen, interaktivan i integrisan sistem koji čini mreža lokalnih servera koji su povezani sa centralnim serverom i preko 2300 radnih stanica“.⁹⁵ Navedeni sistem omogućava informatičku opremljenost i povezanost svih radnih mesta kao i funkcionisanje istih 24 časa dnevno, 365 dana u godini. U oblasti elektronskog poslovanja, Uprava carina je omogućila poslovnoj zajednici da ovaj vid elektronske komunikacije koristi: uz upotrebu digitalnih sertifikata za elektronsko potpisivanje poruka; u pojedinim vidovima pojednostavljenih carinskih procedura; pri elektronskoj komunikaciji sa nosiocima prava intelektualne svojine ili njihovim ovlašćenim zastupnicima i prilikom podnošenja carinske dokumentacije preko interneta.⁹⁶ Istovremeno omogućeno je da se preko sajta vrši provera iskorišćenosti kvota. Pored navedenog, uređen je i zvanični veb portal Uprave carina koji sadrži dokumenta i informacije od značaja za carinsko poslovanje, poslovnu zajednicu kao i pojednice. Imajući u vidu da upotreba ICT u javnoj administraciji pruža mogućnosti unapređenja efikasnosti, dostupnosti i kvaliteta javnih usluga, u nastavku će se sagledati mogućnosti unapređenja procesa carinjenja kroz upotrebu navedenih tehnologija.

⁹⁴ Ministarstvo za informaciono društvo Crne Gore (2017, Decembar 20), *Strategija razvoja informacionog društva u Crnoj Gori od 2009. do 2013. godine*, Vlada Crne Gore, (2009), Preuzeto sa: <http://www.gov.me/files/1235731125.pdf>

⁹⁵ Kancelarija za evropske integracije R.S. (2017, Decembar 22), *Nacionalni program za usvajanje pravnih tekovina Evropske unije iz 2014 godine*, Preuzeto sa: http://eukonvent.org/wp-content/uploads/2014/08/NPAA_2014_2018.pdf

⁹⁶ Kancelarija za evropske integracije R.S. (2017, Decembar 22), *Nacionalni program za usvajanje pravnih tekovina Evropske unije iz 2014 godine*, Preuzeto sa: http://eukonvent.org/wp-content/uploads/2014/08/NPAA_2014_2018.pdf

9. EFEKTI UNAPREĐENJA CARINJENJA KROZ ELEKTRONSKO PODNOŠENJE DOKUMENATA

„Razvoj novih tehnologija i njihova implementacija u sva područja ljudske delatnosti i svakodnevni život, ima za posledicu krupne promene u načinu života i rada. Promene se ne dešavaju samo na nivou pojedinca ili organizacije, već i na nivou celog društva“ (Soleša, 2006, str. 163). U tom smislu, uticaj savremenih tehnologija postaje ključan u stvaranju novih oblika poslovanja i pružanja usluga kao i kreiranju novih poslovnih strategija. S tim u vezi, informacione tehnologije omogućavaju da se ogromna moć zasnovana na informatici kao glavnom razvojnom resursu koncentriše na globalnom, nacionalnom, regionalnom, lokalnom i individualnom planu. Danas internet čini osnovu tog "globalnog paradoksa" (Naisbitt, 1995). „Povećanjem globalne međuzavisnosti i sve veće zavisnosti od brzih i korenitih promena u okruženju raste i značaj nacionalne, regionalne, lokalne i lične inicijative. Ta inicijativa omogućava strukturno prilagođavanje globalnim promenama, ali istovremeno ona predstavlja izvor autentičnog dinamizma na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj ravni koja, opet, nesumično utiče i na globalnu scenu. Mnogi žele da se uključe u globalne svetske ekonomske i društvene procese, ali i da zadrže svoje nacionalne, verske i kulturne osobenosti. Sve ove promene nameću potrebu redefinisanja pristupa u rešavanju prioriternih problema opstanka i razvoja“ (Očić, 2014, str. 64).

Tehnološke promene, koje karakterišu savremenu svetsku privredu, uz sve veći stepen korišćenja naprednih informacionih i komunikacionih tehnologija, dovode do fundamentalnih promena u ekonomskom i društvenom okruženju. Primenjene ICT značajno su promenile način života, učenja i rada, transformišući načine uzajamnog delovanja između ljudi, poslovnih sistema i javnih institucija. Stoga se danas veliki deo poslovanja privrednih subjekata odvija putem ICT u cilju pružanja usluga korisnicima na efikasniji način, čime se ostvaruju i ciljevi državnih organa i institucija. Na taj način nameće se neophodnost umrežavanja putem ICT, obezbeđujući tako globalnu platformu na kojoj ljudi i organizacije uzajamno deluju, komuniciraju, sarađuju i traže odgovarajuće informacije. Kao primer efikasnijeg načina rada državnih organa i institucija može se navesti Uprava carina. Naime, uvođenjem portalnih rešenja Uprava carina je počela da nudi aplikacije svojim

spoljnim korisnicima. Na taj način, omogućena je elektronska razmena podataka sa Upravom carina kao i elektronsko podnošenje deklaracija. Prednost elektronskog podnošenja carinskih dokumenata ogleda se u „unošenju podataka iz carinske dokumentacije od strane deklaranta u informacioni sistem carinske službe, čime se doprinosi otklanjanju jedno od najvećih "uskih grla" u sprovođenju carinskog postupka. Na taj način je omogućena racionalizacija poslovanja, budući da se veliki broj carinskih radnika koji bi unosio podatke iz carinske dokumentacije u informacioni sistem carinske službe (ISCS) može rasporediti na druge poslove. Pored racionalizacije u poslovanju, ovaj vid poslovanja omogućava skraćivanje vremena carinjenja roba i na taj način omogućava učesnicima u carinskom postupku značajne uštede“.⁹⁷ Pored navedenih prednosti, elektronsko poslovanje omogućava ekonomičnije i efikasnije pretraživanje, čuvanje i skladištenje podataka. Naime, stalni priliv pisane dokumentacije postavlja zahteve za skladišnim prostorom, gde bi ta dokumentacija bila odlagana i čuvana, što uzrokuje izuzetno visoke troškove. Pretraživanje po ovako organizovanoj arhivi je krajnje neracionalno iz razloga što trošenje radnog vremena iz navedenih razloga predstavlja nemerljiv, veoma visok i nepotreban trošak. Poznato je da se na jednom CD-u može snimiti i čuvati oko 20.000 dokumenata formata A4, stoga danas elektronski mediji zauzimaju mesto „glavnog organizatora“ uredne i sigurne arhive. U osnovi, u tehničkom pogledu prednosti korišćenja ICT se ogledaju u jednostavnosti cirkulisanja i arhiviranja datoteka i dokumenata. S druge strane „poteškoće pri ovladavanju tehnologijom i prilagođavanje rada u novom sistemu ponekad zahteva mnogo više uloženog rada nego što je to u slučaju tradicionalnih metoda. Pri tome potrebno je navesti i troškove koji podrazumevaju nabavku opreme i održavanje istog“ (Soleša, 2006, str. 267). Međutim, navedeni nedostaci u korišćenju savremenih tehnologija, ne mogu biti od značaja prilikom razmatranja njihove integracije u većini segmenata poslovanja i svakodnevnog života. U tom kontekstu, u nastavku rada će se kroz prikaz fizičkog i elektronskog podnošenja deklaracija jasnije sagledati benefiti kroz primenu savremenih tehnologija kao i mogućnosti unapređenja procesa carinjenja na bazi korišćenja istih.

⁹⁷ Uprava carina R.S. (2017, April 17), *Elektronsko podnošenje dokumenata-tehnologija rada*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Servisi/ElektronskoPodnosenjeDokumenata/Stranice/ElektronskoPodnosenjeDokumenata.aspx>

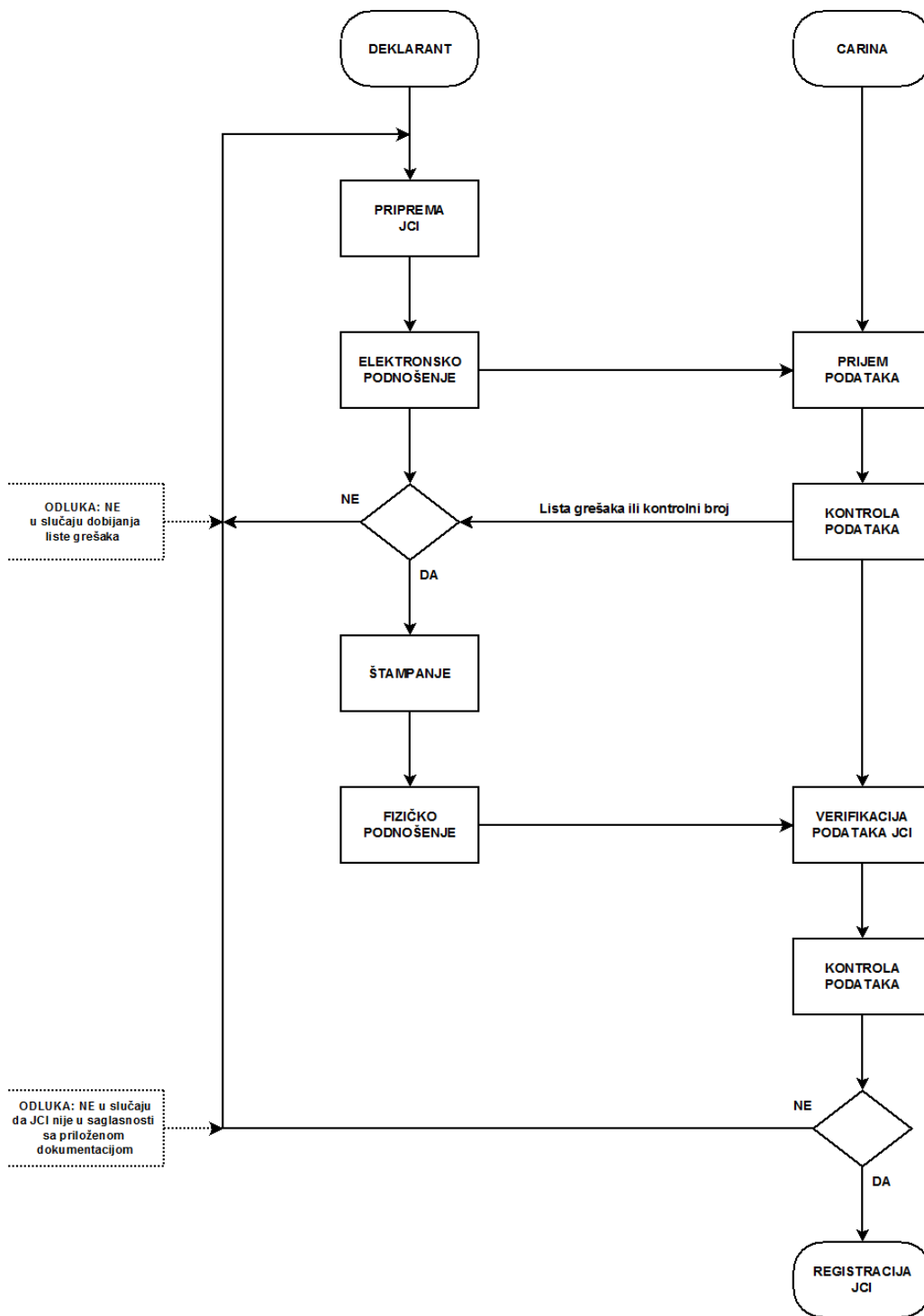
9.1. Elektronsko podnošenje carinskih deklaracija

Elektronsko podnošenje deklaracija podrazumeva da „deklarant u svom informacionom sistemu korišćenjem aplikacije za podršku carinjenju priprema deklaraciju. Nadalje, pripremljena deklaracija se prosleđuje preko interneta u carinski informacioni sistem na obradu i elektronskim putem se potvrđuje njen prijem ili lista grešaka. Prihvaćenu elektronsku deklaraciju, deklarant štampa na propisanom obrascu, pri čemu se pored podataka iz deklaracije štampa i njen identifikacioni broj koji je dobijen u momentu prijema od strane carinskog informacionog sistema“.⁹⁸ Na kraju, fizičkim podnošenjem deklaracije sa pripadajućom dokumentacijom aktivira se postupak carinjenja. Pri tom „u toku izvođenja postupka carinjenja carinski radnik raspolaže sa originalnom pisanom dokumentacijom koju može da uporedi sa podacima koji su poslani u elektronskom obliku, a preko identifikacionog broja carinski radnik je upoznat sa sadržajem deklaracije kao i rezultatima računarske kontrole podataka iz deklaracije“.⁹⁹ U daljem izvođenju „carinskog postupka dopunjuju se podaci u carinskom informacionom sistemu, kako bi na kraju carinskog postupka bili pripremljeni svi podaci o carinskom dugu. Sigurnost u pogledu zaštite i verodostojnosti elektronskih dokumenata u postupku elektronskog podnošenja deklaracija podržana je sistemom PGP (Pretty Good Privacy) koji obezbeđuje kriptovanje i elektronsko potpisivanje elektronskih carinskih deklaracija“.¹⁰⁰ Iz navedenog može se zaključiti da elektronsko podnošenje deklaracija doprinosi kvalitetnijem izvođenju carinskih postupaka i skraćanju vremena izvođenja istih, čime se smanjuje vreme čekanja korisnika robe. Istovremeno ovaj vid poslovanja doprinosi povećanju produktivnosti učesnicima u carinskom postupku kao i povećanju efikasnosti rada koji se ogleda u pojednostavljenom pretraživanju, skladištenju i čuvanju podataka. S tim u vezi, u nastavku rada će se na osnovu definisanih pretpostavki kreirati dijagram koji prikazuje carinsku proceduru na bazi elektronskog podnošenja (slika 6).

⁹⁸ Uprava carina R.S. (2017, April 17), *Elektronsko podnošenje dokumenata-tehnologija rada*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/cyr/Servisi/ElektronskoPodnosenjeDokumenata/Stranice/TehnologijaRada.aspx>

⁹⁹ Uprava carina R.C.G. (2017, April 17), *Stručno upustvo za elektronsku razmenu podataka sa Upravom carina*, Preuzeto sa: [file:///D:/My%20Documents/Downloads/Elektronska%20razmjena%20podataka%20\(1\).pdf](file:///D:/My%20Documents/Downloads/Elektronska%20razmjena%20podataka%20(1).pdf)

¹⁰⁰ Uprava carina R.C.G. (2017, April 17), *Stručno upustvo za elektronsku razmenu podataka sa Upravom carina*, Preuzeto sa: [file:///D:/My%20Documents/Downloads/Elektronska%20razmjena%20podataka%20\(1\).pdf](file:///D:/My%20Documents/Downloads/Elektronska%20razmjena%20podataka%20(1).pdf)

Slika 6. Carinska procedura prilikom elektronskog podnošenja JCI (Izvor: Autor)

9.2. Fizičko podnošenje carinskih deklaracija

U postupku fizičkog podnošenja (slika 7) deklarant na osnovu primljene dokumentacije od strane spoljnotrgovinskog preduzeća ili vozara priprema deklaraciju

(JCI). Nakon završene pripreme, deklarant štampa JCI i podnosi ga carinskom organu. „Carinski službenik preuzima podnešeni dokument od strane deklaranta, prekontrolira ga i u slučaju da su podaci u JCI dokumentu pravilno uneseni, dokument se unosi u carinski informacijski sistem i registruje. Time počinje carinski postupak koji je iniciran od strane deklaranta“.¹⁰¹ Neretko se dešava da je podnešeni JCI dokument od strane deklaranta pogrešno ispunjen, što nalaže carinskom službeniku da neprihvati podnešeni JCI dokument „nakon čega deklarant mora da se vrati u kancelariju kako bi ispravio nepravilnosti i na taj način čitava procedura se ponavlja. Kao najveći nedostatak ovakvog načina podnošenja je u tome što se podaci unose dva puta:

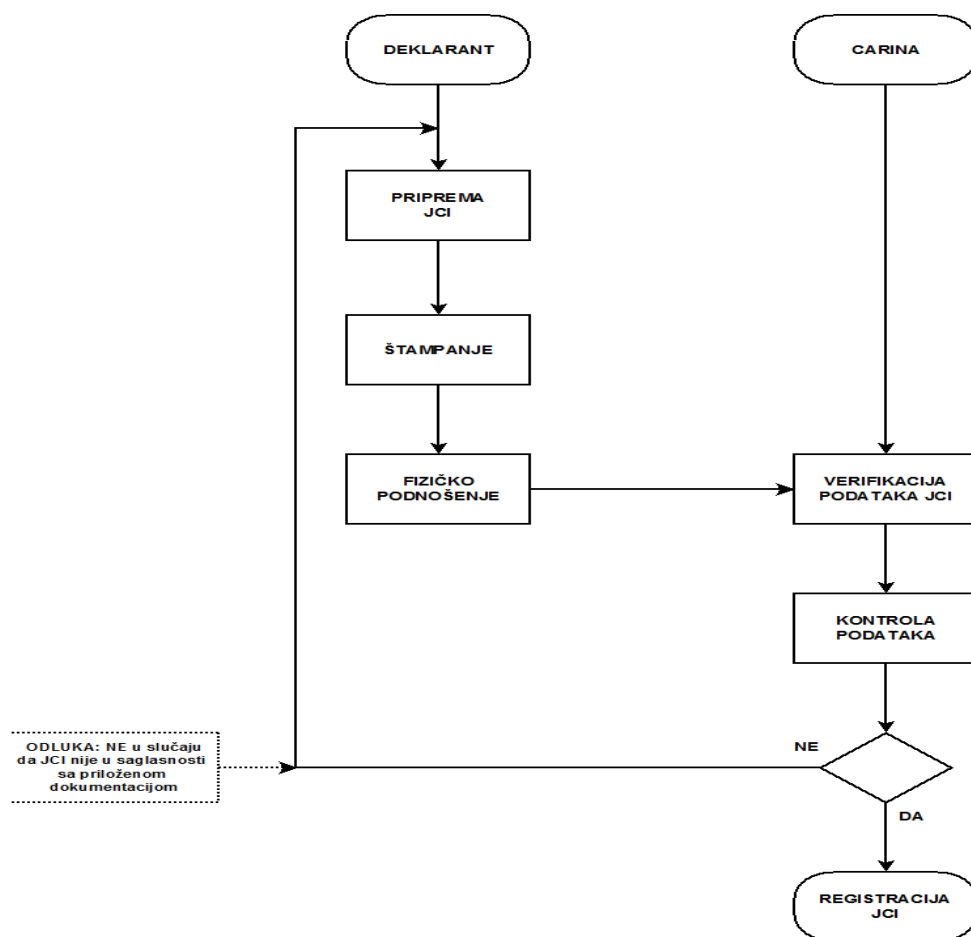
- ✓ prvo unošenje vrši deklarant prilikom pripreme deklaracije;
- ✓ drugo unošenje vrši carinski službenik, koji podatke sa oštampane deklaracije unosi u carinski informacijski sistem“.¹⁰²

Na taj način, duplim unošenjem podataka nepotrebno se produžava carinska procedura i povećava mogućnost nastanka grešaka. Kao drugi nedostatak ovakvog načina rada ogleda se u tome da „deklarant u većini slučajeva prekasno sazna da je podneti dokument pogrešno ispunjen, što značajno produžava proceduru carinjenja“.¹⁰³ Imajući u vidu ovako postavljene aktivnosti, u sledećem koraku će biti definisan dijagram koji prikazuje carinsku proceduru za fizičko podnošenje deklaracija.

¹⁰¹ Uprava carina R.C.G. (2017, April 17), *Stručno upustvo za elektronsku razmenu podataka sa Upravom carina*, Preuzeto sa: [file:///D:/My%20Documents/Downloads/Elektronska%20razmjena%20podataka%20\(1\).pdf](file:///D:/My%20Documents/Downloads/Elektronska%20razmjena%20podataka%20(1).pdf),

¹⁰² Uprava carina R.C.G. (2017, April 17), *Stručno upustvo za elektronsku razmenu podataka sa Upravom carina*, Preuzeto sa: [file:///D:/My%20Documents/Downloads/Elektronska%20razmjena%20podataka%20\(1\).pdf](file:///D:/My%20Documents/Downloads/Elektronska%20razmjena%20podataka%20(1).pdf)

¹⁰³ Uprava carina R.C.G. (2017, April 17), *Stručno upustvo za elektronsku razmenu podataka sa Upravom carina*, Preuzeto sa: [file:///D:/My%20Documents/Downloads/Elektronska%20razmjena%20podataka%20\(1\).pdf](file:///D:/My%20Documents/Downloads/Elektronska%20razmjena%20podataka%20(1).pdf)

Slika 7. Carinska procedura prilikom fizičkog podnošenja JCI (Izvor: Autor)

9.3. Poređenje fizičkog i elektronskog podnošenja carinskih deklaracija

Kao što se može videti, elektronsko podnošenje dokumenata omogućava brže carinske procedure, pri čemu je smanjena mogućnost nastajanja grešaka. Naime, unošenje podataka od strane deklaranta olakšava posao carinskim radnicima iz razloga što isti ne moraju da unose podatke iz JCI dokumenta, već samo treba da provere istovetnost podataka na papiru sa podacima koji su poslani u elektronskom obliku. To nadalje znači, da carinski radnici mogu da se posvete obavljanju suštinskog dela izvođenja carinskog postupka što povećava kvalitet izvođenja istih. Ukratko, prednosti elektronskog podnošenja deklaracija se ogledaju u sledećem :

-Prednosti za deklaranta:

- ✓ „Brža procedura-iz razloga što nije potrebno čekati da carinik unese podatke u svoj informacioni sistem;

- ✓ Manji broj pogrešno ispunjenih deklaracija-iz razloga što se pravilnost deklaracija proverava pre podnošenja;
- ✓ Rano otkrivanje grešaka-obzirom da se pravilnost deklaracije proverava pre podnošenja;
- ✓ Manji broj obrazaca JCI-iz razloga što se pravilnost deklaracije proverava pre štampanja;
- ✓ Manje „šetanje“ između lokacije deklaranta i Carine-iz razloga što rano otkrivanje grešaka smanjuje mogućnost odlaska na Carinu sa neispravnom deklaracijom;
- ✓ Povećanje produktivnosti-iz gore navedenih razloga“.¹⁰⁴

-Prednosti za Carinu:

- ✓ „Nema unosa podataka-iz razloga što deklaraciju unosi deklarant;
- ✓ Smanjena mogućnost grešaka u podacima-duplim unošenjem veća je mogućnost grešaka;
- ✓ Kvalitetnije carinjenje-iz razloga što se carinici bave carinjenjem, a ne unosom podataka;
- ✓ Brža procedura-iz razloga što nema unosa podataka“.¹⁰⁵

U nastavku se daje prikaz softvera za pripremanje carinskih dokumenta „Špedicija 2003“ od proizvođača Software Design.

9.4. Softver za pripremu i podnošenje carinskih isprava

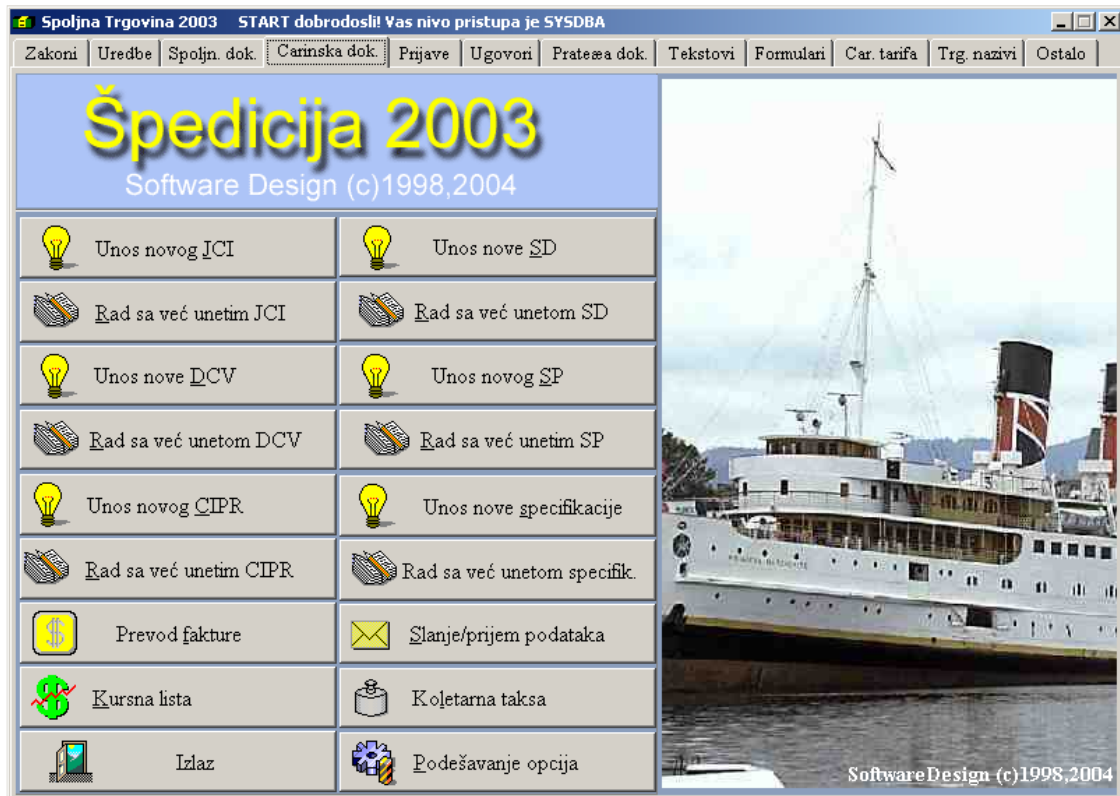
Za pripremu i podnošenje carinske dokumentacije podnosilac može koristiti program koji je izradila Uprava carina (ELSub) ili program iz spiska koji je verifikovan od strane Uprave carina. Pri tom deklarat može koristiti i sopstveni program, ukoliko je isti odobren od strane Uprave carina. U daljem tekstu detaljno će biti obrazloženo programsko rešenje za elektronsko podnošenje deklaracija „Špedicija 2003“ od proizvođača Software Design doo Beograd.

Program „Špedicija 2003“ se aktivira levim dvoklikom miša na ikonicu programa koja se nalazi na desktopu. U sledećem koraku pri unosu korisničkog imena i lozinke, pojaviće se slika koja predstavlja glavni meni korisničkog programa (slika 8).

¹⁰⁴ Uprava carina R.C.G. (2017, April 17), *Stručno upustvo za elektronsku razmenu podataka sa Upravom carina*, Preuzeto sa: [file:///D:/My%20Documents/Downloads/Elektronska%20razmjena%20podataka%20\(1\).pdf](file:///D:/My%20Documents/Downloads/Elektronska%20razmjena%20podataka%20(1).pdf),

¹⁰⁵ Uprava carina R.C.G. (2017, April 17), *Stručno upustvo za elektronsku razmenu podataka sa Upravom carina*, Preuzeto sa [file:///D:/My%20Documents/Downloads/Elektronska%20razmjena%20podataka%20\(1\).pdf](file:///D:/My%20Documents/Downloads/Elektronska%20razmjena%20podataka%20(1).pdf),

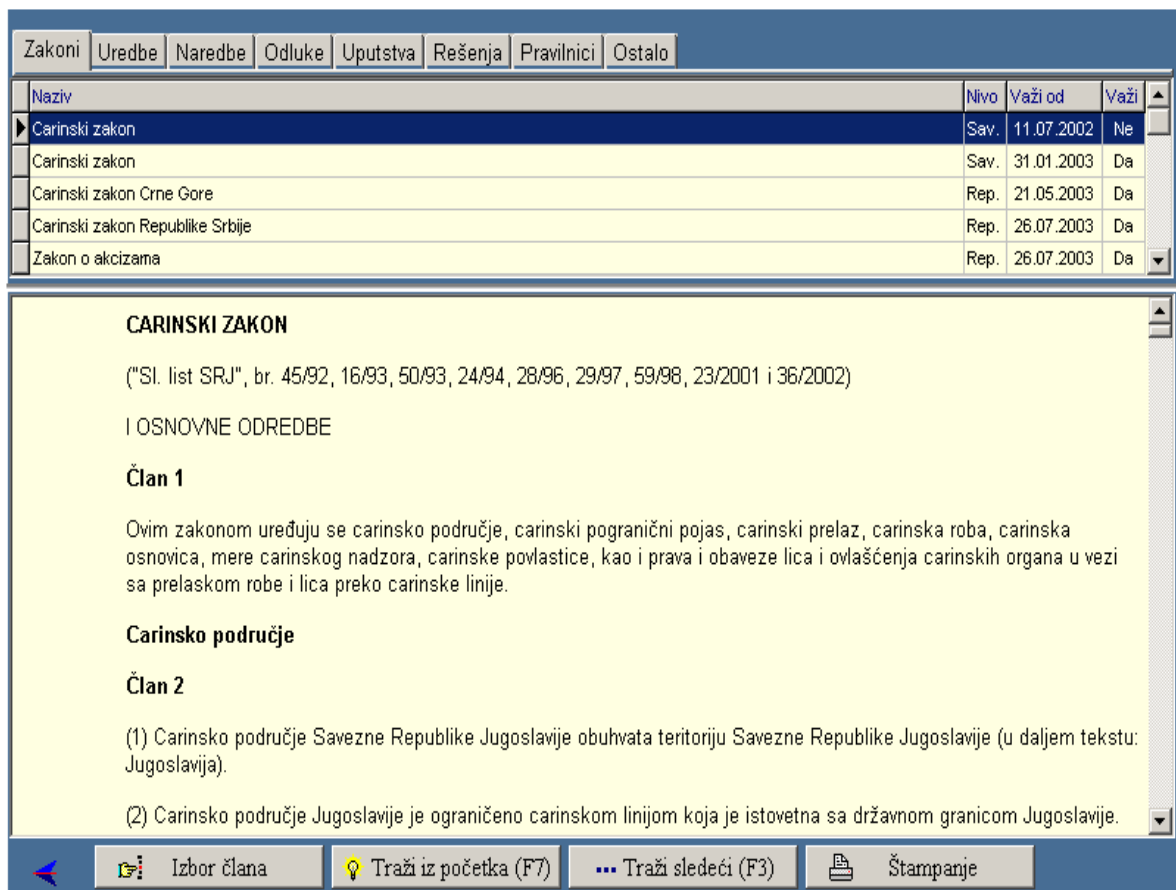
Pri tom, potrebno je reći da su nivoi pristupa programu rangirani kao: radnik, gazda i sysdba (program administrator), iz razloga što svaki nivo pristupa ima odgovarajuća ovlašćenja.

Slika 8. Glavni meni korišćenja programa (Izvor: Software Design, 2003.)

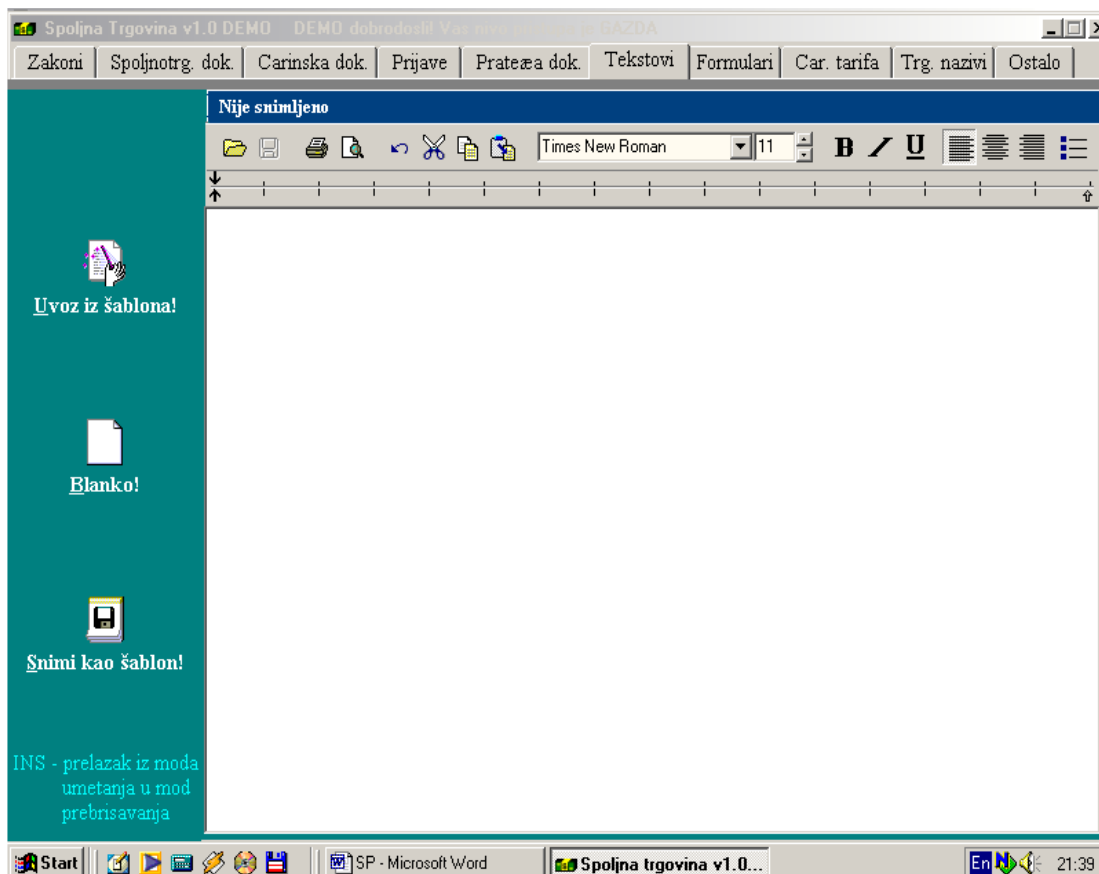
Klikom miša na neko od prikazanih polja na ovoj slici, dolazi se do željenih obrazaca, zakona i slično. Prvo polje u gornjem meniju pod nazivom "Zakoni" (slika 9) obuhvata: Zakone iz oblasti spoljnotrgovinskog poslovanja, Carinski zakon, Zakon o deviznom poslovanju kao i druge zakone koji regulišu poslovanje u spoljnotrgovinskom prometu. Značaj navedenih zakona ogleda se u njihovoj primeni u postupku carinjenja, budući da je na bazi istih predviđeno prilaganje određenih dozvola, uverenja, sertifikata ministarstava ili drugih nadležnih organa kao dokaz da je roba zdravstveno ispravna ili usaglašena sa tehničkim ili nekim drugim zahtevima. Međutim, veliki broj zakona i česte izmene istih, kao i veliki broj dozvola, uverenja, sertifikata koje izdaju različiti nadležni organi predstavlja osnovni problem sa kojim se suočavaju učesnici u carinskom postupku. U takvim okolnostima navedeno

aplikativno rešenje pruža značajne benefite korisniku, budući da sadrži sve potrebne zakone kao i najnovije izmene istih, što u velikoj meri olakšava pripremu carinske dokumentacije.

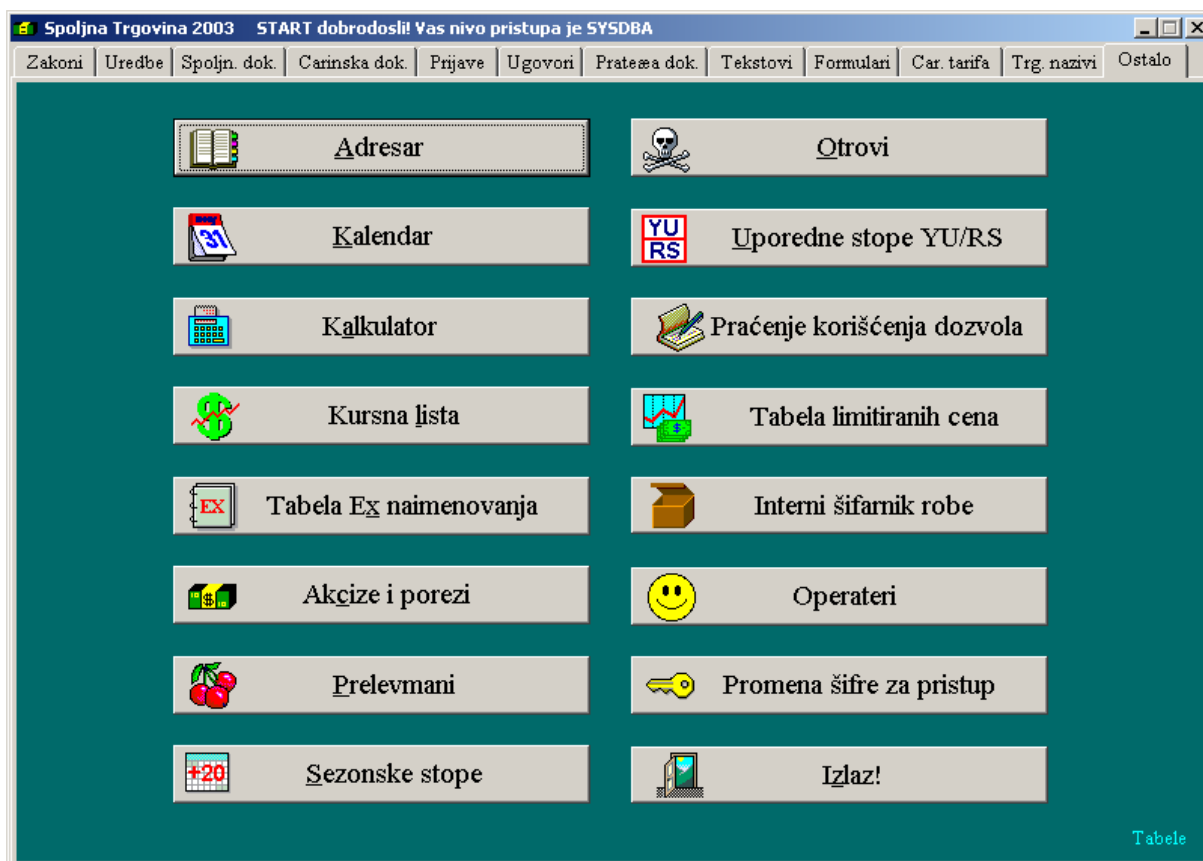
Slika 9. Polje „Zakoni“ u glavnom meniju (Izvor: Software Design, 2003.)

Naredno polje u gornjem meniju pod nazivom „Uredbe“ bliže uređuje opšta pravila i postupke iz oblasti carinskog zakonodavstva. Takođe, ovo polje sadrži odluke, pravilnike, kao i druge podzakonske propise koji regulišu ovu problematiku. Pored navedenog, opcija „Tekstovi“ (slika 10) omogućuje lako kreiranje i štampanje tekstova i preporučuje se korisnicima koji nemaju instaliran Microsoft Word. Navedena opcija je od velikog značaja za deklaranta, budući da se u pripremi dokumentacije pored JCI, popunjava i niz drugih obrazaca kao što je: dispozicija za uvoz, isprava o zastupanju, izjava za prevoz i osiguranje, izjava/zahtev za oslobođenje od plaćanja carine, molba za izlazak carinskog radnika, molba za vraćanje robe u inostranstvo, prevod fakture i slično.

Slika 10. Polje „Tekstovi“ u glavnom meniju (Izvor: Software Design,2003.)

Kreiranje navedenih obrazaca produžava vreme potrebno za pripremu dokumentacije. U tom smislu, navedena opcija omogućava snimanje teksta u šablon kao i kasnije pozivanje željenog šablona sa spiska, što u velikoj meri skraćuje postupak pripreme dokumentacije za carinjenje. Korišćenjem opcije „Formulari“ u glavnom meniju moguće je ubrzano popunjavanje isprava kao što su: uverenje o zdravstvenoj ispravnosti ili uverenje o kvalitetu pošiljke. Na slici 11 prikazan je obrazac koji se popunjava prilikom uvoza roba koja shodno carinskim propisima podležu pregledu radi utvrđivanja zdravstvene ispravnosti. Program „Špedicija 2003“ nudi opciju za ubrzani unos, pritiskom na taster F2. Kao i kod Microsoft Word, uneti podaci se mogu zapamtiti i po potrebi koristiti što u velikoj meri ubrzava pripremu dokumentacije u narednim postupcima carinjenja.

Slika 12. Polje „Ostalo“ u glavnom meniju (Izvor: Software Design, 2003.)

Opcija pod nazivom „Kalendar“ koristi se za unos datuma podnošenja i popunjava se u rubrici 54 carinske deklaracije (JCI). Pritiskom na taster F2 i klikom miša na željeni datum prenosi se željeni podatak u rubriku deklaracije. Opcija „Kalkulator“ vizuelno podseća na računarske mašine opremljene trakom i omogućava pregled unesenih vrednosti kao i štampanje trake. Program na osnovu unesenih vrednosti automatski obračunava iznos:

- ✓ Carine;
- ✓ Sezonske carine;
- ✓ Posebne dažbine na uvoz poljoprivredno-prehrambenih proizvoda;
- ✓ PDV i sl.

Opcija „Kursna lista“ omogućava:

- ✓ Pregled kursa valuta;
- ✓ Unos novog kursa;
- ✓ Pregled kretanja kursa date valute.

Da bi program ispravno obračunavao carinu i troškove neophodno je redovno ažuriranje kursne liste. Pri tom se „zvanični srednji kurs dinara utvrđen poslednjeg radnog dana u nedelji“¹⁰⁶ primenjuje za obračun carina u narednoj nedelji. Pored jednostavnog ažuriranja kursne liste ova opcija omogućava dobijanje informacije o kursu određenog datuma. Za ovu informaciju potrebno je uneti željeni datum i pritiskom na taster TAB, program će otvoriti kursnu listu koja je važila tog datuma. Prilikom uvoza određenih „roba na teritoriju Republike Srbije, pored stopa carine naplaćuju se ostale carinske i druge dažbine, kao što su: a) posebne dažbine (prelevmani), b) sezonske carinske stope (sezonske carine), c) porez na dodatnu vrednost (PDV) i d) akcize“.¹⁰⁷

Opcija pod nazivom „Ostalo“ sadrži navedene ostale carinske i druge dažbine. Prva od navedenih opcija „Prelevman“ predstavlja posebnu ili dodatnu carinsku zaštitu i „primenjuje se u cilju zaštite domaće poljoprivredne i prehrambene proizvodnje. To znači da ukoliko su svetske cene poljoprivrednih proizvoda niže, odnosno će zemlja u cilju sprečavanja konkurencije uvoznih poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda, osim carine uvesti i prelevman u skladu sa Odlukom o određivanju poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda za koje se plaća posebna dažbina pri uvozu i utvrđuje iznos posebne dažbine“ (Nikolić, 2016, str. 240). Ova opcija omogućava pregled roba za koje se plaćaju posebne dažbine kao i iznosi dažbina po jedinici proizvoda. Na uvoz pojedinih baznih poljoprivrednih proizvoda „naplaćuje se sezonska carinska stopa (sezonska carina) u skladu sa Odlukom o sezonskim carinskim stopama na uvoz određenih poljoprivrednih proizvoda“.¹⁰⁸ Opcija „Sezonske stope“ omogućava pregled spiska roba koje podležu plaćanju sezonske carine kao i iznosi carina. Prilikom formiranja tarifnog teksta ukoliko je za tarifnu oznaku propisano plaćanje sezonske stope carine ili prelevman, korišćenjem opcije automatski obračun dažbina, navedena dažbina biće automatski obračunata. Akciza kao poseban oblik poreza na promet je takođe jedna od opcija ovog programa u okviru polja „Ostalo“ i omogućava pregled svih roba koje podležu plaćanju akcize. Opcija „Akcize i porezi“ omogućava pregled spiska roba koje podležu plaćanju akciza kao i iznosi akciza. Opcija „Tabela Ex nimenovanja“ omogućava pregled roba za

¹⁰⁶ *Zakon o deviznom poslovanju* (2017, April 09), Preuzeto sa: <http://www.devizni.gov.rs/PDF/zdp-lat.pdf>

¹⁰⁷ *Commercium.rs* (2017, April 13), *Carinske dažbine*, Preuzeto sa: http://commercium.rs/Carinska_tarifa-219/group_id=Carinske_dazbine-49

¹⁰⁸ *Uprava carina R.S.* (2017, April 13), *Odluka o sezonskim carinskim stopama na uvoz određenih poljoprivrednih proizvoda*, Službeni glasnik RS broj: 27/010, 97/011, 105/015, 105/016., Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/lat-Odluka-Sezona.pdf>

koje su propisani posebni uslovi, stoga se iz navedenih razloga tarifne oznake raščlanjuju na još dve cifre-Ex broj, odnosno Ex naimenovanje. Razlozi za otvaranje Ex brojeva su: naplata PDV-a, naplata posebne dažbine pri uvozu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda i sl.¹⁰⁹ Pored navedenog u okviru kategorije „Ostalo“ nalaze se i druge opcije kao na primer „Otrovi“ koji omogućavaju pregled svih roba koji spadaju u otrovne materije, kao i niz drugih opcija koje u velikoj meri olakšavaju pripremu dokumentacije za carinjenje.

9.5. Isprave u carinskom postupku

Polja prikazana u centralnom meniju koriste se za popunjavanje isprava u carinskom postupku. „Pod ispravama u carinskom postupku, podrazumevaju se zakonom propisane isprave koje sadrže potrebne podatke za vođenje tog postupka, bilo da se radi o carinskom nadzoru ili o carinjenju“ (Cvetanović, Đurić, str. 159). U jugoslovenskom carinskom sistemu se u periodu do 1995. godine koristilo 26 raznih isprava kao što su: više vrsta deklaracija, prijava za uvoz i provoz, specifikacija, kontrolnih listova oplemenjivanja i slično. Korišćenje velikog broja različitih isprava od strane učesnika u carinskom postupku uzrokovalo je stvaranje grešaka u smislu korišćenja pogrešnih isprava kao i njihovo pogrešno popunjavanje. Za nastale greške u postupku carinjenja vođeni su postupci za njihovu ispravku, što je usporavalo i otežavalo postupak carinjenja i posledično uzrokovalo nepotrebno zadržavanje robe i prevoznih sredstava pod carinskim nadzorom. Koristeći pozitivna iskustva zemalja članica Evropske unije u vođenju carinskog postupka od 1.01.1995. godine „u jugoslovenskom carinskom sistemu koristi se: Jedinствена carinska isprava (JCI), Carinska isprava za prijavljivanje robe (CIPR) i Specifikacija za razduženje privremeno uvezene-izvezene robe“ (Cvetanović, Đurić, str. 159). Stoga će se u nastavku, kroz vizuelni prikaz JCI dokumenta, sagledati mogućnosti programa „Špedicija 2003“ u pogledu popunjavanja istih.

9.6. Jedinствена carinska isprava (JCI)

Naime, jedinствена carinska isprava (slika 13) se koristi za sve vrste carinskih postupaka i predstavlja set od pet obrazaca koji se međusobno razlikuju po tome što je svaki list u setu obeležen drugom bojom, numerisan na odgovarajući način i ima svoj

¹⁰⁹ Dinamikšped (2017, April 15), *Zakonska regulativa*, Preuzeto sa: <http://www.dinamiksped.com/>

naziv kako bih se olakšalo njegovo korišćenje. Pojedine rubrike navedenog obrasca se popunjavaju šifarski iz razloga što šifarska oznaka može da zameni višerečenični sklop. JCI sadrži numeričke i slovne rubrike. Rubrike označene brojevima popunjava podnosilac, dok rubrike označene slovima popunjava carinski službenik. Pri tom, ni jedan carinski postupak ne predviđa da se na navedenoj ispravi popunjavaju sve rubrike, već samo pojedine. Sa aspekta podataka navedeni obrazac ima dva skupa rubrika ili dva nivoa. „Prvi nivo predstavlja opšti nivo i obuhvata rubrike od broja 1. do broja 30. U ove rubrike upisuju se opšti podaci kao što su: vrsta spoljnotrgovinskog posla, vrsta valute, primalac i pošiljalac robe, paritet isporuke, ukupna vrednost robe koja se carini, odbitne i pribitne stavke u odnosu na vrednost robe, razni rabati i drugi popusti, zemlja iz koje se roba uvozi, registarski broj prevoznog sredstva i drugo. Drugi nivo, ili nivo robe čine rubrike od broja 31. do 54. i sadrže podatke o konkretnoj robi kao što su: šifra robe (koja sadrži tarifnu oznaku, oblik ili režim uvoza ili izvoza, namenu uvoza, propisanu ili ugovorenu jedinicu mere robe), vrednost robe iz tog naimenovanja, carinska osnovica sa podacima o obračunu carine i drugih uvoznih dažbina, količina u jedinici mere, bruto masa, datum prelaska preko carinske linije i ostale podatke koji su potrebni za sprovođenje postupka carinjenja“.¹¹⁰ Program „Špedicija 2003“ koncipiran je tako da se rubrike carinskih isprava popunjavaju manuelno ili pozivanjem podataka iz baze. Manuelno popunjavanje (unos novog JCI) podrazumeva popunjavanje deklaracije bez pozivanja iz prethodno unetih podataka i javlja se u slučajevima kada u bazi podataka ne postoje podaci za dati carinski postupak. Tako da se pri manuelnom popunjavanju JCI-a prvo unosi vrsta carinskog postupka, budući da svaki postupak carinjenja zahteva popunjavanje određenih rubrika. U tom smislu program je koncipiran tako da prati redosled popunjavanja rubrika, pri čemu svaka rubrika ima svoju bazu podataka. Tako na primer ako se unosi rubrika A Carinarnica otpreme/izvoza izbor tastera F2 ponudiće šifarnik carinarnica, u slučaju popunjavanja rubrike 2 "Pošiljalac/Primalac", taster F2 otvoriće adresar gde se nalaze sva spoljnotrgovinska preduzeća, njihova adresa, PIB i matični broj. Pozivom na taster F1, program otvara pravilnik o sadržini i korišćenju isprava u carinskom postupku, te se otvara uputstvo za popunjavanje obrasca za dato polje. Pozivanje podataka iz baze (rad sa već unetim JCI) predstavlja veoma korisnu opciju i koristi se za poznate korisnike, odnosno u slučajevima kada se

¹¹⁰ Scribd (2017, Maj 03), *Špedicija*, Preuzeto sa: <https://www.scribd.com/doc/45889756/Spedicija-FTN-NS>

podaci ponavljaju. Naime, korišćenjem ove opcije izbegava se nepotrebno ponavljanje unosa podataka kroz kopiranje sadržaja jedne ili više deklaracija u novu. Budući da se u pripremi dokumentacije koristi veći broj podataka iz prethodnog deklarisanja, ova opcija ima za cilj da pripremu carinskih deklaracija učini lakšim i bržim.

Interni broj : 00100030 А ЦАРИНАРНИЦА ОТПРЕМЕ/ИЗВОЗА/ОДРЕДИШТА

ЈЕДИНСТВЕНА ЦАРИНСКА ИСПРАВА Evid. JCI

ПРИМЕРАК ЗА ЦЦУ ИЗВОЗНОГ ЦАРИЊЕЊА	ПРИМЕРАК ЗА ЦЦУ УВОЗНОГ ЦАРИЊЕЊА	1 6	2 Пошљилац / извозник М.Б.	1 ДЕКЛАРАЦИЈА		
		UV	4	3 Обраци	4 Тов лист	
		5 Назив	6 Број пакета	7 Референтни број		
		8 Приналац М.Б.	9 Лице одговорно за финансијско поравнање			
		10 З. сл./одр.	11 З. трговца /произ.	12 Подаци о вредности	13 ЗПП	
		14 Подносилац исправе Р N X М.Б. 55251088	15 Земља отпреме/извоза	15 З отп/изв./шиф а)	17 З. одред./шиф б)	
		16 Земља порекла	17 Земља одређишта			
		18. Идент. и нац. прев. средства у одл. припећу	19. Кан	20 Услови испоруке		
		21. Идент. и нац. акт. прев. средства које прелазу границу	22 Валута и ук. износ из фактуре	23 Курс валуте	24 Врста сл. трг. послова	
		25 Врста саобраћаја на граници	26 Ун. врста саобраћаја	27 Место утовара/истовара		
29 Царин. испост. Иступа/Улаза	30 Место робе					
31 Паковање	32 Назив бр.		33 Шиф. робе			

1 6 Ознаке и бројеви - контејнер бр. - број и врста 01 бр.

Nazad! Spisak! Štampaj! JCI JCI-BIS 1 JCI-BIS 2 JCI-BIS 3 JCI-BIS 4 JCI-BIS 5 JCI

Slika 13. Jedinstvena carinska isprava-JCI (Izvor: Software Design, 2003.)

U drugom nivou, jedinstvena carinska isprava (slika 13) sadrži rubrike 31 i 33 u kojoj se unose podaci o robi, pri čemu je za istu potrebno pravilno svrstavanje po carinskoj tarifi. Popunjavanje navedenih rubrika neretko predstavlja složen postupak koji od deklaranta zahteva posedovanje specijalističkih veština, posebno u slučajevima kada je potrebno tarifiranje sofisticirane robe korišćenjem harmonizovane šifre. U tom smislu, navedeni program omogućava jednostavnu upotrebu i ažuriranje Carinske tarife kao i pregled iste po trgovačkim nazivima (slika 14), što u velikoj meri olakšava pravilno svrstavanje robe. U slučajevima kada se u prevoznom sredstvu ili pošiljci nalazi različita roba sa više tarifnih oznaka, program će automatski otvoriti potreban broj BIS obrazaca. I na kraju, potrebno je reći da jedinstvena carinska isprava nije u potpunosti usaglašena sa propisima EU, budući da „određeni broj

podataka i šifara koji se koriste na navedenom obrascu još nisu usklađeni sa modelom EU¹¹¹.

Naziv	Tarifni broj
1,1,1-TRIHLORO-2,2-BIS(PARAHLOROFENILETAN)	2903.62 00 00
1,1,1-TRIHLOROETAN (METILHLOROFORM)	2903.19 10 00
1,1,3,3-TETRAMETILBUTILAMIN	2921.19 40 00
1,2,3,-PROPAN-TRIOLOTRINITRAT	2904.20 90 40
1,2,3,4,5,6-HEKSAHLOR-CIKLOHEKSAN	2903.51 00 00
1,2,4,5-TETRABROMO-3,6-BIS(4-HLORO-2-METILFENIL)BENZOL	2909.30 31 00
1,2-BIS(2,4,6-TRIBROMOFENIL)BENZOL	2909.30 35 00
1,3-BENZO-DIOKSOL-PENTIL-PENTIL	2932.92 00 00
1,3-DIIZOPROPIL BENZOL	2902.90 60 00
1,3-DIOKSAN	2932.99 00 00
1,3-DIOKSOLAN	2932.99 00 00
1,3-PROPANSULFON	2934.90 00 10
1,4-DIHLORNAFTALIN	2903.69 00 90
1,4-NAFTAHINON	2914.69 00 00
1-(3,5-DIHIDROKSIFENIL)-2-(IZOPROPIL) AMINOETANOL-SULFAT	2922.50 00 20
1-(3-HLORO-1-PROPENIL)BENZOL	2903.69 00 10
1-CIJANOGVANIDIN (DICIJANDIAMID)	2926.20 00 00
1-FENIL-3-PIRAZOLIDON	2933.19 90 00
1-HLORO-2,3-EPOKSIPROPAN (EPIHLORHIDRIN)	2910.30 00 00
1-METIL-3-FENILPIPERIDIN-3-KARBOKSILNE KISELINE ETIL ESTAR	2933.39 00 00

Slika 14. Carinska tarifa (Izvor: Software Design, 2003.)

9.7. Ostale carinske isprave

Centralni meni korisničkog programa pored JCI sadrži ostale isprave i obrasce koji se koriste u carinskom postupku. S tim u vezi, aktiviranjem polja u centralnom meniju pod nazivom carinska isprava za prijavljivanje robe (CIPR) omogućeno je brzo popunjavanje navedenog obrasca korišćenjem podataka iz baze. Za razliku od JCI koja predstavlja rezultat inostranih iskustava „CIPR je nacionalna isprava prilagođena domaćim potrebama i koristi se isključivo za sprovođenje mera carinskog nadzora nad robom i prevoznim sredstvima u železničkom, vazdušnom i vodenom transportu“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 161). CIPR se sastoji od seta obrazaca koji su identični i sadrže rubrike označene brojevima, koje popunjava deklarant kao i

¹¹¹ Izveštaj o skriningu za Srbiju iz 2014 godine (2018, Avgust 05), *Poglavlje 29- Carinska unija*, Preuzeto sa: <http://eukonvent.org/wp-content/uploads/2016/04/Izve%C5%A1taj-sa-skrininga-poglavlje-291.pdf>

rubrike označene slovima koje popunjava carinski radnik. Prvi nivo navedene isprave sadrži rubrike od broja 1. do broja 10. i obuhvata sledeće podatke: vrsta isprave, podnosilac isprave, vrsta transporta, naziv plovnog objekta, manifest, odnosno brodski raport, relacija, registracijska oznaka i zemlja registracije. Drugi nivo je u funkciji prevozne isprave i sadrži rubrike od broja 11. do broja 24. u kojem se upisuju podaci o ukupnom broju prevoznih isprava, vrsti postupka, broju i registarskim oznakama vagona ili barži, primaocu robe, priloženim ispravama, podaci o mestu smeštaja, datumu skladištenja kao i o njenom podnosiocu i drugo. Treći nivo ili nivo naimenovanja sadrži rubrike od broja 25. do broja 34. u kojem se upisuju podaci o broju, vrsti i oznakama koleta, trgovačkom nazivu robe, bruto masi, valuti, vrednosti, prethodnoj ispravi i drugo. CIPR isprava omogućava racionalizaciju postupka iz razloga što se ne mora podnositi poseban JCI za svaki vagon ili za svaku avionsku pošiljku, odnosno svaki šlep.

Aktiviranjem polja u centralnom meniju pod nazivom SP (spisak pošiljki) omogućeno je brzo popunjavanje navedenog obrasca korišćenjem podataka iz baze. Spisak pošiljki predstavlja carinsku ispravu koja pojednostavljuje postupak upućivanja robe sa carinske linije u unutrašnjost kao i postupak tranzitiranja robe preko carinskog područja. Pojednostavljenje postupka ogleda se u tome što korišćenje navedenog obrasca omogućava prijavljivanje voza i više vagona jednom tranzitnom deklaracijom. U navedenom slučaju deklaracija sadrži podatke o prvom vagonu i ukupnom broju vagona, dok se u spisak unose podaci o vagonima i vrsti robe.

U nastavku nekoliko reči i o drugim carinskim ispravama za koje program pruža kvalitetnu podršku u njihovom jednostavnom popunjavanju.

Sažeta deklaracija (SD) se koristi za prijavljivanje robe radi privremenog smeštaja. Za navedenu ispravu potrebno je reći, da se shodno domaćem carinskom zakonodavstvu ista ne podnosi pre uvoza, odnosno pristizanja, niti pre odlaska, te je potrebno usaglasiti propise sa pravnim tekovinama EU u pogledu praktične primene ulazne i izlazne sažete deklaracije. Vezano za popunjavanje navedene isprave, program „Špedicija 2003“ nudi opciju za brzo popunjavanje kroz korišćenje podataka iz baze.

Deklaracija o carinskoj vrednosti (DCV) se podnosi carinskim organima ukoliko vrednost robe prelazi 5.000,00 eura. Ovom ispravom deklarant potvrđuje tačnost unetih podataka o carinskoj vrednosti primenom primarnog metoda vrednovanja koji podrazumeva utvrđivanje carinske vrednosti metodom transakcijske

vrednosti. U tom smislu navedeni obrazac predstavlja i potvrdu o eventualnoj povezanosti prodavca i kupca. Za navedenu ispravu moguća je opcija manualnog popunjavanja kao i automatsko popunjavanje iz JCI dokumenta.

Evidenciona deklaracija-evidencioni list je isprava koja služi za promet domaće robe i robe koja je nacionalizovana sa područja Kosova (u skladu sa rezolucijom 1244). Za navedeni obrazac predviđena je mogućnost manualnog popunjavanja kao i popunjavanje iz prethodno unetih isprava.

9.8. Transportne i druge isprave

Korišćenjem opcije prateća dokumenta (slika 15) koja se nalazi u gornjem meniju moguće je brzo popunjavanje transportnih dokumenata kao i dokumenata o poreklu. Naime, opcija „automatsko popunjavanje iz JCI“ omogućava automatski prenos podataka iz JCI u rubrike navedenih isprava. Kao što se može videti, korišćenjem opcije prateća dokumenta moguće je popunjavanje transportnih isprava CMR-a i CIM-a kao i isprave o poreklu EUR.1.

Slika 15. Opcija "Prateća dokumenta" (Izvor: Software Design, 2003.)

U međunarodnom prometu CMR predstavlja izvorni dokument koji prati robu od izlaska iz magacina pošiljaoca do ulaska u magacin primaoca. Osnovna namena CMR obrasca (slika 16) ogleda se u regulisanju odgovornosti u slučaju nastanka štete u toku transporta. Međutim, pored navedenog CMR je i od velikog značaja za sprovođenje carinskog postupka. Naime, iz navedenog obrasca se može videti naziv i sedište pošiljaoca kao i mesto preuzimanja robe što je od velikog značaja prilikom dokazivanja porekla.

Zakoni			Spoljnotrg. dok.			Carinska dok.			Prijave			Prateća dok.			Tekstovi			Formulari			Car. tarifa			Trg. nazivi			Ostalo		
1. Pošiljalac (ime, adresa, zemlja)						1 a) Zemlja						MEDUNARODNI TOVARNI LIST LETTRE DE VOITURE INTERNATIONALE CMR Nr 0130563 Na ovaj prevoz će se primeniti: 1. Konvencija o ugovoru za međ. prevoz robe drumom bez obzira na bilo koje suprotne propise. 2. Opšti uslovi su odštampani na poleđini ove potvrde. Ce transport est soumis, nonobstant toute clause contraire, à la Convention relative au contrat de transport international de marchandises par route (CMR)																	
2. Primaoc (ime, adresa, zemlja)						2 a) Zemlja						16. Prevoznik (ime, adresa, zemlja)						16 a) Spolj. trg. registrovani prevoznik											
AUTOKOMERC BEOGRAD						VOLKSWAGEN WOLFSBURG NEMACKA						ORVEL JUGOSLAVIJA																	
3. Mesto isporuke (mesto, zemlja, datum)						3 a) km do yu						17. Ostali prevoznici (ime, adresa, zemlja)																	
WOLFSBURG												Reg. broj vozila						i prikolice											
4. Mesto i datum preuzimanja pošiljke na prevoz (mesto, zemlja)						4 a) km do yu						0,00						18. Primedbe i ogran. prevoznika						Vozaču! Vidi upitnik na poleđ. 3.A.-C primeraka					
BEOGRAD																													
5. Propratne isprave						FAKTURA																							
6. Oznaka i broj			7. Broj koleta			8. Vrsta ambalaže			9. Vrsta robe			10. Statistički broj			11. Bruto težina kg			12. Zapremina m ³											

Slika 16. CMR-kamionski tovarni list (Izvor: Software Design, 2003.)

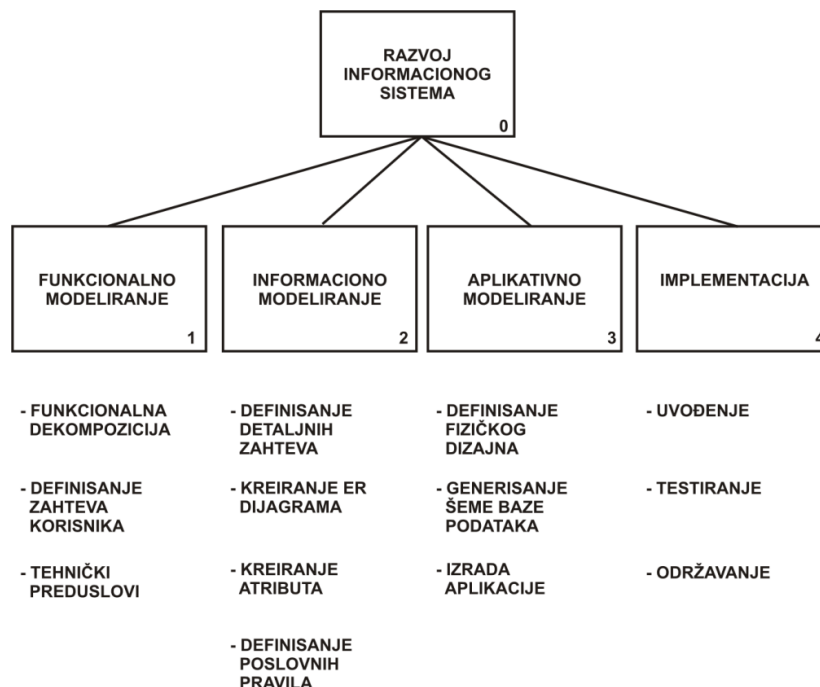
Međunarodni železnički tovarni list-CIM predstavlja potvrdu vozara u železničkom prevozu da je robu primio na prevoz od utovarne do uputne stanice. Stoga se na poleđini ovog obrasca upisuje obračun prevoznih troškova shodno železničkim tarifama. Železnički tovarni list izdaje otpremna železnička stanica na ime prevoznika robe. Obrazac tovarnog lista sadrži sledeće podatke: datum otpreme, otpremna i uputna železnička stanica i pravac prevoza, ime i adresa pošiljaoca i primaoca robe, oznaka robe, vrsta pakovanja, broj koleta, bruto i neto težina robe i drugo.

Vezano za teretnicu ili konosman je bitno napomenuti, da se navedena isprava razlikuje od prethodnih, budući da je ova transportna isprava, ujedno i hartija od vrednosti. To znači da se sa robom za vreme plovidbe može trgovati indosiranjem odnosno prenosom vlasništva koji se upisuje na poledini dokumenta.

EUR-1 je dokument koji dokazuje preferencijalno poreklo robe i „izdaje se na zahtev kupca koji želi da se osigura da je roba proizvedena u pogonima proizvođača od koga kupuje robu i da nije reeksportovana, kako bi na bazi istog mogao koristiti carinske povlastice“ (Kozomora, 2003, str. 148). Radi unificiranja ovog dokumenta po propisima Evropske unije uvedena je forma obrasca potvrde o poreklu robe. U postupku carinjenja navedeni obrazac overava carinski organ, ukoliko su se stekli odgovarajući uslovi koji su propisani zakonom. Po pravilu navedeni sertifikat popunjava izvoznik, međutim u praksi uverenje o poreklu popunjava deklarant a overava ga izvoznik. Carinarnica popunjava i overava rubriku 11, pri čemu se upisuje: vrsta, broj i datum izvozne deklaracije, šifra i naziv carinske ispostave iz Kodeksa šifara, podatak o zemlji koja je izdala sertifikat kao i datum i mesto izdavanja sertifikata. Istovremeno u rubrici 11 navedenog sertifikata mora da stoji potpis i faksimil carinskog službenika koji je izvršio kontrolu ispunjenosti uslova za sticanje porekla. Navedeni sertifikat se overava posebnim pečatom Uprave carina, koji se isključivo koristi za overu istog. Drugi primerak uverenja o poreklu sadrži izjavu izvoznika u kojoj su nevedeni podaci o robi na osnovu kojih se može pouzdano utvrditi da je zaista reč o proizvodu domaćeg porekla. Za ovaj obrazac moguća je opcija manuelnog popunjavanja (popunjavanje novog obrasca), popunjavanje iz prethodno unetih obrazaca kao i automatsko popunjavanje iz JCI. Na kraju, može se zaključiti da program „Špedicija 2003“ integriše brzinu, preciznost, pouzdanost i trenutni pristup svim podacima unešenim u bazu podataka i na toj osnovi omogućava lakšu, bržu i kvalitetniju pripremu carinskih dokumenata.

10. RAZVOJ INFORMACIONIH SISTEMA I POSTAVKE VEZANE ZA IDEFO METODOLOGIJU

U današnje vreme sve je veća potreba za kvalitetnim i raznovrsnim podacima i informacijama, koje je moguće zadovoljiti kroz razvoj informacionih sistema kao i odgovarajućih sistema za upravljanje podacima (SUBP). „Imajući u vidu postavke vezane za IDEFO i IDEF1X metodologiju, kao i potrebe za reinženjeringom poslovnih procesa, razvoj informacionih sistema se izvodi kroz četiri sledeće faze (slika 17): a) Funkcionalno modeliranje, b) Informaciono modeliranje, c) Aplikativno modeliranje, d) Implementacija“ (Veljović, 2004, str. 7).

Slika 17. Stablo aktivnosti postupka razvoja informacionog sistema (Izvor: Veljović, 2004.)

„Aktivnost „*Funkcionalno modeliranje*“ treba da omogući postavljanje modela, tj. definisanje studije koja koncipira reinženjering poslovnih procesa u širinu“ (Veljović, 2004, str. 7). Navedena aktivnost obuhvata „dekomponovanje poslovnih funkcija kao i planiranje potrebnih resursa za realizaciju istih. Naime, funkcionalni model koji je vezan za korišćenje IDEFO tehnike se sastoji od hijerarhijskog niza dijagrama koji postepeno prikazuju sve više detalja o funkcijama i

njihovoj međuvezi (interface) sa ostalim delovima sistema“ (Veljović, 2004, str. 11). U tom smislu „IDEFO modelovanje omogućuje analizu osobina određenog poslovnog procesa ili dela procesa radi unapređenja istog. U osnovi nastanak IDEFO funkcionalnog modeliranja motivisan je sledećim razlozima: a) da služi kao dokumentacija i uputstvo za opis kompleksnih poslovnih procesa; b) da omogući jasniji uvid u kritične aktivnosti koje je potrebno izvesti sa odgovarajućim resursima, što je bitan uslov za reinženjering poslovnih procesa i c) da se kroz prototipski pristup funkcionalnom modeliranju omogući brz i jednostavan način proveravanja alternativnih ideja“ (Veljović, 2004, str. 11). Aktivnost „Funkcionalno modeliranje“ obuhvata tri podaktivnosti. Prva podaktivnost „*Funkcionalna dekompozicija*“ polazi od strategijske odluke rukovodećeg menadžmenta o potrebi razvoja informacionog sistema u cilju unapređenja poslovnih procesa. Na osnovu navedene aktivnosti može se formirati stablo poslovnih procesa posmatrano iz ugla rukovodećeg menadžmenta. Funkcionalna dekompozicija sistema se vrši na više nivoa, pri čemu se funkcije preduzeća razlažu na razumljive delove odnosno manje funkcije koje su međusobno povezane (Stevanov, 2013). Druga podaktivnost „*Definisanje zahteva korisnika*“ predstavlja konceptualni okvir za reinženjering poslovnih procesa. Naime „u ovoj fazi se proučavaju i procenjuju postojeći procesi, odnosno analiziraju se rezultati postojećih kao i očekivani rezultati procesa u budućnosti. Istovremeno, u ovoj aktivnosti treba predvideti i alternativne prilaze, kako bi se kroz definisanje problema ujedno izvršila i procena novih poslovnih alternativa, pri čemu je potrebno razjasniti šta se želi postići, zašto je potreban redizajn i kako treba da izgleda proces u budućnosti“ (Veljović, 2004, str. 8). I na kraju, treća podaktivnost „*Tehnički preduslovi*“ podrazumeva određene zahteve „u pogledu odgovarajućeg hardvera i softvera, kadrovske potrebe kao i dinamiku realizacije. Rezultat ove faze rada je studija ili idejni projekat kao dokument za sledeću aktivnost „Informaciono modeliranje“ (Veljović, 2004, str. 8).

Aktivnost „**Informaciono modeliranje**“ se izvodi na bazi definisanih kritičnih funkcija iz aktivnosti „Funkcionalno modeliranje“. S tim u vezi, informacioni model prikazuje međusobni odnos podataka u nekom realnom sistemu. Informaciono modeliranje omogućava: a) „definisanje systemske dokumentacije koja se može koristiti za bazu podataka i za razvoj aplikacija kako bi osoblje moglo da definiše systemske zahteve; b) bolju komunikaciju međusobno i sa krajnjim korisnicima; c) jasnu sliku o poslovnim pravilima i d) logičku sliku baze podataka pri čemu se mogu

koristiti automatski alati za generisanje sistema za upravljanje bazama podataka“ (Veljović, 2004, str. 38). Aktivnost „Informaciono modeliranje“ se sastoji od sledećih podaktivnosti: a) definisanje detaljnih zahteva, b) kreiranje ER modela, c) kreiranje atributa i d) definisanje poslovnih pravila. Podaktivnost „*Definisanje detaljnih zahteva*“ predstavlja reviziju postavljenih elemenata iz studije kako bi se kroz dalje detaljno produblјivanje određenih funkcija sproveo reinženjering. Naime u ovoj fazi „treba utvrditi koja stara pravila ostaju i koji se novi procesi pojavljuju kako bi se izvršilo spajanje određenih operacija ili eliminisale nepotrebne i utvrdio logičan redosled koraka u procesu. Krajnji rezultat ove aktivnosti predstavlja detaljno definisano stablo aktivnosti sa odgovarajućim detaljnim dekompozicionim dijagramom i verifikacijom od strane rukovodstva preduzeća“ (Veljović, 2004, str. 8). Podaktivnost „*Kreiranje ER modela*“ predstavlja kreaciju projektanta informacionog sistema koji uz aktivno učešće korisnika crta ono što predstavlja njihovo iskustvo i saznanje o poslovanju konkretnog preduzeća. Na taj način se kroz identifikaciju entiteta, odnosno kroz definisanje objekta od interesa za posmatranje sa njihovim osobinama, tj. atributima i definisanim vezama definiše ER model. Sledeća podaktivnost „*Kreiranje atributa*“ „daje opis osobina prethodno definisanih entiteta. I na kraju aktivnost „*Definisanje poslovnih pravila*“ predstavlja sintezu prethodne dve aktivnosti čime su definisana poslovna ograničenja i pravila ponašanja“ (Veljović, 2004, str. 8).

„Nakon izvršenog logičkog dizajna u okviru aktivnosti informacionog modeliranja treća aktivnost „*Aplikativno modeliranje*“ omogućava da se izvrši fizički dizajn za izabrani sistem za upravljanje bazom podataka-SUBP“ (Veljović, 2004, str. 120). S tim u vezi „aplikativno modeliranje treba da pomogne projektantima u: a) fizičkom kreiranju efikasne baze podataka, b) razvoju aplikacije, c) izboru načina pristupa podacima. Aktivnost „Aplikativno modeliranje“ čine sledeće podaktivnosti: a) definisanje fizičkog dizajna u okviru kojeg se razmatraju mogućnosti vezane za izgradnju sistema za upravljanje bazama podataka; b) generisanje šeme baze podataka u kojoj se za izabranu ciljnu platformu definišu fizičke tabele, kolone i relacije; c) izrada aplikacije koja predstavlja korisnički pogled na podatke u smislu definisanja menija, forme, upita i izveštaja“ (Veljović, 2004, str. 9).

U okviru prethodne aktivnosti definisan je tok podataka „Radni IS“ koji predstavlja ulaz za sledeću aktivnost „*Implementacija*“. Naime, u ovoj aktivnosti se vrši uvođenje, testiranje i održavanje budućeg softvera, stoga „Implementacija“

predstavlja priliku za sprovođenje reinženjeringa poslovnih procesa. „U prvoj podaktivnosti „*Uvođenje*“ ocenjuje se urađena korisnička aplikacija, vrše se izmene ukoliko je to potrebno kao i izrada uputstva i obuka za korisnike. U okviru druge podaktivnosti „*Testiranje*“ testiraju se i ocenjuju performanse u okviru postavljenog SUBP. I na kraju aktivnost „*Održavanje*“ izvodi se u fazi eksploatacije u kojoj se jasno vide eventualni nedostaci vezani za sprovedeni reinženjering poslovnih procesa i definišu se odgovarajuće korektivne akcije“ (Veljović, 2004, str. 9).

10.1. Struktura grafičkog jezika IDEF0

U okviru prethodnog podnaslova data je teorijska elaboracija razvoja informacionih sistema kroz postavke vezane za IDEF0 i IDEF1X metodologiju. „IDEFO tehnika modelovanja aktivnosti se bazira na kombinaciji grafike i teksta koji su predstavljeni na organizovan i sistematičan način kako bi se povećala razumljivost koja podržava analizu, obezbeđuje logiku za potencijalne izmene, specificira zahteve, ili, drugačije rečeno, podržava analizu sistema po nivoima i integriše aktivnosti“ (Veljović, 2004, str. 11). IDEF0 metoda sadrži: grafički prikaz, tekstualni opis i rečnik. Kroz grafički prikaz definišu se: funkcije, procesi i veze putem pravougaonika i strelica kao i odgovarajuće sintakse i semantike (Tešić, 2011). Sintaksu grafičkog jezika čine pravougaonici, strelice i pravila. „Pravougaonici predstavljaju aktivnosti definisane kao funkcije, procesi i transformacije i imaju svoj naziv i broj“ (Tešić, 2011, str. 4). Za naziv se koristi aktivni glagol ili glagolska fraza, kako bi se u sažetoj formi objasnila navedena aktivnost. „Broj se koristi da bi se identifikovao predmet opisivanja pravougaonika u produženom tekstu“ (Tešić, 2011, str. 4). Aktivnost koja je definisana u pravougaoniku ima sledeće karakteristike: a) naziv koji treba da objasni svaku aktivnost; b) vremensku dimenziju koja podrazumeva potrebno vreme između početka i kraja aktivnosti i c) rezultat koji moraju dati sve aktivnosti. Same funkcije ili procesi na određenom nivou dekompozicije su povezane tokovima materijala ili tokovima informacija što znači da izlaz iz jedne aktivnosti ili funkcije može biti ulaz u drugu aktivnost, odnosno da svaka identifikovana aktivnost treba da ima svoj rezultat. Tekstualni opis i rečnik su u funkciji podrške grafičkom dijagramu iz razloga što obezbeđuju dodatne informacije. „Strelice su definisane nazivom (imenicom) i predstavljaju podatke ili objekte vezane za aktivnosti. Pri čemu se za opis naziva strelice definiše i odgovarajući tekstualni opis“ (Veljović, 2004, str. 14). Nadalje, strelice mogu biti različitog oblika poput: pravolinijskih, savijenih (pod

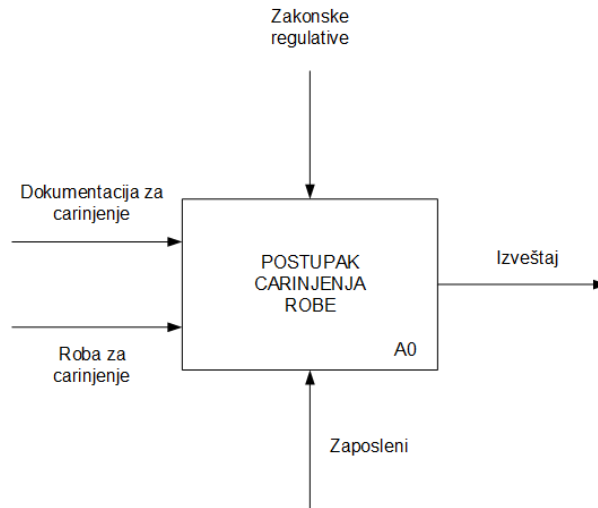
uglom od 90 stepeni) i mogu se računati ili spajati. „Strelice nisu samo tok podataka, nego i prenose podatke i objekte vezane za određeni proces ili aktivnost, pri čemu je odnos strelica i aktivnosti određen stranom na koju se strelica naslanja na pravougaonik“ (Tešić, 2011, str. 5). Naime, ulazne strelice koje predstavljaju materijal ili informaciju se transformišu preko aktivnosti u odgovarajući izlaz (izlazna strelica), dok kontrolne strelice specificiraju uslove odnosno kako i kada i da li će se aktivnost izvršiti. Kontrolne strelice koje ulaze u pravougaonik sa njegove gornje strane predstavljaju informacije koje regulišu uslove za obavljanje aktivnosti, kao što su zakoni, standardi, pravila. Strelice mehanizama su na donjoj strani okrenuti ka pravougaoniku i predstavljaju ljudske resurse, mašine ili opremu i obezbeđuju izvođenje aktivnosti. I strelice poziva označavaju proces koji se poziva i okrenute su od pravougaonika nadole. Na taj način se kroz odgovarajuću kombinaciju pravougaonika odnosno aktivnosti i strelica, formira IDEFO dijagram. S tim u vezi, u nastavku rada će se na bazi primera iz postupka carinjenja roba, kreirati IDEFO dijagram.

10.2. Prikaz procesa carinjenja u IDEFO dijagramu

Za prikaz procesa carinjenja roba navešće se kao primer poslovanje špediterskog preduzeća, koji će dalje služiti za opisivanje IDEFO metodologije. Zbog toga će u okviru prikaza procesa carinjenja nešto detaljnije biti reči i o radnjama koje prethode navedenom procesu. Budući da se na bazi pripremljenih radnji dobijaju informacije koje su od ključnog značaja za pravilno carinjenje roba kao što su: iznos carinskih dažbina, eventualne povlastice ili ograničenja, a iz kojih proizlaze dalje radnje u cilju pravilnog vođenja carinskog postupka. U tom smislu, kvalitetna priprema opredeljuje dalji tok procesa carinjenja.

Dakle, špeditersko preduzeće prvo razmatra ponudu uvoznika i po pravilu prihvata posao ukoliko ne postoje zakonska ili neka druga ograničenja. Sledeći korak obuhvata radnje koje preduzima špediter po dopremi robe koje podrazumevaju pripremu i predaju carinske deklaracije na bazi priloženih isprava. Po okončanju postupka carinjenja, špediter obaveštava uvoznika o izvršenom poslu i predaje carinsku robu na raspolaganje uvozniku kao i račun za izvršene usluge. Na osnovu datog primera može se definisati kontekstni dijagram koji će biti uopšten sa manje detalja, kako bi se u sledećem koraku na nivou dekomponovanja definisali nivoi detaljnosti u smislu sagledavanja svih radnji u postupku carinjenja. „Na osnovu

definisane sintakse i semantike grafičkog jezika IDEFO, pristupa se definisanju kontekstnog dijagrama“ (Veljović, 2004, str.16).

Slika 18. Kontekstni dijagram za aktivnost „Postupak carinjenja robe“ (Izvor: Autor)

„Kontekstni dijagram je najviši nivo apstrakcije koji se dekompozicionim dijagramima prevodi u niži nivo apstrakcije“ (Veljović, 2004, str.16). Iz primera se može videti da je kontekstni dijagram sastavljen iz dva dela koje čine jedan pravougaonik i odgovarajuće strelice. Pravougaonik predstavlja granicu modela koji se proučava, a preko strelica teku informacije. Kao što se na slici 18 može videti, aktivnost je definisana glagolskom frazom, dok se strelice ulaza na specifičan način transformišu ili troše radi stvaranja odgovarajućeg izlaza i koje su pri tom potpomognute odgovarajućim mehanizmima i kontrolom. Za navedeni dijagram strelice su grupisane i definisane kao:

Ulazi: dokumentacija za carinjenje, roba za carinjenje

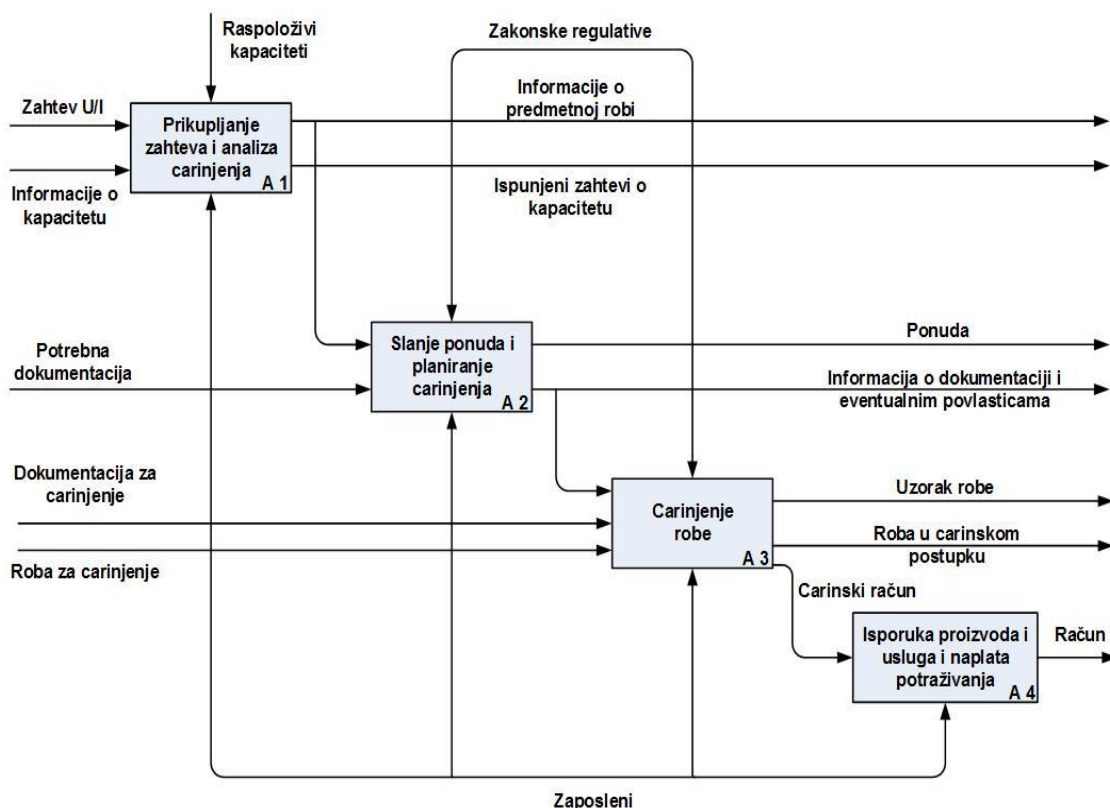
Izlazi: izveštaj

Mehanizmi: zaposleni

Kontrole: zakonske regulative

Imajući u vidu ovako postavljene kontekstni dijagram, u sledećem koraku će biti definisan dekompozicioni dijagram (slika 19) koji će biti podržan tekstualnim opisom.

IDEFO dijagram za postupak carinjenja roba

Slika 19. Dekompozicioni dijagram za aktivnost „Postupak carinjenja robe“ (Izvor: Autor)

Aktivnost-1. Prikupljanje zahteva i analiza carinjenja

U prvom koraku uvoznik/izvoznik obaveštava špeditera o svojim namerama u vezi zaključenog spoljnotrgovinskog posla. Nadalje, špeditersko preduzeće na osnovu postavljenog upita ili dispozicije uvoznika sagledava svoje kapacitete i mogućnosti za postavljene zahteve, budući da se u praksi neretko dešava da pojedini zahtevi uvoznika prevazilaze kapacitete i mogućnosti špediterskog preduzeća. Primera radi, zahtevi uvoznika u vezi organizacije transporta, mogu podrazumevati prijem robe i dokumentacije u mestu prodavca i izvozno carinjenje robe, zatim dopremu iste u određite i njeno konačno carinjenje. Ukoliko špeditersko preduzeće nije u mogućnosti da odgovori postavljenim zahtevima, isti može predložiti uvozniku drugo špeditersko preduzeće ili angažovati podšpeditera.

Osnovni elementi faze A1 su:

- Ulazi: zahtev u/i, informacije o kapacitetu;

- Izlazi: informacije o predmetnoj robi, ispunjeni zahtevi o kapacitetu;
- Kontrole (ograničenja): raspoloživi kapaciteti;
- Mehanizmi (resursi): zaposleni.

Aktivnost-2. Slanje ponuda i planiranje carinjenja

Ukoliko je špeditersko preduzeće u mogućnosti da adekvatno odgovori na postavljene zahteve spoljnotrgovinskog preduzeća, prelazi se na drugu aktivnost koja obuhvata slanje ponude i planiranje carinjenja. U sledećem koraku, špeditersko preduzeće je u obavezi da proveri da li postoje određena zakonska ili neka druga ograničenja za robu koje je predmet carinjenja. Budući da je prilikom uvoza za pojedinu robu potrebno prilaganje odgovarajućih dozvola, uverenja, sertifikata ministarstava i drugih nadležnih organa, kao dokaz da je predmetna roba zdravstveno ispravna ili usaglašena sa tehničkim ili nekim drugim zahtevima koji su propisani odgovarajućim zakonskim propisima. U osnovi veliki broj dozvola sa kojima se suočavaju učesnici u carinskom postupku predstavlja osnovni problem u poslovanju špediterskih preduzeća iz razloga što dozvole, uverenja i sertifikate izdaju različiti nadležni organi koji su najčešće locirani na različitim mestima. Takođe, posao otežava i veliki broj zakona kao i česte izmene istih. Ukratko, u ovoj aktivnosti spoljnotrgovinsko preduzeće pribavlja potrebnu dokumentaciju za carinjenje i razmatra ponudu od strane špeditera. Nakon prihvatanja ponude špeditera od strane spoljnotrgovinskog preduzeća pristupa se planiranju carinjenja.

Osnovni elementi faze A2 su:

- Ulazi: informacije o predmetnoj robi, potrebna dokumentacija;
- Izlazi: ponuda, informacije o dokumentaciji i eventualnim povlasticama;
- Kontrole (ograničenja): zakonske regulative;
- Mehanizmi (resursi): zaposleni.

Aktivnost-3. Carinjenje robe

U postupku carinjenja špeditersko preduzeće podnosi carinskim organima carinsku deklaraciju sa pripadajućim ispravama. Za isprave se može reći da imaju veliku važnost u sprovođenju carinskog postupka iz razloga što dokazuju određene činjenice od kojih zavisi pravilna primena carinskih propisa. Budući da špediter popunjava carinsku deklaraciju na bazi isprava, samim tim je i odgovoran za pravilnost preduzetih radnji koji proizlaze iz datog postupka kao i za tačnost unesenih podataka u carinskoj deklaraciji u pogledu količine, vrednosti, porekla, tarifnog stava

i drugo. Nadalje, u postupku carinjenja, carinski organ vrši kontrolu dokumentacije i robe pri čemu se utvrđuju materijalne činjenice u pogledu iste. U slučaju da carinski organ ustanovi da je roba pogrešno prijavljena ili da nedostaju određene saglasnosti ili dozvole, predmetna roba se ne može ocariniti sve dok se ne otklone eventualne nepravilnosti. Ukoliko nije bilo nepravilnosti ili su iste otklonjene, prihvata se carinska deklaracija i po dobijanju računa roba može biti puštena ako je carinski dug plaćan ili obezbeđen.

Osnovni elementi faze A3 su:

- ✓ Ulazi: dokumentacija za carinjenje, roba za carinjenje, informacije o dokumentaciji i eventualnim povlasticama;
- ✓ Izlazi: uzorak robe, roba u carinskom postupku, carinski račun;
- ✓ Kontrole (ograničenja): zakonske regulative;
- ✓ Mehanizmi (resursi): zaposleni.

Aktivnost-4. Isporuka proizvoda i usluga i naplata potraživanja

Nakon izvršenog carinjenja špediter predaje carinsku robu na raspolaganje uvozniku. U sledećem koraku špeditersko preduzeće ispostavlja račun uvozniku za izvršene usluge carinskog posredovanja koji pored istih uključuju i troškove carina i carinskih dažbina kao i druge troškove koji su mogli nastati u datom carinskom postupku kao što su: troškovi analize, skladištenja, pretovara i slično.

Osnovni elementi faze A4 su:

- ✓ Ulazi: carinski račun;
- ✓ Izlazi: račun;
- ✓ Mehanizmi (resursi): zaposleni;
- ✓ Kontrole (ograničenja): -.

10.3. Analiza aktivnosti „Postupak carinjenja robe“

U okviru datog primera navedene su sve formalnosti koje moraju obaviti carinski obveznici i njihovi opunomoćenici u okviru pripreme i podnošenja carinske deklaracije. Kao što se može videti, postupak carinjenja se sastoji od velikog broja različitih koraka. Primera radi, u fazi pripreme može postojati potreba za pojašnjenjem ili dodatnom dokumentacijom, dok se u fazi podnošenja carinske deklaracije može javiti potreba za tarifiranjem sofisticirane robe ili dokazivanjem preferencijala o poreklu koji podrazumeva primenu sniženih carinskih stopa ili oslobađajućih, što ima svoju cenu i neretko uzrokuje kašnjenje. Prema tome i trajanje

carinjenja se može značajno razlikovati u zavisnosti od vrste robe ili prirode pojedinačnog uvoza. U tom kontekstu, reinženjering poslovnih procesa bi podrazumevao pojednostavljene zahteve za uvoznju i izvoznju dokumentaciju i na toj osnovi bi se carinske formalnosti koje su svedene na najmanji mogući nivo ugradile u buduće rešenje. U tom smislu reinženjering poslovnih procesa bi podrazumevao aplikativna rešenja, pojednostavljene postupke kao i uspostavljanje sistema ovlašćenih privrednih subjekata koji ujedno predstavljaju najznačajnije institute u cilju ubrzanja postupka carinjenja. Stoga će u nastavku biti nešto više reči o istim. Najsazetije, aplikativna rešenja podrazumevaju: elektronsko podnošenje dokumenata, centralizovanu obradu podataka i elektronsko praćenje u realnom vremenu. Tako, na primer „kada vozilo stigne sa robom na odredište i dokumenta se podnesu elektronski, sistem sam obrađuje deklaraciju i ukoliko sistem analize rizika ne uvrsti deklaraciju u proveru, roba se može pustiti u promet“¹¹². Što se tiče pojednostavljenih carinskih procedura može se reći da podrazumevaju odstupanje od nekih pravila koja se primenjuju u redovnom carinskom postupku. Naime, privredni subjekti na osnovu odobrenja za pojednostavljene procedure carinjenja imaju mogućnost da ne carine robu na carinskim terminalima, već u odobrenim lokacijama u kompanijama ili kod ovlašćenih špeditera. Takođe, i uspostavljanje sistema ovlašćenog privrednog subjekta je u funkciji ubrzanja postupka carinjenja. Budući da je reč o institutima koji podrazumevaju da privredni subjekti koji ispunjavaju određene kriterijume u pogledu usaglašenosti sa propisima, solventnosti, zadovoljavajućeg sistema vođenja poslovne evidencije i slično, stiču status pouzdanog partnera a time i značajne olakšice u odnosu na druge privredne subjekte. S tim u vezi, može se zaključiti da primena pojednostavljenih postupaka kao i uspostavljanje sistema ovlašćenih privrednih subjekata predstavljaju veoma značajne institute u cilju ubrzanja postupka carinjenja i zbog toga je potrebno proširiti njihovu primenu. Zato je potrebno da u procesima implementacije navedenih instituta ne budu uključene samo velike kompanije, već i manja špediterska i spoljnotrgovinska preduzeća. Pored toga, potrebno je smanjiti vreme trajanja procedura za dobijanje pojednostavljenih postupaka carinjenja iz razloga što je rok od tri meseca za dobijanje odobrenja neprihvatljivo dugačak. Na kraju, potrebno je izgraditi veći nivo poverenja kao i saradnje između carinskih organa i privrede, budući da se u Evropskoj uniji na bazi analize rizika „od ukupnih

¹¹² Privredna komora Crne Gore (2018, Avgust 05), *Pojednostavljeni carinski postupci*, Preuzeto sa: <http://www.privrednakomora.me/saopstenja/pojednostavljeni-carinski-postupci>

pošiljaka pregleda svega 4,7%¹¹³, dok su se u „Republici Srbiji prema podacima iz 2013. godine fizičke provere i provere dokumentacije sprovodile na čak 16% pošiljaka“¹¹⁴ (ne uključujući pošiljke u tranzitu), što se može negativno odraziti na strane investitore. U tom smislu potrebno je kroz uspešan pravni okvir izgraditi partnerski odnos između carinskih organa i privrednika, kako bi se, kroz usmeravanje carinskih provera tamo gde su rizici najveći, rasteretio carinski potencijal i tako doprinelo lakšem odvijanju zakonite trgovine.

10.4. Dijagram toka podataka (DTP) kao metod za modelovanje procesa carinjenja

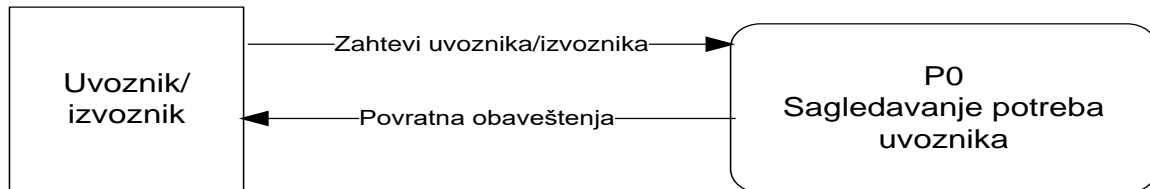
„Dijagram toka podataka (DTP) predstavlja metod za modelovanje poslovnih procesa preduzeća. Procesi se modeluju tako što se u prvom koraku naprave modeli postojeće fizičke i logičke strukture sistema koji služe za analizu postojećeg sistema, da bi se u sledećem koraku kreirali modeli logičke i fizičke strukture novog informacionog sistema“ (Stevanov, 2013, str. 3). „Dijagram toka podataka fokusira problem tokova podataka između procesa i vrši analizu skladišta podataka radi maksimalnog povećanja njihove raspoloživosti i smanjenja vremena pretraživanja. S tim u vezi, dijagram toka podataka treba da nadomesti nedostatke koji postoje u IDEFO metodologiji i definišu se za niže nivoe dekompozicionog dijagrama“ (Veljović, 2004, str. 48). U nastavku rada će se kao u primeru iz prethodnog podnaslova u prvom koraku posmatrati problematika uopšteno sa manje detalja, da bi se u sledećem koraku na nivou dekomponovanja definisali nivoi detaljnosti. Budući da svaki nivo dekompozicije prati odgovarajući tekstualni opis sa kojim se dodatno razjašnjava prikazani dijagram u nastavku će se kroz pojednostavljeni primer iz delokruga poslovanja špediterskog preduzeća kreirati kontekstni dijagram.

Uvoznik/izvoznik obaveštava špeditera o svojim namerama, odnosno poslovnim aktivnostima vezanim za uvoz/izvoz robe i usluga. U sledećem koraku špediter sagledava dati posao u pogledu mogućnosti realizacije istog kao i eventualna zakonska ograničenja. I na kraju, ukoliko ne postoje navedena ograničenja posao se prihvata i pristupa se planiranju carinjenja. Pri tom je potrebno naglasiti da se navedeni primer odnosi na nove procese, odnosno nove poslove koji imaju određene

¹¹³ Privredna komora Crne Gore (2018, Avgust 05), *Pojednostavljeni carinski postupci*, Preuzeto sa: <http://www.privrednakomora.me/saopstenja/pojednostavljeni-carinski-postupci>

¹¹⁴ Izveštaj o skriningu za Srbiju iz 2014 godine (2018, Avgust 05), *Poglavlje 29- Carinska unija*, Preuzeto sa: <http://eukonvent.org/wp-content/uploads/2016/04/Izve%C5%A1taj-sa-skrininga-poglavlje-291.pdf>

specifičnosti i sa kojima se špeditersko preduzeće nije susretalo u praksi. Stoga navedeni primer podrazumeva zvaničnu korespondenciju između spoljnotrgovinskog preduzeća i špeditera. Pri čemu bi tokovi podataka u narednom carinjenju za ovu aktivnost bili u formi obaveštenja.

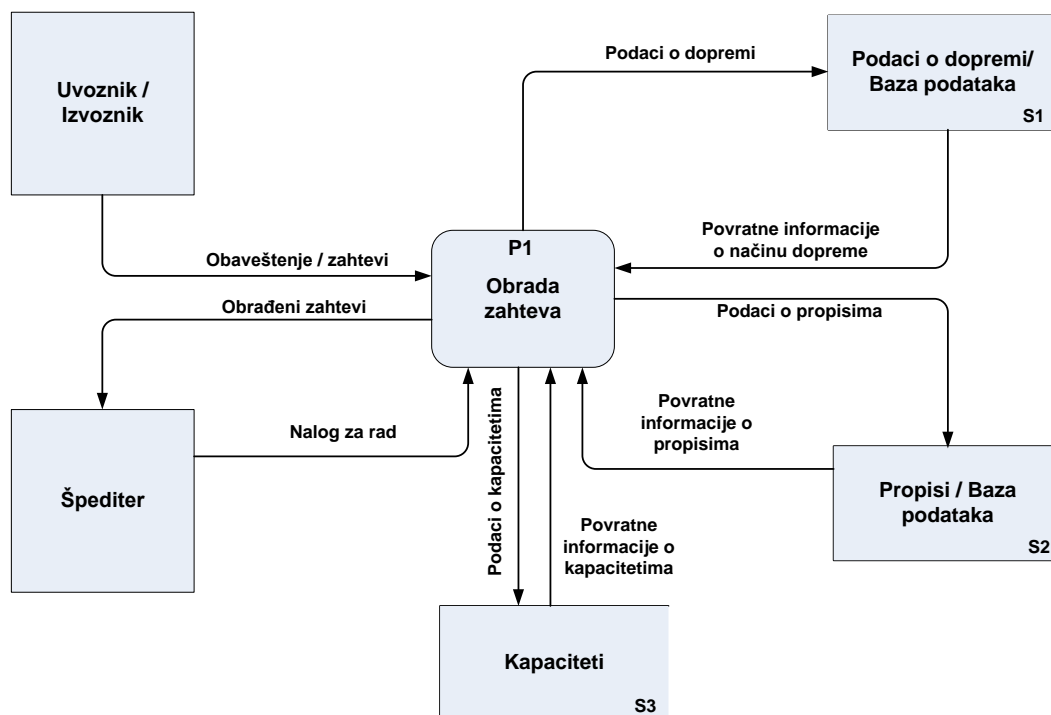
Slika 20. Kontekstni dijagram za aktivnost „Sagledavanje potreba uvoznika“

(Izvor: Autor)

Kontekstni nivo:

- ✓ Proces: sagledavanje potreba uvoznika;
- ✓ Entitet: uvoznik/izvoznik;
- ✓ Tokovi podataka: zahtevi uvoznika/izvoznika, povratna obaveštenja.

Kao što se može videti iz slike 20 kontekstni dijagram se sastoji od jednog procesa i spoljnih entiteta. U sledećem koraku se iz kontekstnog dijagrama razvija sistemski dijagram pri čemu se na sistemskom nivou dodaju glavni procesi i skladišta podataka. Na kraju, se iz sistemskog dijagrama mogu kreirati detaljniji dijagrami za svaki proces u njemu. U nastavku, u okviru slike 21. prikazan je: proces, entiteti, skladišta i tokovi podataka u okviru procesa P1- Obrada zahteva.

Slika 21. Dijagram toka podataka za aktivnost „Obrada zahteva“ (Izvor: Autor)

Sistemski nivo:

Proces: obrada zahteva;

Skladišta podataka: podaci o dopremi/baza podataka, propisi/baza podataka, kapaciteti;

Entiteti: uvoznik/izvoznik, špediter;

Tokovi podataka: obaveštenje/zahtevi, obrađeni zahtevi, podaci o dopremi, povratne informacije o načinu dopreme, podaci o propisima, povratne informacije o propisima, podaci o kapacitetima, povratne informacije o kapacitetima, nalog za rad.

Kao što se može videti na slici 21 pravac kretanja tokova podataka je usmeren ka procesu, a iz procesa tokovi podataka se odvijaju u svim pravcima. Iz primera se može videti da su tokovi podataka iz procesa usmereni ka skladištu podataka i entitetu.

10.5. Analiza „Obrade zahteva“

U okviru navedenog primera razmotriće se regulatorna strana koja je u međunarodnoj trgovini veoma složena i neretko predstavlja komplikovanu proceduru iz razloga što podrazumeva veliki broj koraka čiji ishod može biti neizvestan. Naime,

domaće carinsko zakonodavstvo predviđa da se za pojedine robe u carinskom postupku prilažu odgovarajuće dozvole, uverenja, sertifikati ministarstava kao i drugih nadležnih organa u cilju dokazivanja zdravstvene ispravnosti ili usaglašenosti sa tehničkim ili nekim drugim zahtevima. Istovremeno, zastareli načini rada kao i neefikasnost državnih ministarstava i agencija doprineli su da postupak dobijanja dozvola, uverenja, sertifikata predstavlja izuzetno složen i dugotrajan proces i samim tim može biti izuzetan teret za spoljnotrgovinska preduzeća. Pored navedenog, veliki broj zakona koji uređuje ovu oblast kao i česte izmene istih dodatno opterećuju spoljnotrgovinska preduzeća. Imajući u vidu navedena ograničenja nameće se zaključak da je potrebna veća opredeljenost i učešće državnih organa u inicijativama za smanjenjem i pojednostavljenjem formalnosti za navedenu dokumentaciju u cilju olakšanja međunarodne trgovine. U tom kontekstu, reinženjering poslovnih procesa bi podrazumevao pojednostavljene zahteve za dobijanje odgovarajućih dozvola, uverenja, sertifikata ministarstava kao i drugih nadležnih organa, te da se novi načini rada u pogledu istih ugrade u buduća rešenja. S tim u vezi, u nastavku će se navesti praktično iskustvo koje ima inovativni pristup u rešavanju navedenih ograničenja, te se može ugraditi u buduća rešenja za reinženjering poslovnih procesa. Naime, projekat Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije pod nazivom EXIM pokrenut je 2008. godine i predstavlja deo sistema „Jedan šalter/ Jedno zaustavljanje. Navedeni sistem trenutno povezuje šesnaest državnih agencija i na raspolaganju je dvadeset četiri sata dnevno. Sistem poseduje on-line interface koji ekonomskim operaterima omogućava da elektronski podnesu zahteve i prime svu potrebnu dokumentaciju za uvozne i izvozne dozvole i tarifne kvote. Dozvole i kvote se dobijaju po principu „ko prvi dođe, prvi će biti uslužen“. Sistem takođe omogućava elektronsko plaćanje administrativnih taksi i drugih naknada“ .¹¹⁵ U tom smislu, može se zaključiti da se kroz uspešan pravni okvir može izgraditi partnerski odnos između državnih institucija i privatnog sektora, kako bi se opsežni proceduralni zahtevi sveli na najmanju moguću meru i tako doprinelo razvoju međunarodne trgovine.

¹¹⁵ Međunarodna organizacija za migracije/IOM (2018, Avgust 05), Izveštaj misije za procenu i praćenje iz 2010 godine, *Jačanje integrisanog upravljanja granicom u zemljama Zapadnog Balkana i Turskoj*, Preuzeto sa: <https://www.osce.org/sr/secretariat/107523?download=true>

11. METODA ZA IZDVAJANJE I PRIKAZIVANJE PODATAKA O PROCESU

Jedan od glavnih ciljeva izdvajanja i prikazivanja podataka je dobijanje korisnih informacija o problemu koji treba analizirati i rešiti. U tom smislu i načini na koji će se podaci izdvojiti u najvećoj meri zavise od vrste problema koji se analizira. Tako izdvojeni podaci se dalje obrađuju i prikazuju na određeni način kako bi za korisnika bili pogodniji za dalje analize. Budući da je predmet analize proces carinjenja, u nastavku će se kroz prikaz istih, kreirati dijagram toka procesa, kako bi se u sledećem koraku u okviru analize sagledala „uska grla“ u navedenim procesima kao i mogućnost njihovog unapređenja.

Naime, carinjenje obuhvata radnje „prijema uvozne carinske deklaracije, pregleda robe i svrstavanje robe po Carinskoj tarifi na osnovu kojeg se utvrđuje iznos carine i drugih uvoznih dažbina“ (Cvetanović, Đurić, 2001, str. 169). U navedenim radnjama se utvrđuje činjenično stanje u smislu ispunjenosti uslova za primenu odgovarajućih materijalno-pravnih odredaba. Pri tome se, za pravilnu primenu istih koristi čitav niz instrumenata carinskog, spoljnotrgovinskog, deviznog i poreskog sistema. Nadalje, u carinjenju učestvuju brojni izvršioc i kao što su prevoznici, osiguravači, špediteri, carinski organi kao i drugi ovlašćeni organi koji obavljaju propisane radnje u vezi sa kontrolom kvaliteta, kontrolom zdravstvene ispravnosti i slično. Usredsređujući se na špeditera kao jednog od učesnika u carinskom postupku, može se reći da se isti pojavljuje pred državnim organima kao opunomoćenik uvoznika ili izvoznika, nastupajući u njegovo ime i za njegov račun. Što se tiče „carinskih organa, špediter nastupa u svojstvu ovlašćenog zastupnika carinskog obveznika, odnosno carinskog posrednika“ (Kostić, 2008, str. 104). I na toj osnovi, može se sagledati značaj špeditera u međunarodnom robnom prometu. Naime, nastupajući u ime spoljnotrgovinskog preduzeća, špediter povezuje proizvodnju i potrošnju preko sistema međunarodnog robnog prometa. Istovremeno, špedicija obavlja i funkciju posrednika između spoljne trgovine i saobraćaja i na taj način spoljnotrgovinsko preduzeće dobija stručnog konsultanta kao i zastupnika njenih interesa prema ostalim učesnicima u transportu. „ U osnovi, međunarodni transport dobija značajnog korisnika njegovih usluga“ (Kostić, 2008, str. 104). Pored navedenog, zastupanje interesa spoljnotrgovinskog preduzeća podrazumeva i

predočavanje uvozniku odnosno izvozniku o potrebnoj dokumentaciji za dati carinski postupak kao i eventualne povlastice ili ograničenja. Međutim, u pojedinim slučajevima interesi spoljnotrgovinskog preduzeća mogu biti u suprotnosti sa poštovanjem pravila i procedura koji nalažu carinski organi. U takvim prilikama špeditersko preduzeće mora zastupati svoje interese koje pre svega podrazumevaju poštovanje pravila i procedura koje nalažu carinski organi. Pri tom, ima se u vidu, da zastupanje interesa spoljnotrgovinskog preduzeća iznošenjem netačnih i neistinitih podataka ili navođenjem carinskih organa na pogrešan zaključak iz čega proističe plaćanje dažbina u manjem iznosu ili bilo koja druga olakšica u pogledu iste predstavlja radnje ili propuste koji se smatraju carinskim prekršajima i kao takvi podležu kažnjavanju. U daljem tekstu detaljno će biti obrazloženi procesi carinjenja.

11.1. Dijagram toka procesa carinjenja

„Dijagram toka procesa predstavlja tehniku grafičkog prikazivanja odvijanja nekog procesa“ (Ćosić, Radaković, 2006, str. 66). Stoga se isti može koristiti za različite namene kao što su: a) dobijanje jasnije slike o odvijanju procesa kako bi se kroz detaljnu anлізу istih sagledala eventualna unapređenja i b) u cilju prikazivanja novih procesa, predstavljajući tako osnovnu podlogu za detaljnu razradu istih. Suštinski „dijagram toka i algoritam predstavljaju istu tehniku, pri čemu se termin dijagrama toka koristi za prikazivanje načina odvijanja bilo kog procesa, a algoritam za prikazivanje načina odvijanja programa. S tim u vezi, i simboli koji se koriste za izradu dijagrama toka su praktično preuzeti iz algoritamskog programiranja“ (Ćosić, Radaković, 2006, str. 66).

Ukoliko analiziramo procese carinjenja, može se zaključiti da se u pripremi i podnošenju carinske deklaracije mogu odvijati: ponavljajući procesi, modifikovani procesi i novi procesi.

Ponavljajući procesi se odvijaju standardnim (rutinskim) tokom i podrazumevaju neznatne promene u samim procesima. Naime, ovi procesi se odnose na robu koja je u ranijem periodu bila predmet carinjenja, stoga se ovi procesi odvijaju na unapred definisan način sa veoma malim prilagođavanjima koja se uglavnom odnose na specifične uslove koji prate svaki postupak carinjenja.

Modifikovani procesi podrazumevaju određene promene ili nepoznanice u samim procesima. Kao što sam naziv govori navedeni procesi se u određenom smislu razlikuju od ponavljajućih procesa. Naime, u praksi bi to moglo značiti da

spoljnotrgovinsko preduzeće proširuje lanac snabdevanja pa uvodi nove proizvode u okviru svoje delatnosti koji se neznatno razlikuju od postojećih ili je pak predmet uvoza ista vrsta robe ali iz druge zemlje porekla. Za navedene procese su potrebna veća prilagođavanja od prethodnog, budući da mogu podrazumevati prilaganje dodatnih isprava.

Novi procesi se značajno razlikuju od postojećih procesa. Naime, u praksi se navedeni procesi često odnose na određene specifičnosti u carinskom posredovanju sa kojima se špeditersko preduzeće nije susretalo u praksi. To se pre svega odnosi na carinjenje specifičnih roba sa kojima se navedeno preduzeće nije susretalo ili na određene logističke zahteve od strane spoljnotrgovinskog preduzeća koji podrazumevaju odgovarajuću kadrovsku i organizacionu strukturu špediterskog preduzeća. U praksi se navedeni zahtevi manje pojavljuju, stoga je od velikog značaja da se adekvatno odgovori istim. Posebno u slučajevima kada navedeni zahtevi dolaze od strane spoljnotrgovinskog preduzeća sa kojim špediter ima dugoročnu poslovnu saradnju.

U cilju jasnijeg prikaza špediterske delatnosti u nastavku će se u okviru studije slučaja detaljno opisati poslovni ambijent kao i ograničenja u poslovanju istog.

11.2. Studija slučaja

U Srbiji se preduzetništvo počelo razvijati krajem osamdesetih i nastavljeno je devedesetih godina prošlog veka. U navedenom periodu koji ujedno predstavlja prvu fazu tranzicije bila je prisutna opšte društvena kriza koja je nastala usled ratnog raspada zemlje kao i sankcija nametnutih od strane međunarodne zajednice. Usled odsečenosti od stranog tržišta kao i tržišta bivših republika „domaća industrija je bila upućena samo na produkciju za domaće potrebe, stoga domaća preduzeća nisu mogla pratiti tehnološki razvoj, pa su sredstva tehnološki zastarevala, a usled nedostatka finansijskih sredstava slabo su i održavana. Drugim rečima, navedeni procesi su prouzrokovali raspad i uništenje velikih privrednih sistema kao i odlazak radnika iz fabrika, koji su bili primorani da na druge načine obezbede najosnovniju egzistenciju za sebe i svoju porodicu, a sa njihovim odlascima gubila su se proizvodna znanja, navike i fabričke specifičnosti“ (Drobnjak, 2013, str. 2). Sličnu sudbinu delila su i preduzeća iz oblasti usluga. Stoga su i u špediterskim preduzećima, mnogi zaposleni koji su bili suočeni sa teškom ekonomskom situacijom, odlučili da okušaju sreću u novonastalom svetu privatnog preduzetništva čije su se mogućnosti tek otvorile.

Odlazak zaposlenih sa stečenim znanjima, iskustvom i kontaktima bio je praćen i odlaskom komitenata, što je uticalo da velika špediterska preduzeća kao što su „Jugošped“, „Vojvodinašped“, „Tranšped“ posluju sa znatno smanjenim učešćem na tržištu. Tako je i preduzeće „Špedial“ doo Novi Sad osnovano od strane lica koje je bilo zaposleno u društvenom sektoru, kako bi samostalno obavljao istu delatnost. Od svog nastanka 1993. godine pa sve do oktobarskih promena 2000. godine, navedeno preduzeće se razvijalo što je uzrokovalo otvaranju novih poslovnica. Obzirom da je težište poslovanja usmereno na pružanje graničnih usluga, navedeno preduzeće je otvorilo poslovnicu na graničnom prelazu Sremska Rača, da bi u sledećem koraku u cilju povezivanja carinskih postupaka osnovalo i poslovnicu u Sremskoj Mitrovici. Naime, granična radnja predstavlja prvu fazu u postupku carinjenja, dok sledeća faza podrazumeva konačno carinjenje. Na taj način, povezivanjem graničnih radnji i carinjenja u unutrašnjosti zaokružuje se postupak carinjenja i na taj način se stvara konkurentna pozicija, zato je povezivanje istog predstavljao logičan korak. Sledeći korak, u kreiranju poslovne strategije je izbor sedišta preduzeća. Naime, sa sedištem u prostorijama „Vojvodinašped“ koji se nalazi na carinskom terminalu, navedeno preduzeće je u mogućnosti da na brz i efikasan način izvrši carinjenje robe kao i smeštaj iste zbog blizine skladišnog prostora, a zbog velike frekventnosti špeditera veća je mogućnost dobijanja poslova na graničnoj ispostavi. Stoga je u navedenom periodu, preduzeće „Špedial“ ostvarivalo dobre poslovne rezultate, budući da je iz poslovanja pokrivalo troškove funkcionisanja i investiranja. Navedene prilike doprinele su da preduzeće „Špedial“ zaključi sporazum o zajedničkom finansiranju radova na graničnom prelazu Sremska Rača u cilju stvaranja većih poslovnih mogućnosti. Naime, potpisnici sporazuma su imali interes da ulože finansijska sredstva kako bi poboljšali uslove poslovanja i stekli određene privilegije u radu na graničnom prelazu. U datim okolnostima u kojima se štite insajderi (učesnici sporazuma) a diskriminišu oni koji bi da uđu stvoreni su povoljniji uslovi za poslovanje. Navedene okolnosti su bile praćene i pogodnostima u domenu poslovne etike, budući da u ranijem periodu zaposleni nisu poštovali otkazni rok pa su bukvalno preko noći prelazili u suparničko preduzeće ili su osnivali sopstveno preduzeće pri čemu je njihov odlazak bio praćen i odlaskom komitenata. Nažalost, ovakvi povoljni uslovi poslovanja nisu dugo potrajali. Naime, uprkos postojanju određenih pravila, ona se u daljem periodu nisu poštovala. Na taj način je omogućeno i drugim špedicijama koje nisu uložile finansijska sredstva u izgradnju prelaza, da

obavljaju delatnost špediterskih usluga na graničnom prelazu Sremska Rača. Drugim rečima, favorizovani su određeni privredni subjekti na račun drugih. Takve okolnosti su doprinele da se broj špediterskih preduzeća na graničnom prelazu konstantno povećava, što je uz isti obim posla značilo, da svi rade manje, pa samim tim i prihoduju manje. U svakom slučaju, preduzeće „Špedial“ je uspevalo da se prilagodi novim uslovima poslovanja, budući da je u tom periodu navedeno preduzeće imalo deset zaposlenih radnika koji su bili raspoređeni u poslovnica Sremska Rača, Sremska Mitrovica i Novi Sad.

Druga faza tranzicije u Srbiji nastupa nakon političkih promena 2000. godine „kada je u masama zavladao optimizam za brzi oporavak ekonomije, revitalizaciju industrije i poboljšanje standarda građana. Nažalost, to su bile samo lepe želje“ (Drobnjak, 2013, str. 2). Naime, kreiranje tržišnih pravila igre u cilju podsticanja konkurencije, ekonomske efikasnosti i stabilnog privrednog rasta doprinele su da značajno oštećena privreda a naročito industrija iz devedesetih godina doživi u ovom periodu svoje potpuno uništenje. Nekadašnji proizvodni giganti na teritoriji opštine Novi Sad kao što su „Novokabel“, „Pobeda“, „Albus“ svoju poslovnu aktivnost su sveli na minimum, dok je veći deo industrije prestao da posluje. Njih su zamenila velika trgovinska i uvoznička preduzeća koja neretko u okviru svog poslovanja obavljaju i špeditersku delatnost. To je u još većoj meri doprinelo stvaranju loše klime za poslovanje iz razloga što „mala i srednja preduzeća mogu egzistirati, razvijati se i unapređivati svoju delatnost samo kao kooperanti velikih industrijskih sistema“ (Drobnjak, 2013, str. 4). To se posebno odnosi na špediterska preduzeća koja imaju ulogu funkcionalnog povezivanja proizvodnje i potrošnje. Nepovoljne tendencije u privredi doprinele su smanjenju obima posla, koje su uz rastuće troškove uzrokovale znatno smanjenje likvidnosti posmatranog preduzeća. Pri tom, ne treba ni zanemariti činjenicu da se u današnje vreme špediterska preduzeća suočavaju sa krajnje razvijenom a katkad i nelojalnom domaćom i stranom konkurencijom. Međutim, kao najveće ograničenje u poslovanju posmatranog preduzeća je svakako dobijanje bankarske garancije. Naime, carinskim propisima je predviđeno polaganje obezbeđenja na ime carinskog duga koji može nastati u carinskom postupku. Budući da je bankarska garancija najčešći oblik obezbeđenja, te da su procedure za dobijanje iste veoma složene i dugotrajane, logično je da ovaj vid obezbeđenja predstavlja veliki teret kao i ograničenje, posebno u slučajevima kada iznos garancije ne pokriva dinamiku poslovanja. Kada se pak, ima, u vidu činjenica da se bankarska garancija

odobrava na osnovu finansijskih pokazatelja i imovine preduzeća, te da je navedeno preduzeće locirano u poslovnoj zgradi „Vojvodinašpeda“ kao zakupac sa veoma skromnim finansijskim pokazateljima, razumljivo je da za istog nije moguće dobijanje većeg iznosa garancije, što svakako predstavlja veliko ograničenje u poslovanju. Takve okolnosti su uzrokovale smanjenju poslovnih prilika a analogno tome i smanjenju broja zaposlenih. To u krajnjoj instanci upućuje na zaključak da je potrebno stvoriti optimalno poslovno okruženje u kojem će pravila biti jasna, procedure jednostavne i gde će svi učesnici imati isti tretman.

U daljem tekstu detaljno će biti obrazložene aktivnosti iz delokruga poslovanja špediterskog preduzeća.

11.3. Prikaz aktivnosti i kreiranje dijagrama toka procesa carinjenja

A-1 Prijem zahteva

U prvoj fazi procesa carinjenja spoljnotrgovinsko preduzeće obaveštava špeditera o zaključenom poslu. S tim u vezi, iz aktivnosti „Prijem zahteva“ proizlazi izlazni dokument „Zahtev za carinjenje“.

A-2 Razmatranje i obrada zahteva

U sledećem koraku, špeditersko preduzeće na osnovu postavljenog upita ili dispozicije od strane uvoznika, sagledava svoje kapacitete i mogućnosti za postavljene zahteve. Naime, neretko se dešava da pojedini zahtevi uvoznika prevazilaze mogućnosti i kapacitete špediterskog preduzeća. To se posebno odnosi na zahteve vezane za organizaciju transporta iz razloga što isti mogu podrazumevati prijem robe i dokumentacije u mestu prodavca i izvozno carinjenje robe, zatim dopremu iste u odredište i njeno konačno carinjenje. Nadalje, u praksi se dešava da carinski dug koji može nastati u carinskom postupku prevazilazi iznos obezbeđenja koji ima špeditersko preduzeće, pa samim tim nije moguća realizacija datog posla. Pri tom se, učesnici u carinskom postupku susreću sa nizom necarinskih ograničenja koje pre svega podrazumevaju prilaganje odgovarajućih dozvola, uverenja, sertifikata ministarstava kao i drugih nadležnih organa, kao dokaz da je predmetna roba zdravstveno ispravna ili usaglašena sa tehničkim ili nekim drugim zahtevima. Veliki broj zakona iz ove oblasti kao i česte izmene istih nalažu da se pre prispeća robe proveriti da li za istu postoje eventualna ograničenja ili zabrane. S tim u vezi, aktivnost „Razmatranje i obrada zahteva“ podrazumeva ulazne dokumente kao što su Carinski zakon, Zakon o carinskoj tarifi kao i veliki broj podzakonskih propisa koji uređuju

ovu oblast. Shodno napred navedenom iz ove aktivnosti proizlazi izlaz u smislu odgovora na postavljene zahteve. Stoga, ukoliko za predmetnu robu postoje određena zakonska ili neka druga ograničenja rezultat odluke će biti DA. S tim da su u navedenom slučaju moguća podešavanja ukoliko spoljnotrgovinsko preduzeće dobije potrebne dozvole i saglasnosti ili izvrši uvoz druge robe za koju ne postoje zakonska ili neka druga ograničenja. U slučaju da su moguća podešavanja, ponovo se prolazi kroz aktivnost prijem zahteva. U slučaju da nisu moguća prilagođavanja rezultat odluke bi bio kraj. I na kraju, ukoliko ne postoje zakonska ili neka druga ograničenja rezultat odluke će biti NE.

A-3 Organizacija i priprema

Pod pretpostavkom da nema smetnji u pogledu zakonskih ili nekih drugih ograničenja, prelazi se na narednu aktivnost koja podrazumeva organizaciju i pripremu carinjenja. Kao što se može videti na slici 22 ulazni dokument za ovu aktivnost je dispozicija za spoljnotrgovinski posao. Naime, ova vrsta isprave predstavlja pismeni nalog za rad koji je sačinjen od strane spoljnotrgovinskog preduzeća i sadrži osnovne podatke o robi. Ukratko, navedeni obrazac sadrži informacije o robi u pogledu tarifnog broja, količine, vrednosti, porekla robe i slično, a koji su od značaja za pravilno sprovođenje carinskog postupka kao i u slučaju dokazivanja za eventualne propuste koji su prema carinskom zakonodavstvu okarakterisani kao carinski prekršaji. Nažalost, primena navedenih obrazaca je bila zastupljena sve do devedesetih godina prošlog veka i vezana je za poslovanje velikih proizvodnih i trgovinskih sistema koji su svoju korespondenciju sa špediterskim preduzećima vodile putem dispozicije za rad. Danas, ovog vida komunikacije gotovo i da nema, stoga u većini slučajeva špeditersko preduzeće dobija nalog za rad usmenim putem. Na kraju, iz navedenog ulaznog dokumenta koji može biti u pisanoj ili usmenoj formi u okviru aktivnosti „Organizacija i priprema“ proizlazi izlazni dokument „najava vozila na granici“. Ukratko, na osnovu dispozicije špeditersko preduzeće vrši organizaciju i pripremu svih potrebnih radnji na graničnom prelazu.

A-4 Priprema dokumentacije za carinjenje

U okviru predhodne aktivnosti izvršena je najava vozila na graničnom prelazu. U navedenoj radnji špediter u unutrašnjosti prosleđuje graničnom špediteru informacije o robi u smislu tarifnog broja, količine, vrednosti, porekla robe i slično i ukazuje na eventualne radnje od strane graničnih službi. Sa dopremom robe prelazi se na aktivnost „Priprema dokumenata za carinjenje“. Iz dijagrama se može videti da su

za realizaciju navedene aktivnosti potrebna određena ulazna dokumenta kao što su: granična JCI, CMR, račun, isprave o poreklu i drugo. Stoga se u okviru ove aktivnosti proveravaju ulazne isprave, posebno u pogledu vrednosti, količine, porekla i slično u cilju pravilnog sprovođenja carinskog postupka. I na kraju, ukoliko su u pogledu isprava ispunjeni svi uslovi za prihvatanje deklaracije iz navedene aktivnosti proizlazi izlazni dokument „Elektronska deklaracija“ odnosno elektronsko podnošenje deklaracije koje je u okviru prethodnih podnaslova detaljno obrazloženo.

A-5 Podnošenje i carinjenje

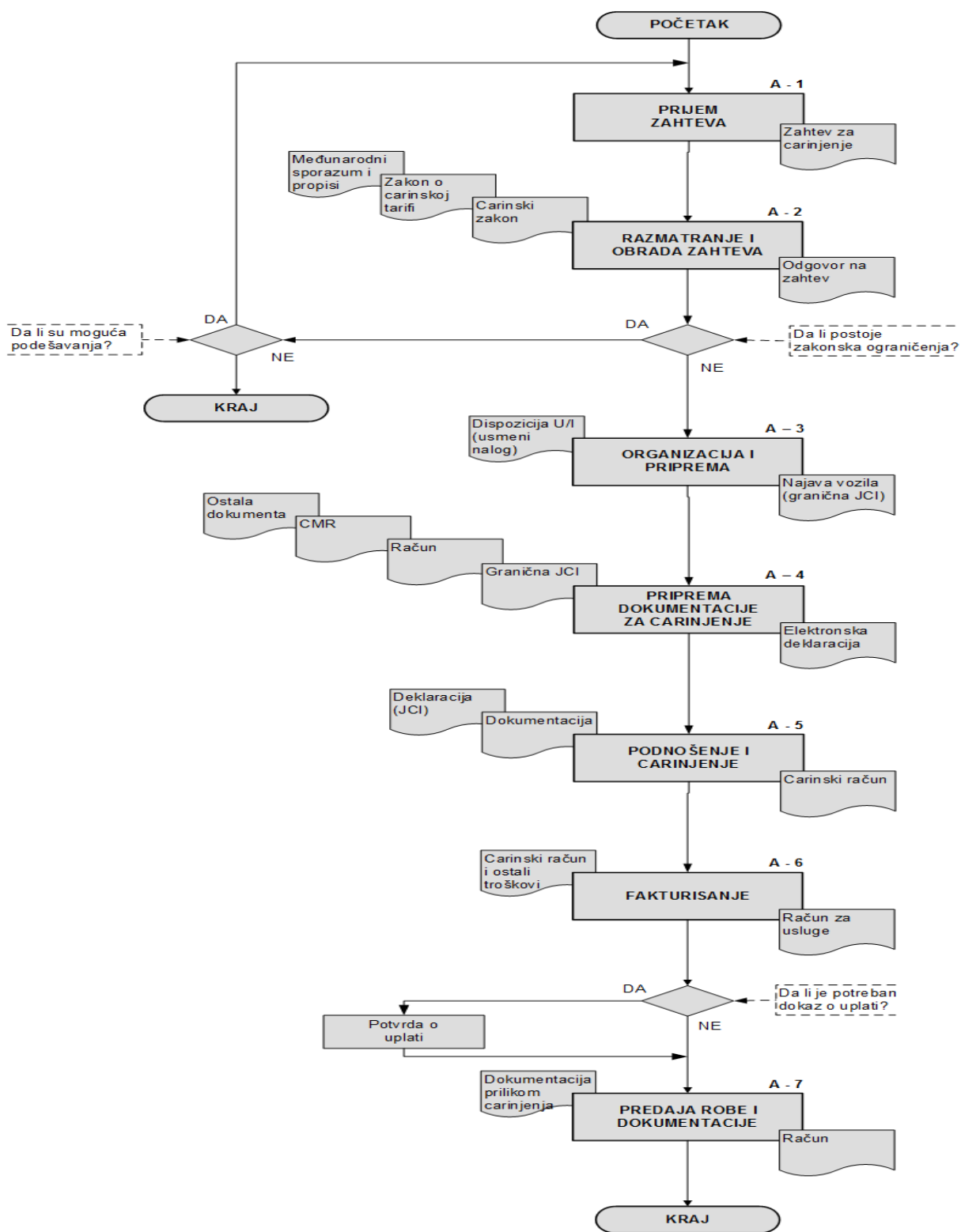
Iz dijagrama se može videti da izlazni dokument iz prethodne aktivnosti „elektronsko podnošenje“ prethodi ulaznom dokumentu u narednoj aktivnosti „Deklaracija (JCI)“ odnosno fizičkom podnošenju deklaracije. Budući da je aktivnost podnošenja i carinjenja detaljno obrazložena u okviru prethodnih podnaslova, u nastavku će biti reči o ulaznim dokumentima koji su navedeni u okviru ove aktivnosti. Ukratko, ulazni dokument za navedenu aktivnost je fizičko podnošenje deklaracije sa pripadajućim ispravama. Budući da špediter popunjava carinsku deklaraciju na bazi isprava, isti je i odgovoran za tačnost unesenih podataka u navedenoj ispravi. U samom postupku carinjenja, carinski organ vrši kontrolu deklaracije sa pripadajućim ispravama i robe koja je predmet carinjenja pri čemu se utvrđuju materijalne činjenice u pogledu iste. Ukoliko su podneta dokumenta usaglašena sa robom koja je predmet carinjenja, deklaracija se prihvata i po dobijanju carinskog računa roba može biti puštena ukoliko je carinski dug plaćen ili obezbeđen. Iz navedene aktivnosti proizlazi izlazni dokument „Carinski račun“.

A-6 Fakturisanje

Kao što se može videti carinski postupak može biti okončan samo nakon plaćanja ili obezbeđenja plaćanja carinskog duga. Polazeći od pretpostavke da je obezbeđeno plaćanje carinskog duga, u okviru aktivnosti „Fakturisanje“ kao ulazni dokument nastaje carinski dug kao i drugi troškovi koji su eventualno mogli nastati u datom carinskom postupku. S tim u vezi, iz navedene aktivnosti kao izlazni dokument proizlazi račun koji pored špediterskih usluga uključuje i navedene troškove. Iz napred navedenog sledi odluka u smislu da li se može predati roba na raspolaganje uvozniku bez obezbeđenja plaćanja. Stoga, iz ove aktivnosti proističe odluka - NE u slučaju da nije potrebno obezbeđenje plaćanja, odnosno DA u slučaju da je potrebno obezbeđenje plaćanja.

A-7 Predaja robe i dokumentacije

Ova aktivnost sledi nakon odluke, s tim u vezi ukoliko je rezultat odluke DA roba se isporučuje uvozniku nakon plaćanja carinskog računa, odnosno pri odluci NE roba se predaje na raspolaganje uvozniku koji će carinske dažbine platiti u roku od osam dana. Imajući u vidu napred navedene aktivnosti, u sledećem koraku će biti definisan dijagram toka procesa carinjenja.

Slika 22. Dijagram toka procesa carinjenja (Izvor: Autor)

Iz dijagrama se može videti (slika 22), da se unošenjem pojedinih aktivnosti i njihovim redoslednim povezivanjem može opisati način odvijanja nekog procesa. S tim, da je dijagram pored navedenih aktivnosti, upotpunjen i podacima, kako bi se dobile informacije o pojedinim aktivnostima u procesu. Iz primera se može videti da aktivnost predstavlja zaokruženi deo procesa koji ima svoj početak i kraj i prikazuje šta je na ulazu ili nakon čega se aktivnost obavlja kao i čime se aktivnost završava i šta dalje sledi.

11.4. Analiza dijagrama toka procesa carinjenja

Ukoliko se razmatra aktivnost A-3 „Organizacija i priprema“ koja se odnosi na graničnu radnju i aktivnost A-5 „Podnošenje i carinjenje“ koja obuhvata carinjenje u unutrašnjosti, može se zaključiti da su navedene radnje u istoj meri obimne kao i da se procedure u velikoj meri dupliraju. Tako na primer, u prvom koraku na graničnom prelazu carinski radnik usmerava vozilo sa robom na prostor za parkiranje, u sledećem koraku granični špediter preuzima od vozača carinska dokumenta na osnovu koje priprema tranzitnu deklaraciju. I na kraju, granični špediter podnosi tranzitnu deklaraciju carinskim organima, koji izlaze na pregled vozila i ukoliko je pošiljka u skladu sa pripadajućom dokumentacijom vozilo se upućuje na odredišnu carinarnicu. Takođe se po prispeću vozila na odredišnu carinarnicu redosled aktivnosti ponavlja. Na taj način carinjenje u unutrašnjosti prerasta u duplo carinjenje, odnosno carinjenje iste robe dva puta. Stoga će se u nastavku u okviru rezultata istraživanja sagledati mogućnosti za unapređenje istih.

12. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U okviru prethodnih podnaslova izvedeni su određeni zaključci u pogledu unapređenja procesa carinjenja. S tim u vezi prikazani su brojni instrumenti i mere putem kojih država kreira carinsku politiku u cilju stimulisanja privrede i njene konkurentnosti na međunarodnom nivou. Ukratko, uloga države je da obezbedi jasne i jednostavne formalnosti a da se pri tom ne narušava svrha njihovog pravilnog sprovođenja. U tom smislu potrebno je pre svega eliminisati dvojne procedure. Usredsređujući pažnju na carinske procedure na granici i u unutrašnjosti može se zaključiti da „postupcima carinjenja koji se formalno obavljaju u unutrašnjosti često prethode granični postupci koji su isto toliko obimni. Na taj način carinjenje u unutrašnjosti prerasta u duplo carinjenje, odnosno carinjenje iste robe dva puta“.¹¹⁶ Takođe, iz konteksta analize se može zaključiti da se dokumentarna kontrola u postupcima carinjenja još uvek zasniva na znatnom učešću ljudskog faktora, što doprinosi nedovoljnoj efikasnosti carinskih postupaka a analogno tome i širenju korupcije, obzirom da redovi, birokratija i kašnjenja podstiču davanje mita. Budući da navedena ograničenja opredeljuju dalji tok istraživanja, u nastavku rada će se sagledati najbolji praktični primeri iz ove oblasti kako bi se u skladu sa specifičnostima utvrdili pravci i prioriteti delovanja. Stoga će se nakon kratkog uvoda o carinskim procedurama na granici i u unutrašnjosti, u nastavku sagledati njihove specifičnosti kao i mogućnosti unapređenja istih.

12.1 Carinjenje na granici ili u unutrašnjosti?

Svoj današnji smisao, carina dobija šezdesetih godina XX veka kada su Nemačka i Francuska odlučile da carinjenje na granici treba da bude izuzetak, a ne pravilo. Ovo je uglavnom posledica drastičnog povećanja obima trgovine, brzine kojom se trgovina obavlja kao i složenosti trgovinskog ambijenta. U skladu sa tim promenama, menjao se i pravni okvir kako bi obezbedio: transparentne, predvidive i brze carinske postupke. Međutim, i pored napora države u smislu obezbeđivanja jednostavnih i jasnih procedura, regulatorna strana trgovačkog ambijenta je i dalje složena. Obzirom da istu reguliše veliki broj kontrolnih režima i carinskih postupaka.

¹¹⁶ OSCE (2018, Septembar 11), *Priručnik sa najboljim iskustvima za obavljanje procedure na graničnim prelazima- sa aspekta trgovine i prevoza iz 2012 god.*, Preuzeto sa: <https://www.osce.org/sr/secretariat/107523?download=true>

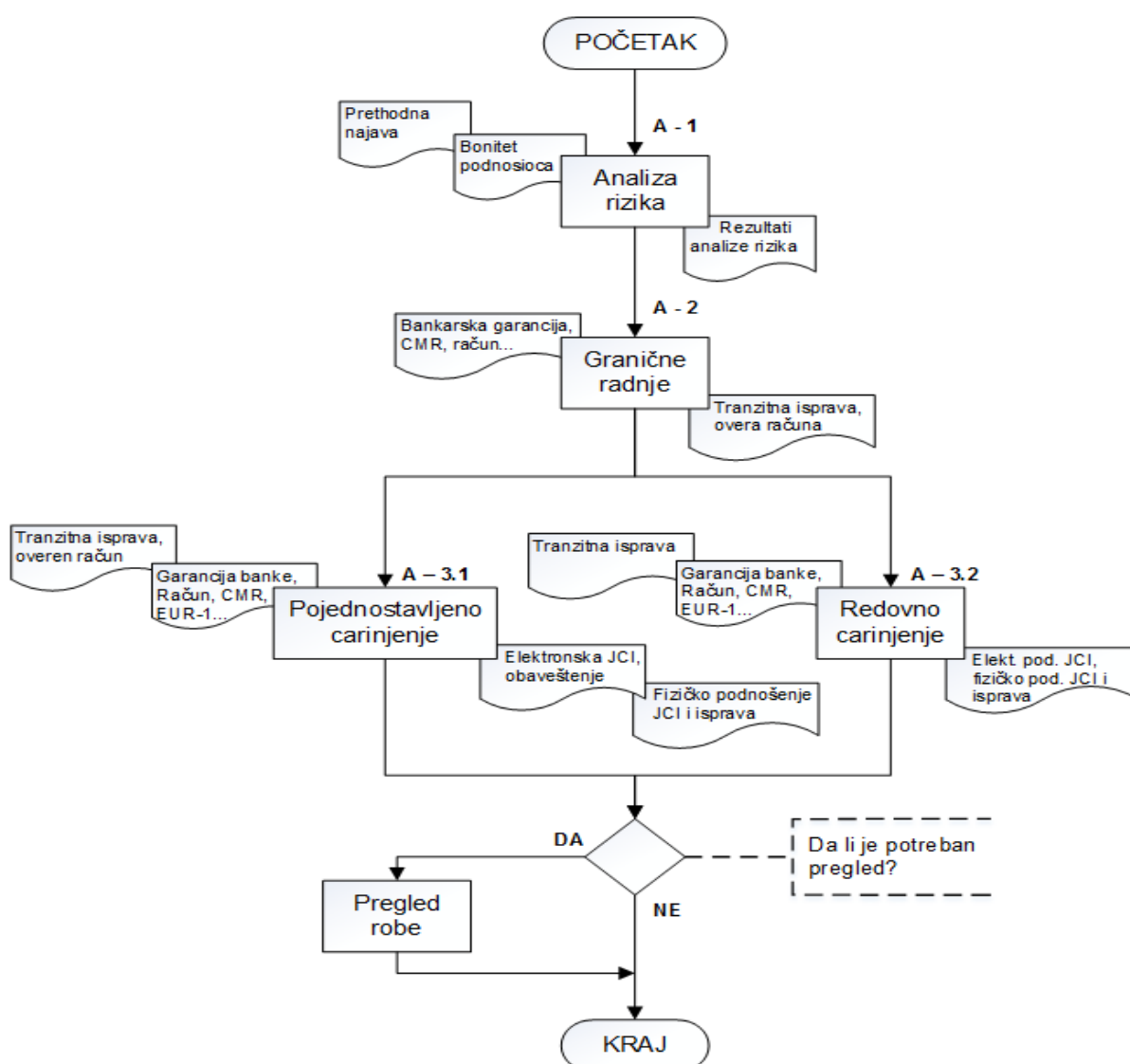
U takvim prilikama carinjenje u unutrašnjosti ima brojne prednosti. Ono što je takođe neobično važno, a što opredeljuje carinjenje u unutrašnjosti je i činjenica da je uvoznik retko prisutan kada se roba carini na granici iz razloga što je roba iz uvoza namenjena za upotrebu u unutrašnjosti. Stoga, carinjenje u unutrašnjosti omogućava direktniji kontakt između carine i uvoznika i na taj način su olakšani zahtevi za dodatnim informacijama i pojašnjenjima. Istovremeno, postoji veliki broj tehničkih rešenja koji opredeljuju unutrašnje carinjenje a koji se pre svega odnose na tarifiranje sofisticirane robe, utvrđivanje carinske vrednosti, dokazivanje porekla robe kao i druge radnje, te se u takvim prilikama može javiti potreba za pojašnjenjem, dodatnom dokumentacijom ili nekim drugim formalnostima. I na kraju, u uslovima kada je potrebno uzorkovanje i prosleđivanje robe u specijalizovanim carinskim jedinicama, bez ikakve sumnje je jednostavnije sprovođenje istog u većem gradu, nego na udaljenim graničnim prelazima. Pored navedenog, carinjenje u unutrašnjosti opredeljuje i složenost navedenih procedura iz razloga što je u pogledu istih potrebno angažovanje visoko specijalizovanih službenika koji samo kroz timski rad mogu da udruže svoja iskustva i znanja i na taj način osiguraju konzistentnost u sprovođenju carinskih postupaka. Bilo bi krajnje neekonomično i neefikasno angažovanje istih da rade na granici gde je takva vrsta stručnosti retko potrebna. U takvim okolnostima, nameće se zaključak da granične formalnosti treba da budu jednostavnije kako bi se saobraćaj na granici odvijao brže.

12.2 Unapređenje carinskih procedura na graničnim prelazima i u unutrašnjosti

Pored opštih uslova, Srbija je na svom putu ka EU u obavezi da usaglasi zakonodavstvo i u carinskoj oblasti. U tom kontekstu, potrebno je sprovesti reforme u cilju olakšanja trgovine na način da se kroz smanjenje kompleksnosti, vremena i troškova sprovođenja carinskih procedura obezbedi sprovođenje istih na efikasan, transparentan i predvidiv način. Tu se pre svega imaju u vidu mere za ubrzanje postupka carinjenja robe kao što su: uspostavljanje sistema ovlašćenih privrednih subjekata i primena pojednostavljenih postupaka carinjenja. Pod prvim, kao što je već navedeno, reč je o privrednim subjektima koji ispunjavaju određene kriterijume u pogledu solventnosti i usaglašenosti sa propisima i na taj način stiču status pouzdanog partnera a analogno tome i značajne olakšice u odnosu na druge privredne subjekte. Ovo je posebno naglašeno u realizaciji pojednostavljenih ili posebnih carinskih postupaka, budući da carinski organ u postupku donošenja odobrenja za dati postupak

neće ponovo razmatrati određene uslove koji su bili razmatrani prilikom dodeljivanja statusa ovlašćenog privrednog subjekta. Pored toga, ovaj koncept ovlašćenog privrednog subjekta nudi prioritarnu poziciju prilikom pregleda robe, manje fizičkih i dokumentarnih kontrola, mogućnost carinjenja u odabranim lokacijama kao i druge pogodnosti. U slučaju pojednostavljenih postupaka carinjenja, radi se o institutu koji podrazumeva da primalac, odnosno pošiljalac robe, deklarira robu za određeni carinski postupak bez obaveze dopremanja iste carinskom organu. Budući da uvozni postupci obuhvataju veoma složene formalnosti u unutrašnjosti kojima često prethode isto toliko obimni granični postupci, u nastavku rada biće više reči o postupku pojednostavljenog (kućnog carinjenja) pri uvozu robe. Naime, na temelju odobrenja carinarnice omogućeno je privrednim subjektima da transportno sredstvo sa robom dopreme sa ulazne granične carinske ispostave direktno u svoje prostorije. Po prispeću robe, nosilac odobrenja ili deklarant podnosi određenoj carinskoj ispostavi u elektronskoj formi deklaraciju ili obaveštenje ukoliko se radi o knjigovodstvenoj ispravi za zahtevni carinski postupak. Pri tom, bitno je naglasiti, da se sprovođenje navedenog postupka može odvijati i van radnog vremena ukoliko je isti najavljen od strane deklaranta ili nosioca odobrenja. U sledećem koraku, informacijski sistem carinske službe obrađuje elektronski podneta dokumenta (deklaraciju ili obaveštenje) i ukoliko isti ne evidentira nepravilnosti, dokumenta se prihvataju i elektronski podaci stižu do određene carinarske ispostave. Pri tom se deklarantu šalje poruka da su dokumenta prihvaćena. Dalja procedura za navedeni postupak predviđa eventualnu proveru deklaracije ili obaveštenja, koja može biti u propisanom roku ili naknadna. U slučaju da se carinski službenik ne odluči za proveru deklaracije (obaveštenja) ili suprotno da je izvršena provera (pregled robe) a da rezultati u pogledu iste ne ukazuju na nepravilnosti, tog trenutka se okončava postupak i prosleđuje deklarantu informacija o broju deklaracije, nakon čega mu je omogućeno da štampa deklaraciju sa obračunatim carinskim dugom. Navedeni postupak se završava fizičkim podnošenjem dopunske deklaracije i priloženih isprava pri čemu je potrebno da rezultati kontrole u pogledu istih ne ukazuju na postojanje nepravilnosti. S tim u vezi, može se zaključiti da primena pojednostavljenih postupaka kao i uspostavljanje sistema ovlašćenih privrednih subjekata predstavljaju veoma značajne institute u cilju ubrzanja postupka carinjenja i zbog toga je potrebno proširiti njihovu primenu. U tom smislu potrebno je u pojednostavljene procedure uključiti i sofisticirane robe kao i robe koje su predmet kontrola Uprave za bezbednost hrane, veterinu i fitosanitarne

poslove, ukoliko je moguće izvršiti pregled i uzorkovanje robe na granici. Istovremeno, u navedene procedure su nedovoljno uključena mala i srednja preduzeća, što istim značajno ograničava benefite u poslovanju koji pružaju navedeni instituti. Pored navedenog, potrebno je stvoriti uspešan pravni okvir kako bi se jednostavna, istovrsna i lako prepoznatljiva roba samo na bazi prethodnih informacija i analize rizika mogla pustiti pre nego što se završe sve carinske formalnosti. S tim u vazii, a na osnovu ovako označenih pretpostavki u nastavku rada će se uz grafičku eksplikaciju jasnije prikazati navedeni aspekti carinskog postupanja sa robom.

Slika 23. Dijagram toka procesa carinjenja-pojednostavljeni postupak (Izvor: Autor)

Prilikom formiranja dijagrama toka procesa polazi se od opšte činjenice da se složene uvozne i izvozne carinske formalnosti mogu obavljati samo u unutrašnjosti. S tim u vezi, u nastavku rada će se kroz aktivnosti iz prikazanog dijagrama sagledati realizacija pojednostavljenih graničnih procedura na bazi upravljanja rizikom. Naime, u širem kontekstu upravljanje rizikom obuhvata skup pravila na osnovu kojih se razdvajaju preduzeća koja posluju u skladu sa zakonom i poštuju propise od privrednih subjekata koji iste potencijalno ne poštuju. Na taj način, u meri u kojoj su granične kontrole usmerene na privredne subjekte koji ne poštuju propise, utoliko po pravilu iste doprinose lakšem odvijanju zakonite trgovine. Fokusirajući pažnju na aktivnost A-1 (slika 23) može se videti da se pre dolaska tereta i na bazi ulaznih dokumenata iz prethodne najave vrši „*Analiza rizika*“. U tom slučaju sistem selekcije rizika koji je u sklopu carinskog informacionog sistema (CIS) obavlja analizu podataka iz navedenog ulaznog dokumenta. Na taj način se na bazi podataka iz prethodne najave kao što su: vrsta robe, bonitet uvoznika, vrednost robe, stopa carine, zemlja odredišta i porekla, pravci kretanja i slično, vrši identifikacija rizika. Ilustracije radi, relativno slične robe mogu da sadrže dve različite tarifne oznake sa različitim stopama carine ili različite zemlje porekla. Stoga je potrebno u okviru ove faze kroz poređenje identifikovati moguća odstupanja od uobičajnih podataka iz interne baze u kojima se čuvaju podaci o robnim deklaracijama, analizama rizika, rezultatima kontrola i nepravilnostima u pogledu istih, laboratorijskim nalazima i slično. Podaci o mogućem riziku se takođe mogu pribaviti razmenom informacija sa carinskim upravama drugih zemalja. Međutim, treba imati u vidu da efikasnoj saradnji carinskih administracija pre svega stoje na putu jezičke barijere kao i nedostatak ljudskih resursa. Pored navedenog u okviru ove aktivnosti se proverava i bonitet uvoznika. U tom smislu firme koje posluju manje od godinu dana ili koje su kažnjavane za kršenje propisa smatraju se rizičnim. Stoga se nakon obavljenih analiza svi prikupljeni podaci unose u carinski informacioni sistem i utvrđuje nivo provere na osnovu datih parametara. U sklopu „*Granične radnje*“ koja predstavlja aktivnost A-2 određen je nivo provere na bazi rezultata analize. Budući da ova aktivnost podrazumeva da se vozilo sa teretom nalazi na graničnom prelazu (GP) u okviru ove aktivnosti moguća je provera dokumenata ili fizički pregled, a neretko granične radnje mogu obuhvatati oba načina kontrole. Stoga se kao ulaz za ovu aktivnost navode dokumenta iz razloga što ista pružaju dodatne informacije koje mogu ukazati na elemente rizika. Tako na primer „dokumenti koji su dokaz indirektnih pravaca

kretanja mogu ukazivati na verovatnoću manipulacija sa teretom tokom putovanja“.¹¹⁷ Kada se ima u vidu pregled robe kao glavni način kontrole na graničnim prelazima jasno je da tehnologija igra značajnu ulogu u povećanju efikasnosti istog. Naime, korišćenjem uređaja za rendgensko skeniranje dobija se vizuelna slika o sadržaju kontejnera, te predstavlja relativno lak način pregleda sadržaja kontejnera za razliku od fizičkog istovara. U tom kontekstu treba zaključiti da sistem za upravljanje rizikom na bazi izvršenih provera odmerava rizike, kako bi u sledećem koraku modul selekcije rizika usmerio tranzitnu deklaraciju (overen račun) na aktivnost A-3.1 „**Pojednostavljeno carinjenje**“ ukoliko rezultati analize i kontrole ukazuju na niske (prihvatljive) rizike. U suprotnom, modul selekcije rizika usmerava tranzitnu deklaraciju na aktivnost A-3.2 „**Redovno carinjenje**“ ukoliko rezultati analize i kontrole ukazuju na visoke rizike. Imajući u vidu, da su navedeni postupci detaljno razmatrani u okviru prethodnih podnaslova u nastavku ostaje da se razmotri odluka koja je u sklopu dijagrama. U tom smislu, carinski organ će izvršiti pregled robe ukoliko iz prethodnih aktivnosti proizlazi odluka DA. Nasuprot tome, iz prethodne aktivnosti proizlazi odluka NE ukoliko se carinski organ ne odluči za pregled robe. Pri tom, potrebno je naglasiti da bi navedene provere „trebalo da budu zasnovane na kompjuterski i statistički nesumično odabranim pošiljkama ili na manuelnoj unapred utvrđenoj, tehnici koja eliminiše subjektivnost carinskog osoblja i rukovodioca“.¹¹⁸ Na kraju, može se zaključiti da upravljanje rizikom predstavlja jedan od načina na koji se deo carinskog postupka može automatizovati. Na ovaj način je kroz uspostavljanje određenih procedura za obradu dokumentacije pre prispeća omogućeno da se carinske kontrole zasnivaju na analizama rizika, što u krajnjoj instanci doprinosi lakšem obavljanju zakonite trgovine.

¹¹⁷ OSCE (2018, Oktobar 11), *Priručnik sa najboljim iskustvima za obavljanje procedure na graničnim prelazima- sa aspekta trgovine i prevoza iz 2012 god.*, Preuzeto sa:

<https://www.osce.org/sr/secretariat/107523?download=true>

¹¹⁸ OSCE (2018, Oktobar 11), *Priručnik sa najboljim iskustvima za obavljanje procedure na graničnim prelazima- sa aspekta trgovine i prevoza iz 2012 god.*, Preuzeto sa:

<https://www.osce.org/sr/secretariat/107523?download=true>

ZAKLJUČAK

Dinamičan razvoj u poslednje četiri decenije uzrokovao je velike promene u svetskoj privredi, a analogno tome i značenju trgovine i investicija. U epicentru tih promena su ekonomski odnosi kao i razvojni procesi koji su usmereni ka internacionalizaciji i koji doprinose sve većoj zavisnosti velikih industrija, trgovinskih i finansijskih organizacija, nacionalnih privreda kao i regionalnih zajednica. Stoga se osnovni parametri savremenih promena u svetu ne ogledaju kao u prošlosti u političkoj zavisnosti, već se isti impliciraju kroz ekonomsku zavisnost, informacionu globalizaciju kao i uzajamnu zavisnost sa stanovišta bezbednosti. Istovremeno navedeni procesi koji sa sobom nose izazove kao što su otvorenost tržišta i oštra konkurencija uzrokovali su porast prekogranične trgovine iz čega proizlazi potreba za novim pristupom u upravljanju prekograničnim prometom kao i za brzim i efikasnim carinskim procedurama. U tom smislu novi pristup u međunarodnoj trgovini podrazumeva da se kroz blisku povezanost u realnom vremenu i kroz saradnju sa različitim akterima, stvori uspešan pravni okvir koji će omogućiti transparentne, predvidljive i brze carinske postupke. U takvom ambijentu, kvalitet odnosa između države i biznisa predstavlja ključni element za uspeh i postizanje komparativne prednosti na globalnoj tržišnoj areni. Budući da praktično iskustvo koje ima poslovna zajednica u pogledu prepreka kao i inovativni pristup u rešavanju istih predstavlja bitni preduslov za uvođenje i sprovođenje reformi kao i njihov uspeh. U tom smislu, olakšanje trgovine predstavlja interaktivan, a ne statičan proces iz razloga što se kroz razvijanje optimalnog državnog modela koji će proizvoditi sinergetski efekat kroz odnos sa biznisom i globalizacijom stvaraju preduslovi za uvođenje modernih postupaka. Imajući u vidu da su u današnje vreme carinski postupci znatno raznovrsniji i složeniji, proizlazi da i upravljanje ovako složenim sistemom zahteva moderne postupke rada. U tom smislu uvođenje modernih postupaka rada pre svega podrazumeva korišćenje informacionih tehnologija kao jedan od glavnih fokusa za podizanje operativnih standarda. Budući da upravljanje velikom količinom podataka neizbežno postaje prevelik i nepremostiv izazov bez korišćenja istih. Na bazi takvih tendencija razvoja i Uprava carina Republike Srbije je u skladu sa informacionim standardima EU, unapredila i razvila svoj informacioni sistem. U tom kontekstu, uvođenjem portalnih rešenja Uprava carina je počela da nudi aplikaciju svojim

spoljnim korisnicima. Na ovaj način, uspostavljen je sistem carinjenja koji radi potpuno elektronski, budući da se na bazi elektronske razmene podataka između Carine i deklaranta realizuje elektronsko podnošenje deklaracija. Takva politika omogućava da se kroz unošenje podataka od strane deklaranta u carinski informacijski sistem rasterete carinski resursi i usmere tamo gde su rizici najveći. Na taj način carinski radnici mogu da se posvete obavljanju suštinskog dela izvođenja carinskog postupka što povećava kvalitet izvođenja istih. Istovremeno, ovaj model carinjenja donosi velike benefite i ostalim učesnicima u carinskom postupku koji se pre svega ogledaju u skraćanju vremena carinskih postupaka pa samim tim i vremena čekanja korisnika robe. Kada se, pak, ima u vidu aplikacija deklaranta za pripremu deklaracije, benefiti su izraženi u jednostavnom pripremanju carinskih isprava koji pre svega podrazumevaju povezivanje robe sa tarifnom oznakom i merama trgovinske politike, poljoprivredne politike, uvoznim i izvoznim zabranama, količinskim ograničenjima, tarifnim kvotama i preferencijalima. Takođe, ovaj vid poslovanja omogućava korisnicima aplikacije i druge pogodnosti u vidu automatizovanog obračuna carine i drugih dažbina, interne kontrole deklaracija koja omogućava rano otkrivanje grešaka, automatsko arhiviranje i drugo. U tom kontekstu može se zaključiti da navedeno programsko rešenje omogućava lakšu, bržu i kvalitetniju pripremu carinskih isprava, što u krajnjoj instanci doprinosi povećanju efikasnosti procesa carinjenja. Takođe, jedan od načina na koji se na bazi informacionih tehnologija može deo carinskog postupka automatizovati je sprovođenje procene rizika. Ovaj model podrazumeva da se na bazi analize podataka identifikuju visoko rizične pošiljke kako bi se umesto rutinske procene i pregleda kompletnog tereta, selektivnim pregledom kontrolisale samo odabrane pošiljke. Na taj način, u meri u kojoj su carinske kontrole usmerene na privredne subjekte koji ne poštuju propise, utoliko bi iste doprinosile lakšem odvijanju zakonite trgovine. U tom smislu može se zaključiti da samo kroz efikasno korišćenje informacionih tehnologija države mogu povećati svoju sposobnost da se bave složenim carinskim postupcima koje zahtevaju mnogobrojni trgovinski sporazumi. I zaista praksa pokazuje, da mali koraci koji su napravljeni u tom smeru, mogu da dovedu do bolje harmonizacije Srbije sa globalističkim tendencijama.

LITERATURA:

1. Adamović, Lj. (1974). *Teorija međunarodne trgovine*, Beograd, Savremena administracija, 41.
2. Acin, Đ. (1995). *Međunarodni ekonomski odnosi*, Novi Sad, Pigmalion, 281.
3. Bjelić, P. (2000). *Elektronsko trgovanje*, Beograd, Institut za međunarodnu politiku i privredu.
4. Bajec, J., Joksimović, Lj. (1997). *Savremeni privredni sistemi*, Beograd, Ekonomski fakultet.
5. Bogojević, D., Gospić, N. (2010). *Digitalna agenda: Evropa i Srbija*, XXVIII Simpozijum o novim tehnologijama u poštanskom i telekomunikacionom saobraćaju-PosTel 2010, Beograd.
6. Besarović, V. (2003). *Savetodavni izveštaj o razvoju pravne zaštite intelektualne svojine u Srbiji i Crnoj Gori u kontekstu zahteva EU procesa Stabilizacije i pridruživanja i pristupa WTO*, AIA izveštaj SCEPP-a, broj 1, Savetodavni centar za ekonomska i pravna pitanja i G-17 institut, Beograd, 16.
7. Cvetanović, S.Ž., Đurić, D.R. (2001). *Osnovi carinskog sistema i politike*, Niš Viša poslovna škola-Kosovo Polje.
8. Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *A Digital Agenda for Europe*, Brussels, /*COM /2010/0245f/2*/
9. Čelebić, G., Rendulić, D.I. (2012). *Osnovni pojmovi informacione i komunikacione tehnologije*, Infokatedra, Zagreb, Centar za obrazovanje. http://www.itdesk.info/prirucnik_osnovni_pojmovi_informacijske_tehnologije.pdf
10. Ćosić, I., Radaković, N. (2006). *Tehnološke osnove efektivne proizvodnje*, Novi Sad, Fakultet tehničkih nauka.
11. Dimitrijević, V., Stojanović, R. (1996). *Međunarodni odnosi*, Beograd, Službeni list SRJ, 334.
12. Dušanić, J. (2011). „Prodaja Telekom“, *Destrukcija ekonomije*, knjiga treća, Beograd, Nova srpska politička misao, 1089. <http://nde.ekof.bg.ac.rs/zbornici/2017/Strane%20direktne%20investicije%20i%20privredni%20rast%20u%20Srbiji.pdf>
13. Despotović, D.Z., Nikolić, Đ., Mladenović, S. (2016). *Izmena carinske tarife Republike Srbije u kontekstu pristupanja Evropskoj uniji*, Beograd, Poslovna ekonomija, 10 (1), 274-294.
14. Drobniak, J. (2013). *Nova industrijalizacija*, Makroekonomija, Ekonomske analize, Srbija, okruženje, i međunarodna ekonomija, Beograd. www.makroekonomija.org/industrija/nova-industrijalizacija
15. Đorđević, G. (2012). *Unapređenje poslovne komunikacije primenom savremenih IT rešenja*, Časopis za ekonomiju i tržišne komunikacije, Banja Luka, Art Print, 2 (2), 237-251.
16. Đorđević, M., Veselinović, P. (2008). *Jedinstveni multilateralni sporazum o slobodnoj trgovini kao ključna determinanta regionalne saradnje u jugoistočnoj Evropi*, Škola biznisa, Naučno-stručni časopis, Novi Sad, Visoka poslovna škola strukovnih studija, 5 (2) 8-13. http://www.vps.ns.ac.rs/SB/SkolaBiznisa_files/Page2519.htm
17. Hanić, H. (1995). *Leksikon poslovne informatike*, Beograd, Znak.
18. Hamilton, A. (1791). *Report on Manufactures*.

19. Jošić, H. (2006). *Neto efektivna carinska zaštita kao faktor konkurentnosti Hrvatskoga gospodarstva*, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, 4 (1), 101-114.
20. Jovanović, Ž., Nešković, S., Kostić, Z. (2016). Upravljanje sistemima, *Ekonomija znanja i intelektualna svojina u kontekstu društvenog razvoja Srbije-Studija slučaja*, Vojno delo, Univerzitet odbrane u Beogradu, 68 (3), 242-254.
21. Kanjevac, M. (1992). *Finansije*, Beograd, Savremena administracija, 192.
22. Kovačević, S. (1995). *Međunarodni ekonomski odnosi*, Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu, 99.
23. Kozomora, J. (2003). *Spoljnotrgovinsko poslovanje*, Beograd, Međunarodni naučni forum Dunav-reka saradnje, 148.
24. Kostić, D. (2008). *Carinski sistem, međunarodna špedicija i transportno osiguranje*, Beograd, Visoka strukovna škola za preduzetništvo.
25. Kovačević, M. (2010). *Dimenzije i uzroci ekonomske krize u Srbiji*, Beograd, Nacionalni interes-časopis za nacionalna i državna pitanja, 6 (1), 11-53.
26. Kovačević, M. (2016). Strane direktne investicije i privredni rast u Srbiji, *Osnovni problemi i perspektive stranih direktnih investicija u Srbiji*, Monografija Naučnog društva ekonomista Srbije sa Akademijom ekonomskih nauka i Ekonomski fakultet u Beogradu, Ekonomski fakultet u Beogradu, 189-207.
27. List, F. (1840). *Nacionalni sistem političke ekonomije*.
28. Leković, V. (1999). *Globalizacija svetske privrede-ključni faktori i nosioci*, Ekonomski horizonti, Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu, 1(1-2), 127-142.
29. Lopandić, D., Kronja, J. (2010). *Regionalne inicijative i multilateralna saradnja na Balkanu*, Evropski pokret u Srbiji i Institut za međunarodnu politiku i privredu u Beogradu, 118-120.
30. Malkov, S. (2017). *Informacioni sistemi*, Matematički fakultet Univerziteta u Beogradu, elektronsko izdanje.
<http://poincare.matf.bg.ac.rs/~smalkov/files/is.r271.2017/public/predavanja/IS.cas.2017.01.Uvod.p2.pdf>
31. Milovanović, G., Tubić, T. (2015). Ekonomsko-socijalni aspekti priključivanja Srbije Evropskoj uniji, *Spoljnotrgovinska politika u procesu pridruživanja Evropskoj uniji: Iskustvo Srbije i drugih tranzicionih ekonomija*, Zbornik radova ekonomskog fakulteta u Kragujevcu, 86.
32. Mičić, V. (2015). Ekonomsko-socijalni aspekti priključivanja Srbije Evropskoj uniji, *Prilagođavanje industrijske politike Republike Srbije industrijskoj politici Evropske unije*, Zbornik radova ekonomskog fakulteta u Kragujevcu, 153-161.
33. Miladinović, Z. (2008). Pristup pravosuđu-Instrumenti za implementaciju evropskih standarda u pravni sistem Republike Srbije, *Zaštita prava intelektualne svojine u EU-Stanje i perspektive*, Zbornik radova Pravnog fakulteta, Centar za publikaciju Pravnog fakulteta u Nišu. 13-29.
34. Naisbitt, J. (1995). *Global Paradox: The Bigger the World Economy, the More Powerful Its Smallest Players*, New York, Mass Market Paperback.
35. Nikolić, Đ. (2016). *Usklađivanje carinske politike Republike Srbije u oblasti poljoprivrede kao uslov pristupanju Evropskoj uniji*, Beograd, Megatrend revija, 13 (2), 233-246.
36. Otašević, L.M. (2012). Primena carinskih propisa, *Opšti carinski postupak i učesnici u postupcima*, Beograd, USAID, 25-60.

37. Očić, Č. (2014). Moguće strategije razvoja Srbije, *Strategija razvoja: zamisli i ostvarenja*, Beograd, knjiga br. 13, Ekonomski zbornik Srpske akademije nauka i umetnosti-odeljenje društvenih nauka, 9-96.
38. OSCE. (2012). *Priručnik sa najboljim iskustvima za obavljanje procedura na graničnim prelazima-sa aspekta trgovine i prevoza*, Beč, <https://www.osce.org/sr/secretariat/107523?download=true>
39. Pertot, V. (1979). *Ekonomika međunarodne razmene u uvjetima intervencionizma*, Zagreb, Informator, 125.
40. Petrović, P.B. (2014). Moguće strategije razvoja Srbije, *Četvrti talas industrijalizacije: Tehnološka dimenzija i budućnost koju ne možemo da zanemarimo*, Beograd, knjiga br. 13, Ekonomski zbornik Srpske akademije nauka i umetnosti-odeljenje društvenih nauka, 179-211.
41. Rainer, K., Turban, E. (2009). *Uvod u informacione sisteme*, Novi Sad, SP Print.
42. Reinert, E.S. (2006). *Globalna ekonomija*, Beograd, Čigoja štampa.
43. Stanković, M. (1982). *Sistemi carina i carinske zaštite sa carinskim tarifama*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 27.
44. Stanković, M. (1982). *Carinski postupak*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 90.
45. Sućeska, M. (1998). *Osnovi carinskog sistema*, Sarajevo, FKN.
46. Sućeska, M. (2006). *Osnovi ekonomskog kriminaliteta*, Priština, AAB, 79-88. http://www.academia.edu/7119534/Osnovi_ekonomskog_kriminaliteta
47. Savić, LJ., Ilić, M., Mičić, V. (2015). *Ekonomika industrije*, Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu.
48. Savić, LJ. (2014). Moguće strategije razvoja Srbije, *Industrijalizacija-mit ili stvarnost*, Beograd, knjiga br. 13, Ekonomski zbornik Srpske akademije nauka i umetnosti-odeljenje društvenih nauka, 297-308.
49. Soleša, D. (2006). Evropske dimenzije promena obrazovnog sistema u Srbiji, *Konceptualne osnove standarda informatizacije obrazovanja*, Zbornik radova, 1 (2), 263-274.
50. Soleša, D. (2006). Evropske dimenzije promena obrazovnog sistema u Srbiji, *Informatizacija obrazovanja kao deo savremenog razvoja*, Zbornik radova, 1 (1), 163-175.
51. Soleša, D., Carić, M. (2016). *Informacione i komunikacione tehnologije*, Novi Sad, Univerzitet privredna akademija.
52. Stevanov, B. (2013). *Informacioni sistemi preduzeća-Idefo metoda modelovanja*, Novi Sad, Fakultet tehničkih nauka.
53. Turban, E., McLean, E., Wetherbe, J. (2003). *Informaciona tehnologija za menadžment: transformisanje poslovanja u digitalnu ekonomiju*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
54. Šibalić, V. (1981). *Carinski postupak*, Beograd, 20.
55. Todorović, T. (1997). *Carinski sistem Jugoslavije*, Beograd, 281-298.
56. Todaro, M. (1997). *Economic Development*, New York, London, 465-470.
57. Tešić, Z. (2011). *PLM sistemi*, Fakultet tehničkih nauka u Novom Sadu.
58. Vukmirica, V. (1996). *Ekonomiks i državni menadžment*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 550.
59. Vlada Republike Srbije, (2014), Moguće strategije razvoja Srbije, *Nacrt strategije reindustrijalizacije Srbije*, Beograd, knjiga br. 13, Ekonomski zbornik Srpske akademije nauka i umetnosti-odeljenje društvenih nauka, 1017-1041.

60. Veljović, A. (2004). *Razvoj informacionih sistema i baze podataka*, Beograd, CIT.

Internet izvori:

1. Bagi trans doo (2018, Januar 30), *Prava i obaveze carinskih organa kao i učesnika u postupku carinjenja*, Preuzeto sa: http://www.bagi.rs/web/guest/spedicija?p_p_id=101_INSTANCE_2hu9&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-&p_p_col_count=1&101_INSTANCE_2hu9_struts_action=%2Ftagged_content%2Fview_content&101_INSTANCE_2hu9_redirect=%2Fweb%2Fguest%2Fspedicija%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_2hu9%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-2%26p_p_col_count%3D1%26101_INSTANCE_2hu9_keywords%3D%26101_INSTANCE_2hu9_advancedSearch%3Dfalse%26101_INSTANCE_2hu9_andOperator%3Dtrue%26cur%3D9&101_INSTANCE_2hu9_assetId=25300
2. Commercium.rs (2017, April 13), *Carinske dažbine*, Preuzeto sa: http://commercium.rs/Carinska_tarifa-219/group_id=Carinske_dazbine-49
3. Dinamikšped (2017, April 15), *Zakonska regulativa*, Preuzeto sa: <http://www.dinamiksped.com/>.
4. EurActiv.rs. (2017, Jun 18), *Počinju da važe antidamping carine na kineske solarne panele*, Preuzeto sa: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:iE9dqF5iwm4J:www.euractiv.rs/eu-prioriteti/6573-poinju-da-vae-antidamping-carine-na-kineske-solarne-panele-+&cd=4&hl=sr&ct=clnk&gl=rs>
5. Izveštaj o skriningu za Srbiju (2017, Jul 15), *Poglavlje 29-Carinska unija*, Preuzeto sa: <http://eukonvent.org/wp-content/uploads/2016/04/Izve%20C5%A1taj-sa-skrininga-poglavlje-291.pdf>
6. Krivični zakon Republike Srbije (2018, Februar 13), *Član 236- Krijumčarenje*, Preuzeto sa: https://www.paragraf.rs/propisi/krivicni_zakonik.html
7. Kovačević, M. (2018, Januar 15), *Osnovni problemi i perspektive stranih direktnih investicija Srbiji*, Beograd, Balkan magazin iz 2016 godine, Preuzeto sa: <http://www.balkanmagazin.net/nauka/cid144-150945/osnovni-problemi-i-perspektive-stranih-direktnih-investicija-u-srbiji-1>
8. Kancelarija za evropske integracije (2017, Decembar 22), *Nacionalni program za usvajanje pravnih tekovina Evropske unije iz 2014. godine*, Preuzeto sa: http://eukonvent.org/wp-content/uploads/2014/08/NPAA_2014_2018.pdf
9. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (2018, Oktobar 11), *TRACES- sistem kontrole prometa pošiljaka*, Preuzeto sa: <http://www.vet.minpolj.gov.rs/srb/traces-sistem-elektronskog-pracenja-posiljaka>
10. Ministarstvo za informaciono društvo Crne Gore, (2017, Decembar 20), *Strategija razvoja informacionog društva u Crnoj Gori od 2009. do 2013. godine*, Vlada Crne Gore, (2009), Preuzeto sa: <http://www.gov.me/files/1235731125.pdf>
11. Marić, V. (2018, Februar 13), *Zašto je intelektualna svojina važna za naše pridruživanje EU*, Institut za javnu politiku, List Politika iz 2017 godine, Preuzeto sa: <http://www.uds.rs/zasto-je-intelektualna-svojina-vazna-za-nase-pridruzivanje-evropskoj-uniji/>
12. Marković, St.M. (2018, Februar 15), *Opšti uvod u pravo intelektualne svojine*, Preuzeto sa: http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_sr/pdf/seminari/6nov2007_uvod_u_pravo_is.pdf s. 1-20
13. Međunarodna organizacija za migracije/IOM (2018, Avgust 05), *Izveštaj misije za procenu i praćenje iz 2010 godine, Jačanje integrisanog upravljanja granicom u zemljama Zapadnog Balkana i Turskoj*, Preuzeto sa: <https://www.osce.org/sr/secretariat/107523?download=true>

14. Mrdaković, C.R. (2017, Jun 18), *Srbija i izvozne carine ruske nafte*, Nova srpska politička misao iz 2008 godine, Preuzeto sa: <http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/srbija-i-izvozne-carine-ruske-nafte.html?alphabet=>
15. Otašević, L, M. (2018, Februar 26), *Odgovornost vozara za carinske prekršaje*, Preuzeto sa: http://www.pars.rs/files/odgovornost_vozara.pdf,
16. Privredna komora Srbije (2018, Januar 20), Centar za privredni sistem, *Slobodne zone*, Preuzeto sa: <http://www.pks.rs/SADRZAJ/Files/Odbor%20za%20privredni%20sistem/INFORMATOR%20%202014.pdf>,
17. Privredna komora Crne Gore (2018, Avgust 05), *Pojednostavljeni carinski postupci*, Preuzeto sa: <http://www.privrednakomora.me/saopstenja/pojednostavljeni-carinski-postupci>
18. Scribd (2017, Jun 15), *Carinsko-Upravni postupak*, Preuzeto sa: <https://www.scribd.com/doc/26584663/Carinski-Upravni-Postupak-Skripta>
19. Scribd (2017, Maj 03), *Špedicija*, Preuzeto sa: <https://www.scribd.com/doc/45889756/Spedicija-FTN-NS>
20. Software Design (2017, April 27), *Upustvo za korišćenje programa spoljna trgovina 2003, Špedicija 2003.*, Preuzeto sa: <http://www.11811.rs/PoslovneStrane/SOFTWARE-DESIGN-DOO/Software/Beograd/7CD7CD8496D38EADCEED002D48717A0C>
21. Slobodna zona Pirot (2017, Decembar 25), *Obrazloženje carinskog zakona*, Preuzeto sa: <http://www.freezonepirot.com/media/files/Obrazcarzak.pdf>
22. Uprava carina Republike Srbije (2017, Jul 15), *Taris-Integrisana tarifa Srbije*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/PoslovnaZajednica/Stranice/TarisIntegrisanaTarifa.aspx>
23. Uprava carina Republike Srbije (2017, Avgust 01), *Pravilnik o načinu uzimanja uzoraka robe od strane carinskog organa*, Sl. glasnik RS broj 96/2010., Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/PoslovnaZajednica/Stranice/CarinskaLaboratorija.aspx>
24. Uprava carina Republike Srbije (2017, Jun 23), *Carinski zakon*, Sl. glasnik RS, broj.18/2010, 111/2012, 29/2015 i 108/2016., Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/Carinskizakon-lat.pdf>
25. Uprava carina Republike Srbije (2017, Jun 18), *Zakon o carinskoj tarifi*, Službeni glasnik Republike Srbije broj: 62/05; 61/07; 05/09, 109/17, 10/18., Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni/lat-Zakon%20o%20carinskoj%20tarifi%202009%20-%20preciscen%20tekst.pdf>
26. Uprava carina Republike Srbije (2017, Jul 15), *Pravilnik o obliku, sadržini, načinu podnošenja i popunjavanja deklaracija i drugih obrazaca u carinskom postupku*, Preuzeto sa: <http://www.upravacarina.rs/cyr/Zakoni/Pravilnik%20o%20obliku,%20sadrzini,%20nacinu%20podnosenja%20i%20popunjavanja%20deklaracije-cir.pdf>
27. Uprava carina Republike Srbije (2017, Decembar 22), *Istorijat carinskog zakona i carinske tarife*, Preuzeto sa: <http://www.upravacarina.rs/LAT/ONAMA/ISTORIJATCARINSKESLUZBE/Stranice/IstorijatZakonaITarife.aspx>
28. Uprava carina Republike Srbije (2017, Decembar 22), *Istorijat carinske službe*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/ONama/IstorijatCarinskeSluzbe/Stranice/Istorijat.aspx>
29. Uprava carina Republike Srbije (2017, Jul 17), *Bilateralni sporazumi i protokoli*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/medjunarodnasaradnja/Stranice/Bilateralnispোরazumi.aspx>

30. Uprava carina Republike Srbije (2017, Avgust 07), *Usmeno deklarisanje za privremeni uvoz i izvoz ambalaže i paleta*, Akt br. 148-03-030-02-4/3/2001., Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni/Dopuna%20ambala%C5%BEE%20lat.pdf>
31. Uprava carina Republike Crne Gore (2017, Avgust 05), *Carinska konvencija o međunarodnom prevozu robe na osnovu karneta TIR*, (1975), Preuzeto sa: [file:///D:/My%20Documents/Downloads/Carinska%20konvencija%20TIR%20\(1975\).pdf](file:///D:/My%20Documents/Downloads/Carinska%20konvencija%20TIR%20(1975).pdf)
32. Uprava carina Republike Crne Gore (2017, April 17), *Stručno upustvo za elektronsku razmjenu podataka sa Upravom carina*, Preuzeto sa: [file:///D:/My%20Documents/Downloads/Elektronska%20razmjena%20podataka%20\(1\).pdf](file:///D:/My%20Documents/Downloads/Elektronska%20razmjena%20podataka%20(1).pdf)
33. Uprava carina Republike Crne Gore (2017, Jul 15), *Carinska tarifa*, Preuzeto sa: <http://www.upravacarina.gov.me/rubrike/carinske-informacije/89990/4594.html>
34. Uprava carina Republike Srbije (2017, April 17), *Elektronsko podnošenje dokumenata- tehnologija rada*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/cyr/Servisi/ElektronskoPodnosjenjeDokumenata/Stranice/TehnologijaRada.aspx>
35. Uprava carina Republike Srbije (2017, Avgust 16), *Objašnjenja o odobravanju držanja carinskog skladišta i postupku carinskog skladištenja*, Preuzeto sa: <http://www.upravacarina.rs/cyr/Zakoni/Objasnjenje%20za%20carinska%20skladista.pdf>
36. Uprava carina Republike Srbije (2017, Avgust 20), *Postupak aktivnog oplemenjivanja*, Preuzeto sa: <http://www.upravacarina.rs/cyr/Zakoni/AKTIVNO%20OPLEMENJIVANJE.pdf>
37. Uprava carina Republike Srbije (2017, Avgust 22), *Postupak prerade pod carinskom kontrolom*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni/Postupak%20prerade%20pod%20carinskom%20kontrolom%20lat.pdf>
38. Uprava carina Republike Srbije (2017, Septembar 05), *Postupak privremenog uvoza sa potpunim i delimičnim oslobodjenjem od plaćanja carina*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/PoslovnaZajednica/CarinskiPostupci/Stranice/PrivremeniUvoz.aspx>
39. Uprava carina Republike Srbije (2017, Septembar 14), *Postupak pasivnog oplemenjivanja*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni/PASIVNO%20OPLEMENJIVANJE%20lat.pdf>
40. Uprava carina Republike Srbije (2018, Januar 19), *Postupak izvoza*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni/POSTUPAK%20IZVOZA%20KONACNI%20IZVOZ%20lat.pdf>
41. Uprava carina Republike Srbije (2018, Janura 23), *Carinski postupak u slobodnim zonama*, Preuzeto sa: <http://www.upravacarina.rs/cyr/Zakoni/Carinski%20postupak%20u%20slobodnim%20zonama%202017%20cir>
42. Uprava carina Republike Srbije (2018, Januar 24), *Uredba o carinski dozvoljenom postupanju sa robom*, Preuzeto sa: http://www.carina.rs/lat/Zakoni/Uredba_o_carinski_dozvoljenom_postupanju_s_robom-lat.pdf
43. Uprava carina Republike Srbije (2018, Januar 24), *Redovan postupak*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/REDOVAN%20POSTUPAK%20LAT.pdf>
44. Uprava carina Republike Srbije (2017, Avgust 07), *Pojednostavljeni carinski postupak na osnovu faktute*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni/Pojednostavljeni%20postupak%20po%20fakturi-lat.pdf>
45. Uprava carina Republike Srbije (2017, Avgust 11), *Tranzit*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/PoslovnaZajednica/CarinskiPostupci/Stranice/Tranzit.aspx>
46. Uprava carina Republike Srbije (2018, Februar 13), *Uredba o uslovima i načinu primene mera za zaštitu prava intelektualne svojine na granici*, Preuzeto sa:

- <http://www.carina.rs/lat/Zakoni/UredbaUslovimaNa%C4%8DinuPrimeneMeraIntelektualneSvojine.pdf>
47. Uprava carina Republike Srbije (2017, April 13), *Odluka o sezonskim carinskim stopama na uvoz određenih poljoprivrednih proizvoda*, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/lat-Odluka-Sezona.pdf>
 48. Zakon o deviznom poslovanju (2017, April, 09), Preuzeto sa: <http://www.devizni.gov.rs/PDF/zdp-lat.pdf>
 49. Zakon o potvrđivanju konvencije o zajedničkom tranzitnom postupku (2017, Avgust 11), „Sl. glasnik RS“ - međunarodni ugovori, br. 13/2015, Preuzeto sa: <http://www.carina.rs/lat/Zakoni%20latinicaa/Zakon%20o%20potvr%C4%91ivanju%20konvencije%20o%20zajedni%C4%8Dkom%20tranzitnom%20postupku.pdf>
 50. World Economic Forum (2018, Maj 23), *The Global Competitiveness Report, 2015-2016*, Preuzeto sa: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf